ISSN 0134 — 4323

Ӧйвыв кодзув

8
АВГУСТ
1989

Удора районлы — 60 во.

Сьылӧ Кослан сиктса народнӧй хор.

Снимокъясыс В. Ячменевлӧн.

Войвыв кодзув

ТАЙӦ НОМЕРЫН

Миян календарь

Геннадий Александрович ФЕДОРОВЛЫ — 80 арӧс 3
Геннадий ФЕДОРОВ. **Бордъя андел.** Гажа ворсантор 4
Вера ПАХОРУКОВА, Лариса ЛЫТКИНА. **Коми олӧм нимӧдысь** 7

Геннадий ЮШКОВ. **Рӧдӧй Коми муӧ.** Кывбуръяс . 11
Федор ТАРАКАНОВ. **Мыжтӧг.** Документальнӧй повесть 12

Публицистика

Василий НАДУТКИН. **Видзны-дӧзьӧритны парманымӧс** 36
Виктор НАПАЛКОВ. **«Кӧсъя тӧдмасьны...»** Висьт . 39

Вӧр-ва йылысь висьт

Леонид ПАЛКИН. **А вӧлі сэтшӧм гажа** . . . 54

Чужан му, чужан кыв

Юрий РОЧЕВ, Иван ПЛОСКОВ. **Важ коми нимъяс** . 55

Анатолий КОРШУНОВ. **Ар йылысь.** Кывбуръяс . 57
Ганс ШУКТОМОВ. **Кык висьт** 58
Владимир ЛЫТКИН. **Пом.** Висьт 61

«Войвыв кодзувлӧн» почта

И. А. КАСЕВ. **Эм на лачаыс** 63
Ф. А. ШАХОВ. **Ыджыд аттьӧ гижысьяслы** . . 64
Е. В. НАПАЛКОВА. **Книгаса геройясыс — сиктса йӧз** 64

© «Войвыв кодзув» («Северная звезда»), 1989, г. Сыктывкар

БЫД ТӦЛЫССЯ ЛИТЕРАТУРНО-ХУДОЖЕСТВЕННӦЙ ДА ОБЩЕСТВЕННО-ПОЛИТИЧЕСКӦЙ ЖУРНАЛ

ЛЭДЗӦ КОМИ АССР-са ПИСАТЕЛЬЛӦН СОЮЗ

ПЕТӦ 1926 ВОСЯНЬ

8

АВГУСТ

1989

СЫКТЫВКАР

СЕВЕРНАЯ ЗВЕЗДА

◆

ЕЖЕМЕСЯЧНЫЙ
ЛИТЕРАТУРНО-ХУДОЖЕСТВЕННЫЙ
И
ОБЩЕСТВЕННО-ПОЛИТИЧЕСКИЙ
ЖУРНАЛ

◆

ОРГАН
СОЮЗА ПИСАТЕЛЕЙ
КОМИ АССР

Главный редактор *В. Попов*

РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ:

А. Ванеев, А. Одинцов (ответственный секретарь), **Е. Рочев** (зам. гл. редактора), **В. Тимин, А. Ульянов, П. Шахов**

Тавося май помын Мурманскын нуӧдiсны славянскӧй письменностьлы да саамскӧй кывлы сиӧм лунъяс. Снимок вылын Мурманскса писательяс да гӧстьяс (шуйгавывсянь): В. Смирнов, Е. Рочев (Сыктывкар), Н. Скромный, В. Маслов, П. Явтысый (Нарьян-Мар), В. Тимофеев.

Снимокыс С. Ещенколӧн.

Геннадий Александрович

Федоровлы — 80 арöс

Ставöн пыдди пуктана Геннадий Александрович!

Коми муас талун медся ыджыд арлыда гижысьлы, ылöдз нималысь сöветскöй писательлы, миян дона ёртлы, уна том гижысьлöн тöждысьысь айлы биа пöсь чолöм ыстам Тэныд яръюгыд юбилей лунö! Уна пöлöс рöма-сера кадыс вуджис Тэ вывті. И Тэ, сьöлöмнад-ловнад кадсö кылысь морт, вуджин тайö визулöдыс. Шудыс и шогыс, кыпыдлуныс и зумышмылöмыс, радлуныс и увтыртанаыс — быдторйыс кырыштліс олан туйтö. И Тэ аслад сямöн-талантöн зілин петкöдлыны кадыслысь этшсö. «Сиктса асыв» и «Трактористка Вася», «Колхозницаяс» и «Вöрса драма», «Война лунъясö» и «Кыа петігöн», «Тиман предгорьеясын» и «Востым» — тайö да мукöд гижöдъяснад Тэ, Геннадий Александрович, зумыда сулалан коми литература туй визяс. Эз сöмын вермöмъясöн вольсасьны творчество ордымъясыд, но литератураын выныштчöмыд-зэвтчылöмыд оз вош. Тэн, Коми АССР-са народнöй писательлы, И. А. Куратов нима Государственнöй премияа лауреатлы, миян республикаса да Россияса культураын заслуженнöй работниклы, «Знак Почёта» да Народъяслöн Дружба орденъяса кавалерлы, миян ыджыд ёртлы, вöвлöм фронтовиклы, коді уна вын да сьöлöм би сетіс и республикаса гижысьяс котырöн веськöдлан уджлы, сиам-вöзъям кузь нэм да бур шуд!

Гижысьяс да лыддьысьысьяс нимсянь копырöн —

КОМИ АССР-са ПИСАТЕЛЬЯС СОЮЗЛÖН ПРАВЛЕНИЕ, «ВОЙВЫВ КОДЗУВ» ЖУРНАЛЛÖН РЕДКОЛЛЕГИЯ.

Геннадий ФЕДОРОВ,
Коми АССР-са народнӧй писатель

Бордъя андел

ГАЖА ВОРСАНТОР

Сиктса керка пытшкӧс. Марья, шӧр арлыда нывбаба, унмовськӧдӧ кага, сьылӧ:

Кӧч йӧктӧ, йӧктӧ
Мича табъя кокнас,
Вый тупыль юрнас,
Льӧм пу кор пельнас...

ДАРЬЯ **(пырӧ, киас нопторъяс, голяас туалетнӧй бумага кӧлыша, берета — гора гӧлӧса сиктса модница).** Видза олан, Марья!

МАРЬЯ. Т-с-с!.. Шойччы, шонтысь, Дарья! Кага унмовськӧда. Эн сэтшӧма горзы.

ДАРЬЯ **(важ моз гораа).** Ог жӧ горзы! Ме век тадзи сёрнита. Дедӧй менам, законнӧй мужикӧй, сьӧкыд пеля.

МАРЬЯ. Бара нин карӧ ветлін?

ДАРЬЯ. Ветлі.

МАРЬЯ. Мыйкӧ ньӧбасин?

ДАРЬЯ. Ичӧлика. Кутшӧмсюрӧ депицит.

МАРЬЯ. А мый сійӧ?

ДАРЬЯ. Депицитыс? Вот ӧд гортсьыд он петавлы, Марья, да нинӧм он тӧд, мый вӧльнӧй свет вылас вӧчсьӧ.

МАРЬЯ. А тэ висьтав дай кута тӧдны.

ДАРЬЯ. Депицит... но, этайӧ нин... Мый вӧсна мырддьысьӧны, сійӧ и депицит... Ӧтнад?

МАРЬЯ. Ӧтнам.

ДАРЬЯ. А Ленаыд кӧні?

МАРЬЯ. Садикын уджалӧ. Локтан кад нин.

ДАРЬЯ **(локтӧ да видзӧдӧ кага вылӧ).** Ленаыдлӧн кагаыс?

МАРЬЯ. Сылӧн. Толик.

ДАРЬЯ. Анатолей, сідзкӧ? Зэв мича ним. Чужӧмыс мича жӧ, мамыслӧн кодь.

МАРЬЯ. Сир пинь горшад! Эн сідзи буксы сюзь моз! Вомдзалан ещӧ.

ДАРЬЯ. Ме? Не может быть? Ме абу сьӧд синма. И вирыс менам анделлӧн кодь югыд да сӧстӧм! Томджык вӧлі да, менам дедӧыс век вӧлі шуӧ: «Дашук, сё шайт, бордъя анделӧй!»

МАРЬЯ. А ӧні кыдзи шуӧ?

ДАРЬЯ **(ӧвтыштӧ кинас).** Быдсямаыс овлӧ. Коркӧ бӧжтӧм катшаӧн. Коркӧ булӧ-болӧ пӧ... Выжывмыны кутіс дедӧыс менам.

МАРЬЯ. Коркӧ, ме бӧрся кор вӧтлысьліс, ничево вӧлі да.

ДАРЬЯ. Коркӧтӧ мый казытылан. Коркӧтӧ и ме вӧлі — о-о! **(Ышловзьӧ.)** Шондібанӧй, том кадӧй! Қытчӧ и лои ставыс!.. **(Марьялы.)** Автобусӧн локті. Бензин дуксьыс век на сьӧлӧм гудрасьӧ. Ырӧш ли, сур ли абу горш веськӧдны?

МАРЬЯ. Азя шыд пуи. Қолӧкӧ, чӧвтышта.

ДАРЬЯ. Мун сэсь аслад азя шыдӧн. Гашкӧ, винатор на эм?

МАРЬЯ. Чӧв, чӧв! Лена синнас оз вермы видзӧдны, Сӧмын юр висьӧ пӧ сыысь.

ДАРЬЯ. Не может быть! Дерт, норма колӧ тӧдны. Быдторйын колӧ норма тӧдны. Эн горшась дай **(кыскӧ доз.)** Дедӧлы карысь ньӧби гӧснеч. Дона вина. Қоньяк. Вайлы, Марья, чашка ли, румка ли, ми тэкӧд видлам, мый ньӧби.

МАРЬЯ **(вайӧ румка).** Ме бара ог. Ачыд ю, колӧкӧ.

ДАРЬЯ. Ме сӧмын видла кутшӧмджык. **(Юыштӧ.)** Ничего, шогмӧ! Бур, кӧть кык дор вур. Мудз вылад зэв ещӧ лӧсялӧ. **(Видзӧдлӧ доз вылӧ.)** Дедӧлы уна на коляс. **(Юыштӧ.)** Важ моз кӧ бордъя анделӧн шуас, чӧсмӧда. Оз кӧ, певсӧ мед нёнялӧ!

МАРЬЯ. Мый нӧ нин, Дарья, голяад ӧшлӧмыд?

ДАРЬЯ **(пӧрччӧ голясьыс кӧлышкасӧ).** Тайӧ тӧдан мый? Депицит. Туалетнӧй бумага.

МАРЬЯ. Мыйла сійӧ?

ДАРЬЯ. Этайӧ, мый нин... Но, ковмылӧ тай. Тэ кӧ видзӧдлін, кыдзи карын мырддьысьӧны да ньӧбӧны! Згӧдитчас. Қоді гӧгӧрвоӧ культура, ньӧбас. Гашкӧ, ньӧбан?

МАРЬЯ. Чӧв! Чӧв! Ме ог и куж вӧдитчынысӧ.

ДАРЬЯ. Мый сэн кужнысӧ? Чышкасин — и пом... **(Сетӧ ӧти тупыль.)** Важ бур кузя ӧтиӧс сідз сета. На, да казытывлы, кыдзи коркӧ юр кольмытӧдз кадриль да краковяк йӧктылім!

МАРЬЯ. Но, инӧ пасибӧ... А нопъясад мый?

ДАРЬЯ. Этані — шампунь. Он жӧ тӧд? Юр мыськавны. Ӧчередьыс! Универмаг гӧгӧр кыкысь лои кытшовтны — сы кузя!

МАРЬЯ. О, господей! Депицит жӧ?

ДАРЬЯ. Депицит. Юртӧ мыськыны сэтшӧм чӧскыд дукыс да бур! Нывбабаяс косясьӧны. Дурмытӧдз ӧчередяс сулалі.

МАРЬЯ. Мöд нопъяс мый вайин?

ДАРЬЯ. Сов.

МАРЬЯ. Кутшöм сов?

ДАРЬЯ. Но, кутшöмöн азя шыдтö солалан.

МАРЬЯ. Мый нö солавны лöсьöдчан?

ДАРЬЯ. Нинöм ог. Капуста арнас на солавлі.

МАРЬЯ. Тшак?

ДАРЬЯ. Мый тэ, Марья! Öні нö кутшöм тшак!

МАРЬЯ. Мыйла эськö та мыда солыс тэныд?

ДАРЬЯ. Тэ тай, Марья, видзöда да, кага видзигад дзикöдз кольöмыд олöмсьыс! Солыд öні — депицитсьыс депицит! А водзö ещö на пö депицит лоö.

МАРЬЯ. Век на вöлі мыйда колö, а друг сэсся депицит лои? Йöймöмаöсь кö йöзыс-а!

ДАРЬЯ. А вот сэсся кöть мый шу! Автобусöн локтігöн öти баб висьталіс: сылы письмö воöма, кöні олö, сов да истöг дзикöдз быröмаöсь.

МАРЬЯ. Чöв, чöв! Лена шуö: пröста пö больгöны. Асланым Сереговын сов пуан завод пö уджалö. Му пытшсьыс сола ваыс ачыс петö, кöть ведраöн гумлав.

ДАРЬЯ. Гашкö и сідзи. А ме висьтала, мый кывлі... Öчередьын сулалöм вöсна юр гыжйыштны некор! **(Гусьöн моз.)** Кагаыд узьö?

МАРЬЯ. Узьö.

ДАРЬЯ. Сэсся некод абу?

МАРЬЯ. Абу.

ДАРЬЯ. А ме öд тэ дінö, Марья, могöн пыри! Коркö öд, нылалігöн, ми тэкöд кутшöма йöктылім краковяк и быдтор!

МАРЬЯ. Йöктывлім. Тэ менсьым мусукöс на мырддьывлін и.

ДАРЬЯ. Колöкö, бöр босьт дедöсö. Пöсь ни кöдзыд öні сыись.

МАРЬЯ. Эн шу! Иваныд коркö зэв на прамöй зон вöлі.

ДАРЬЯ. Коркötö мый эз вöв да, мый сійö казытылан! **(Гусьöн моз.)** Марьюшка, шонді бан да тöлысь гуг! Вöч меным öти бур!

МАРЬЯ. Ме ог лöгав — важ сола вылад оз юктöд! Кутшöм шог суис?

ДАРЬЯ. Шыдöс да сов этайö нопъяс. Видзышт ас ордад!

МАРЬЯ. Гортад мый он видз, этатчö вайин?

ДАРЬЯ. Ачыд öд тöдан, дедöыс менам кутшöм вреднöй! Быдлаö нырсö сюйö, быдлаö крукасьлö. Ме мый верма чукöрта, а сійö видö. Тэ пö керканымöс склад кодьöн вочин. Быд пельöсын шыръяс гыджöдчöны. Вот пö муна да участкövöйлы явита, мыйяс дзеблалан!

МАРЬЯ. Кыдз нö сэсся оланныд?

ДАРЬЯ. Сідзи и олам, би да ва. **(Юыштö, видзöдлö дозсö.)** Колис на сылы. Лишнöй на лоö. Веськыда тэныд висьтала, Марья, дыш вöв кодь лои дедöыс менам. Муköддырйи орччöн вода, а сійö мышнас бергöдчас. Табакыс кöшеляс дубалöма кö-а?

МАРЬЯ **(сералö).** А тэ?

ДАРЬЯ **(сувтö, тшапитчö, беретсö юрсьыс босьтлö, причёскасö кинас лöсьöдыштö).** А ме — аддзан кутшöм!

МАРЬЯ. Аньöй, аньöй! Юрсиыд кутшöм мича лоöма!

ДАРЬЯ. «Красота» ательеын вöлі. Öчередь жö виччыси. А? Кутшöмджык?

МАРЬЯ. Аттö чудеса кодь тай лöсьыд! Тэ öд важöнтö вöлін юр вундысь кодь. Зонъясыд кыдзи вöтлысьлісны!

ДАРЬЯ **(тшапитчömöн).** Дай öні ничево на. Вернö öд, Марья? А? Карын öти кооператор зэв на ме вылö синсö чашкöдлö. Сьöд-сьöд, чиган кодь. Шуö: лок пö, бупетын кутан вузасьны. Марья, töдан мый думышті? Гашкö, збыль кооперативö пырны? Бупет восьтам, чöскыдторъясöн кутам вузасьны: пирожки, ватрушки, беляши да гуляши! Вермам и тэнö, Марья, пайö босьтны. Кутан отсасьны, тасьті-пань мыськыны. Öні, кага видзан да, мый пользаыс? А сэки карын кутан шывъявны. Сьöд-сьöд дядьöыд, кооператорыд, меным шуö: кыдзи уджалан, сідзи и пölучитан! Сэтшöм мелі да бур дядьö, видзöдлас ме вылö да быттьö зарниöн козьныштас! **(Ышловзьö.)** Да кытчö ме эновта ассьым дедöос? Кымын во нин öтлаын дзуртам! Лысьта ог эновтны, Марья?

МАРЬЯ. Чöв, чöв! Мый тэ сёрнитан, Дарья!

ДАРЬЯ. Мунам мекöд карö! Ме öд збыль шуа.

МАРЬЯ. Коді нö кутас Леналысь кагасö быдтыны-видзны?

ДАРЬЯ. Ачыд сэсся töдан. Мöдысь вöзйысьны кутан, да сьöд дядьöыд оз босьт. Сэки, шыдтö азялöм бöрад, казялан небось! **(Ланьтыштлö.)** Сідзкö, Марьюшка, видзышт ас ордад менсьым шыдöсöс да совсö!

МАРЬЯ. Коль. Лена локтас да оз кö вид, мед олö. Миянын шыръяс оз гыджöдчыны **(Видзöдлö öшиньö.)** Со Лена тай ачыс локтö.

ЛЕНА **(пырö, видзöдлö Дарья вылö, коді пысалö голяас туалетнöй бумага кölышсö).** Но, Дарья тай! Видза олан, шоча волан гöсть!

ДАРЬЯ. Карысь локті да пыри шойч-

чыштны, мамтӧ видлыны. Кокӧй висьӧ. Врачьяс шуӧны — ревматизма пӧ менам.

ЛЕНА **(пӧрччысьӧ).** Мамӧ, вердышт вай мыйӧнкӧ.

МАРЬЯ. Азя шыд пуи. Чӧвтышта.

ЛЕНА **(локтӧ, видзӧдлӧ кага вылӧ, окыштӧ).** Важӧн нин узьӧ Толик?

МАРЬЯ **(пызан вылӧ вайӧ сёян).** Лок сёй, Лена. Эн садьмӧд зарни писӧ!

ЛЕНА **(пуксьӧ панясьны).** Дарья, лок тшӧтш сёям!

ДАРЬЯ. Пасибӧ, Леночка! Карын куим беляши ӧтпырйӧ гумыльті да оз на ков.

ЛЕНА. Мый нӧ сідз вӧччӧмыд?

ДАРЬЯ. Карад, бур йӧз дорӧ, он жӧ мун полӧкалӧ кодьӧн.

ЛЕНА. Мыйкӧ ньӧбасин?

ДАРЬЯ. Ой, эн сёрнит! Кымынлаын ӧчередь сулавны ковмис! **(Меліа.)** Тӧдса вузасьысь зэв мича шерстяӧй ковта сетіс. Депицит. Он видзӧдлы? **(Петкӧдлӧ.)**

ЛЕНА **(чеччывлӧ, пасьтавлӧ да бӧр пӧрччӧ).** Бур! Доныс, кӧнкӧ, бур жӧ?

ДАРЬЯ. Ӧні ставыс дона. Тэкӧд донъясьны ог кут. Сё шайтысь сета.

ЛЕНА. Сё шайт?! Татшӧмыс лавкаса дон серти — кӧкъямысдас шайт. А тэ, Дарья, сёӧс коран?

ДАРЬЯ. Депицит, Леночка, депицит. Сійӧн неуна и донаджык.

МАРЬЯ. Тэнад тай, Дарья, яндзим ни сӧвесть абу! Сё шайт!

ДАРЬЯ. Тэ, Марья, нинӧм кӧ он тӧд, чӧв пукав да кагатӧ лайкйӧдлы.

МАРЬЯ. А тэ, Дарья, кыз гӧлӧснад эн буксы. Садьмӧдан ладенечсӧ.

ЛЕНА **(бурӧдӧ).** Тырмас тіянлы! Шань, мамӧ. **(Босьтӧ кагасӧ моздорас, Дарьялы.)** Менам татшӧм уна сьӧмыс абу. Та вылӧ меным тӧлысь чӧж лоӧ уджавны.

ДАРЬЯ. Ковта кӧ оз ков, Леночка, шӧк туг, моднӧй сапожки, гашкӧ, ньӧбан? **(Петкӧдлӧ.)** Со кутшӧм гӧрд да мича! Импортнӧй! Видлы, Леночка, размерыс лӧсялас оз? Ачым эськӧ новлі, да кокӧ озджык тӧр.

МАРЬЯ. Дерт нин, тэныд татшӧм ёсь каблуканас вежнясьны!

ДАРЬЯ **(скӧрысь моз).** А тэнӧ кӧ, Марья, оз юавны, ныртӧ эн сюй! **(Леналы меліа.)** Леночка, сё зӧлӧта, кутшӧм тэнад кокыдлӧн нумерыс? Мися, размерыс кутшӧм?

ЛЕНА. Комын квайт да джын.

ДАРЬЯ. Тайӧ комын кӧкъямыс. Тӧкӧтьӧ ыджыдджык, но нинӧм. Тэнад кок лапаыд, видзӧда да, паськыд. Кызджык чулки кӧмалан да буретш лоӧ, видлы вай, видлы, Леночка!

ЛЕНА **(кӧмалӧ сапожки, кагасӧ сетӧ мамыслы, ветлӧдлыштӧ джодж кузя).** Но, мамӧ, кутшӧмджык?

ДАРЬЯ. Ок, кутшӧм мича да лӧсьыд! А ёна жӧ бур!

МАРЬЯ. Доныс, кӧнкӧ, бур жӧ?

ДАРЬЯ **(быттьӧ оз кывлы).** Леночка, сё зӧлӧта! Аттӧ жӧ нин кутшӧм лӧсьыд! Дзик жӧ нин этайӧ кодь, мый нин... Кодӧс тай телевизор кузя петкӧдлӧны **(сьылӧ):**

Всё могут короли, всё могут короли...
Да только по любви, да только по любви
Не может жениться ни один король...

МАРЬЯ. Йӧймин кӧ тэ, Дарья, тадзи горзан! Кагасӧ весьӧпӧртан!

ДАРЬЯ **(ӧвтыштӧ кинас).** Мун сэсь... **(Леналы.)** Леночка! Тэ ӧд тӧдан, коді корольяс йылысь тадзи сьылӧ?

ЛЕНА. Алла Пугачева.

ДАРЬЯ. Сійӧ, сійӧ! Зэв ещӧ пашкыр юра да мича синма. Тэнад, Леночка, синмыд дзик жӧ сылӧн кодь мича! Мичаджык на! Верӧсыд нӧ абу гортын?

ЛЕНА. Вӧр лэдзӧ.

ДАРЬЯ. Вот локтас гортад да видзӧдлас тэ вылӧ — гатш усяс! Тайӧ сапожкинас сё дасысь тэнӧ окалас!

МАРЬЯ. Сир пинь вомад! Эн кӧть вомдзав!

ДАРЬЯ. Вомдзавны? Не может быть! Смилитны верма, а вомдзавны — никогда! Ме абу сьӧд синма, кутшӧмӧсь **(бугжыльтчылӧ Марьялань)** мукӧдъяс. **(Леналы.)** Но, кыдзи, Леночка, ньӧбан он?

ЛЕНА. Уна-ӧ коран?

ДАРЬЯ. Сё шайт...

МАРЬЯ. Бара сё шайт! Кокниа жӧ тэнад артмӧ, Дарья: сё шайт! Сё шайтыс ёг али мый?

ДАРЬЯ. Депицит, Марья, депицит! **(Леналы.)** Леночка, ачыд думышт, кыдзи артмӧ: карӧдз ветлӧм-локтӧм мый дон сулалӧ? А ӧчередьын сулавны да мырддьысьны, чайтан, кокни? Да ещӧ менам кокӧн!

МАРЬЯ. Мый нӧ тэнад кокыд лои?

ДАРЬЯ. Ревматизма, шуӧны докторъяс, ревматизма пӧ!

ЛЕНА **(ышловзьӧ).** Мича эськӧ сапожкиыд, Дарья! Но и сапожкитӧ ньӧбны ог вермы. Кытчӧ нӧ миян сиктын татшӧм сапожкинас петан? Резина сапӧгыс олас.

ДАРЬЯ. Он кӧ и эн. Кодлы колӧ — ньӧбас небось! **(Петкӧдлӧ шампунь.)** Вай либӧ ньӧб менсьым шампунь! Карын универмаг гӧгӧр ӧчередьыс кык пӧв гартчӧ вӧлі. Лёк кокнад меным мудзтӧдз лои сулавны.

МАРЬЯ **(мышнас бергӧдчӧ сылань).** Юртӧ шампуньнас мыськан да лоӧ сэтшӧм жӧ пашкыр, эсылӧн кодь жӧ... кыдз нин шуин?

ЛЕНА. Алла Пугачева.

ДАРЬЯ. Вот, вот! Кутшӧм мича нимыс. **(Меліа.)** Леночка! Сикӧтш ньӧб менсьым, сэтшӧм ми-ча! **(Синсӧ кылӧдлӧ.)** Чешскӧй. Бужутерия пӧ.

ЛЕНА **(серӧктӧ).** Абу бужутерия, а бижу-терия!

ДАРЬЯ. Но, гашкӧ, и тэ ног. Меным тай шуисны — бужутерия пӧ тай-а.

МАРЬЯ. Тэ тай, Дарья, кока лавка: ветлӧдлан да вузасян-ньӧбасян! Спекулянтка лоӧмыд!

ДАРЬЯ **(скӧрмӧ).** Не может быть! Абу спекулянт ме, а енвалид. Докторъяс шуӧны: ревматизма пӧ и быдтор! Вот!

МАРЬЯ **(скӧрмӧ жӧ).** Нинӧмысь тэныд ревматизнас висьны. Ми моз вӧрын, кер дорын, эн уджавлы. Сплав вылын эн жӧ коктӧ кӧтӧдлы. Симулянт тэ, вот коді!

ДАРЬЯ. Ме симулянт? **(Бӧрдан гӧлӧсӧн.)** А ещӧ коркӧ кадриль тшӧтш йӧктылім, краковяк и...

МАРЬЯ. Но и мый? Пыр тэ век китруйтчин-митруйтчин, кокни олӧм олін.

ДАРЬЯ. Ивантӧ мырддьылі! Сыысь на тэ менӧ синнад он вермы видзӧдны. Колӧкӧ, бӧр сета ассьым дедӧӧс, босьт вай. Ӧні сыысь пӧльза ни добра.

МАРЬЯ. Тешитчан морт вылас! Том вӧлі — колӧ вӧлі. Пӧрысьмис, война вылын урӧсмис да эз кут ковны? Яндысьтӧм син!

ДАРЬЯ. Марья! Эн, колӧкӧ, ме вылӧ зыртчы-а! Мыйкӧ шуа да шуӧма лоӧ!

МАРЬЯ. А мый тэ верман шуны? Лоӧмыд тай бордъя андел, нинӧм сэсся оз нин позь шуны!

ДАРЬЯ. Мед ме андел, а тэ — пӧрысь вутш!

МАРЬЯ **(скӧрмӧ).** Ме вутш нин лои тэныд? **(Шыбитӧ туалетнӧй бумага тубрас.)** На ассьыд добратӧ, пысав голяад. Этша на ӧшлӧмыд.

ДАРЬЯ **(босьтӧ тубрассӧ).** Тэ некультурнӧй нывбаба и больше ничево!

МАРЬЯ. Нопъястӧ босьт и, эн нинӧм коль татчӧ! Ӧдйӧджык мун син водзысь!

ДАРЬЯ. Вӧтлан?

МАРЬЯ. Шуи нин: мун вай, мун!

ДАРЬЯ. И муна. Мӧдысь жалитны кутан, Марья!

МАРЬЯ. Жалитны? Шондіыс кӧ мӧдарӧ кутас ветлыны, сэки, гашкӧ, петас жальӧй. Мун да петкӧдлы участкӧвӧйлы ассьыд складтӧ, уна-ӧ чукӧртӧмыд гортад сов да истӧгтӧ. Бужутерия! **(Ланьтыштлӧ да содтӧ.)** А ме вот ачым ветла да висьтала, мед воласны да видзӧдласны.

ДАРЬЯ **(повзьыштӧ).** Он жӧ ӧд янӧд менӧ, Марья!

МАРЬЯ. А мый огыс. Тэ кодьыс и дзугӧны олӧмсӧ. Вернӧ, Лена?

ДАРЬЯ. Ог сэсся, ог!

МАРЬЯ. Он, шуан?

ДАРЬЯ. Со, Леночка дырйи шуа: ог, ог!

ЛЕНА **(сералӧ).** Мамӧ, тэджык, тэджык!..

ЗАНАВЕС

Вера ПАХОРУКОВА,
Лариса ЛЫТКИНА

Коми олӧм нимӧдысь

Миян коми литератураын эмӧсь зэв аслыспӧлӧс гижысьяс. Налӧн художественнӧй корсьысьӧм йылысь, творческӧй туй йылысь сёрнитны ӧттшӧтш и кокни, и сьӧкыд. Кокньыд сы вӧсна, мый тайӧ гижысьясыс кужӧны пыр жӧ пыртны лыддьысьысьясӧс книгаса геройяслӧн радлунъясӧ, тӧждъясӧ, майшасьӧмъясӧ, вӧчӧны лыддьысьысьясӧс действиеса участникӧн, тшӧктӧны найӧс сьӧлӧмсяньныс эскыны висьталӧмыслы. А сьӧкыд сы вӧсна, мый гижысьяслӧн книгаясын кыпӧдӧм проблемаяссӧ да юалӧмъяссӧ кыдз бы дзебӧма «пӧрйӧдана» кокни повествование пытшкын, виччысяна сюжетнӧй визьясын, художественнӧй приёмъясын.

Татшӧм книгаясын унатор вермас кажитчыны тӧдсаӧн нин. Но абу-ӧ сыын литературалӧн медшӧр могыс, медым быд боксянь да зэв пыдісянь видлавны быд лунъя олӧм, гӧгӧрвоӧдны сылысь пытшкӧсса вежӧртассӧ?

Сійӧ гижысьяс радын, кодъяс вӧліны коми литературалы подув пуктысьясӧн да ӧні лоӧны миян современникъясӧн, кодъяс сяммисны восьтыны комияслысь «ловъя ловсӧ» (пытшкӧсса мирсӧ), тшӧтш и Геннадий Александрович Федоров.

1930 воын петіс «Колӧ дерзайтны!» неыджыд газетнӧй статья, кодӧс гижліс том прозаик Педь Гень. Сійӧ, буракӧ, и ачыс эз на стӧча вермы тӧдны, мый гижӧдыслӧн нимыс лоӧ сылӧн творчествоын аслыссяма девизӧн.

Геннадий Федоров (Педь Гень) пырис коми литератураӧ 20-ӧд вояс помын и пырис сэтшӧм ыджыд ӧдъясӧн, мый коми критик Ӧлек Ӧндрей 1936 воын нин «Паськыд эрд вылын» статьяын торйӧдіс том гижысьлӧн творчествоын кык тшупӧд. Медводдзаыс — 1927 восянь 1929 воӧдз, сідз шусяна «нулёвка», кор гижӧма «Выль олӧмлань» да «Опоньлӧн вӧтыс» (1928), «Олӧм чегласьӧм», «Кык туй», «Конйыштісны» (1929) висьтъяс. Найӧ артмӧдісны «Бергӧдчис» (1933) висьтъяс чукӧрлысь подувсӧ.

Педь Гень творчестволӧн мӧд этап заводитчӧ 1930 восянь. Сэки вӧлі гижӧма «Сиктса асыв» (1932), «Колхозницаяс» (1933), «Трактористка Вася» (1939) повестьяс да «Полошуйтчӧм» (1936) висьт.

Коми критика унаысь шыӧдчывліс гижысьлӧн тайӧ кадӧ йӧзӧдӧм произведениеяс дінӧ да донъявліс найӧс зэв вылӧ. Сідз, А. Вежев «Г. А. Фёдоровлӧн войнаӧдзса творчество» (1957) статьяын вӧчӧ татшӧм кывкӧртӧд: «Г. А. Фёдоровлӧн творчествоыс представляйтӧ кыдз быттьӧ художественнӧй летопись сійӧ историческӧй туйыслысь, кодӧс пӧйдитіс коми народ войнаӧдзса пятилеткаяс воясӧ»[1].

Но коми муын коллективизация мунӧм вылӧ талунъя, стӧчмӧдӧм, видзӧдлас тшӧктӧ миянӧс мынтӧдчыны сійӧ кадсӧ векниа донъялӧмысь, писательлысь 30-ӧд воясся гижӧдъяссӧ вывті вылӧ пуктӧмысь и тшӧктӧ видлавны гижӧмторсӧ быд боксянь.

Том гижысь, дерт жӧ, зілис стӧча петкӧдлыны сійӧ кадся сиктсӧ, сэні мунысь процессъяссӧ, эз кокньӧд классъяс костын мунысь тышлысь ёсьлунсӧ. Г. Фёдоров лыддис медся коланаӧн петкӧдлыны коми крестьянинлысь пытшкӧсса майшасьӧмъяссӧ, сылӧн выль, сувтысь олӧмын ассьыс места корсьӧм. Торйӧн нин бура тайӧ тыдовтчӧ «Сиктса асыв» повестьын. Тайӧ книгаын, ӧти боксянь, абу вӧлі тӧдчӧдӧма, мый «Коми областьын коллективизация дырйи, колхозъяс котыртігӧн, паныдасьлісны командно-административнӧй мераяс. Повестьын вӧлі бӧрйӧма сэтшӧм тэчасног, медым ӧта-мӧд бӧрся мунысь лоӧмторъяс петкӧдлӧмӧн восьтыны и сиктын социальнӧй вежсьӧмъяслысь быть коланлунсӧ, колхозъяс пыр социализмӧ мунӧм. Таын тыдовтчис книгалӧн агитационнӧй выныс. Но сэк жӧ колӧ пасйыны, мый Г. Фёдоровлӧн коллективизация йылысь гижӧдъясыс лоины официальнӧй сознание-лӧн рӧмпӧштанӧн. И таын ӧні тыдовтчӧ книгалӧн тӧдчанлуныс. Чайтсьӧ, мый воис кад выль ногӧн видзӧдлыны Г. Фёдоровлысь «Сиктса асыв» повестьсӧ. Книга видлалігӧн критикъяс пырджык шыӧдчылісны 1955 да 1976 воясся повестьлӧн вариантъяс дінӧ. А 1932 вося книгалӧн редакция йылысь талунӧдз на сёрнитӧны кыдзи помавтӧм йылысь». (Видзӧд: История коми литературы. Т. 2).

Талун торъя тӧдчанлун босьтӧ книгалӧн медводдза редакцияыс. 1936 воын Ӧлек Ӧндрей сёрнитіс «Сиктса асыв» йылысь кыдз роман йылысь да шыӧдчис автор дінӧ корӧмӧн, мед сійӧ ӧдйӧджык помалас романлысь мӧд юкӧнсӧ. А книгалӧн медводдза юкӧныс вӧлі помалӧма сиктын артель котыртчӧм йылысь висьтӧн. Миян видзӧдлас серти, авторыс сӧмын тадзи вермис помавны повестьсӧ. Делӧыс сыын, мый сійӧ кадӧ миян странаын пыр ёнмысь трагическӧй атмосфераыс тшӧктіс гижысьӧс серьёзнӧя думыштчыны выль общество артмӧм туйяс йылысь. Тайӧ кадыс вынсьӧдіс гижысьлысь коми крестьянинлӧн судьба йылысь тӧждъяссӧ. Г. Фёдоров примитӧ сиктын заводитчысь вежсьӧмъяссӧ да таӧд ӧттшӧтш мӧвпалӧ сы йылысь, кутшӧм ногӧн да кутшӧм ӧдъясӧн колӧ нуӧдны коллективизация коми муын.

Гижысьлӧн гипотетическӧй сознание эз сет сылы позянлун помавны книгасӧ 30-ӧд воясӧ, кыдз тайӧс кӧсйис да виччысис критика.

Г. Фёдоровлысь войнаӧдзса произведениеяссӧ оз позь донъявны кутшӧмкӧ дась, устойчивӧй формулаяс серти и таӧн гӧльмӧдны гижысьлысь сійӧ кадся книгаяссӧ.

Великӧй Отечественнӧй война воясӧ писатель вӧлі фронт вылын. Война вӧлі йӧзлысь физическӧй да нравственнӧй вынъяс чукӧртӧмын сьӧкыд испытаниеӧн, медым сійӧс гӧгӧрвоны, ковмис кад. Тайӧ кад йывсьыс Г. Фёдоров гижис сӧмын 1986 воын «Кор гымалісны пушкаяс» казьтылӧмъясын. Но тайӧ кадколастыс гижысьлысь видзӧдлассӧ ещӧ на ёсьмӧдіс. Сійӧ и ӧні, 40 сайӧ во мысти, бура да ясыда помнитӧ асьсӧ том салдатӧн Вологдаын, Мяснӧй Борын ротаса командирӧн, помнитӧ ставсӧ зэв пыдісянь, подробнӧя, помнитӧ быд предмет, зэв стӧча серпасалӧ фронтвывса быдлунъя олӧмсӧ.

Войнаыс тайӧ воясас пыр вӧлі писатель пытшкас, гижысьӧс эз кольлыны войнавывса аддзылӧмторъясыс.

Торъя мортлӧн, став странаса йӧзлӧн судьбаыс босьтӧ шӧр места Г. Фёдоров-

[1] *Вежев А.* «Г. А. Фёдоровлӧн войнаӧдзса творчество». Коми литература. Критическӧй статьяяслӧн сборник. Сыктывкар, 1957. 93 л. б.

лӧн творчествоын. Разнӧй кадся событиеяс — революцияӧдзса олӧм, Октябрь, Сӧветскӧй властьлӧн медводдза вояс, пятилеткаяс, война, талунъяыс — петкӧдлыссьӧны оз торйӧн, а артмӧдӧны миян олӧмлысь, мирлысь ӧтувъя сӧвмысь панорама.

Торъя морт да общество, морт да кад, мортлӧн свобода да сылӧн социальнӧй поведение вӧсна кыв кутӧм — тайӧ да мукӧд медтӧдчана проблемаяс петкӧдлӧны Г. Фёдоровлӧн войнабӧрся прозалысь коланлунсӧ.

40—50-ӧд воясся коми критикаын пыр ясыдджыка заводитӧ кывны тӧждлун, майшасьӧм мотивъяс, сы вӧсна мый «Война лунъясӧ» повесть, некымын пьеса да очерк петӧм бӧрын Г. Фёдоров дыркодь нинӧм эз йӧзӧд. Но тайӧ кадыс колӧ вӧлі гижысьлы, медым быдмыны творческӧя да заводитны гижны мӧд ногӧн, роман мышлениеӧн. Г. Беляевлӧн кывъясӧн кӧ шуны — романлы лӧсяланаӧн петкӧдлыны мортсӧ да мирсӧ, мӧвпавны масштабнӧя. «Кыа петігӧн», «Востым», «Чужан мусянь ылын» романъяс артмӧдісны выль тшупӧд и гижысьлӧн творчествоын, и коми литература сӧвмӧмын.

Г. А. Фёдоров мукӧд коми гижысьяскӧд тшӧтш пуктіс уна вын, медым озырмӧдны да сӧвмӧдны коми литературнӧй кыв, вӧчны сійӧс «нюдзӧн да небыдӧн», кодӧн позьӧ гижны не сӧмын кывбуръяс да поэмаяс, комедияяс да драмаяс, но и гырысь эпическӧй полотнояс, научнӧй статьяяс, техническӧй литература»,— тӧдчӧдӧ гижысь «Олӧны-вылӧны чоя-вока» статьяын. Ыджыд эпическӧй гижӧд лӧсьӧдіс писатель Великӧй Отечественнӧй война бӧрын. Коми республикаын войнабӧрся строительство, сьӧкыд война туйяс ёна паськӧдісны гижысьлысь олӧм вылас видзӧдласъяссӧ, ышӧдісны мӧвпавны народ судьба йылысь историческӧя. Медым гӧгӧрбоксянь анализируйтны ӧнія олӧмсӧ, петкӧдлыны сылысь вужъяссӧ, джуджыда пырӧдчыны морт характерӧ, коді отсалӧ сӧвмӧдны медся прогрессивнӧй общество, писатель-коммунист велӧдӧ-туялӧ Коми муын гражданскӧй война мунӧм. «Кыа петігӧн» историко-революционнӧй романлӧн медводдза юкӧныс петіс 1959 воын, мӧдыс да коймӧдыс — 1962 воын. 1965 воын тайӧ гижӧдсӧ вӧлі пасйӧма Коми АССР-са И. А. Куратов нима Государственнӧй премияӧн, а Великӧй Октябрьскӧй социалистическӧй революциялӧн 50 вося юбилей кежлӧ (1967) роман-газетын вӧлі йӧзӧдӧма «Когда наступает рассвет» ним улын.

Сюжет подулас Г. Фёдоров пуктӧма уджалысь йӧзлысь классӧвӧй врагкӧд да интервентъяскӧд тыш. Тайӧ конфликтыс и урчитӧ романлысь тэчасногсӧ. Миритны позьтӧм кык социальнӧй вын контрастнӧя петкӧдлӧмӧн мунӧ дзоньнас повествованиеыс. Збыль вӧвлӧм событиеяс вылӧ мыджсьӧмӧн авторыс серпасалӧ общественнӧй отношениеяссӧ карын и сиктын, вочасӧн пыртӧ лыддьысьысьӧс эпохалӧн лов шыӧ, тӧдчӧдӧ локтан революциялысь коланлунсӧ. Оз весьшӧрӧ романыс заводитчы Сыктыв юдорса серпасӧн, кӧні петкӧдлӧма нелегальнӧй кружоклысь занятие — пермскӧй рабочӧй политссыльнӧй Василий Артемьевич Мартынов велӧдӧ Коми муын олысьясӧс гӧгӧрвоны политика. А недыр мысти Усть-Сысольск кар ставнас шызис — Успенье асылӧ Троицкӧй собор вывсянь повтӧм зон Проня Юркин шыблалӧ листовкаяс, кодъяс чуймӧдӧны став йӧзсӧ. Тадзи революционнӧй эпохалӧн шыясыс воӧны гӧль йӧзӧдз (Юркин, Макар, Викул Микул), петроградса рабочӧйясӧдз, партизанъясӧдз. Но медшӧр местасӧ гижӧдас босьтӧ Домна Каликовалӧн судьбаыс, кӧн тыдовтчӧ коми войтырлӧн революцияӧ мунан туйыс. Писатель петкӧдлӧ героическӧй мортӧс, кодын тыдовтчӧ гижысьлӧн идейно-эстетическӧй идеалыс. Тайӧ мортыс сознательнӧя йитӧ ассыс олӧмсӧ народ делӧкӧд.

«Кыа петігӧн» роман гижӧма документальнӧй подув вылын. Материаллӧн аслыспӧлӧслуныс урчитіс гижӧдыслысь образнӧй стройсӧ, поэтикасӧ. Историческӧй событиеяс вочасӧн вежсьӧны, вежсьӧ и мортыслӧн характерыс — Домна участвуйтӧ уна событиеын, сылӧн олан туйыс, характерыс воссьӧ ёнджыкасӧ действие пыр.

Г. А. Фёдоровлӧн книгаыс сӧвмӧдӧ историко-революционнӧй романлысь традицияяссӧ, петкӧдлӧ мӧд историческӧй кадколаст, кор не сӧмын кымынкӧ водзмӧстчысь морт сувтӧны революция туй вылӧ, а вуж выйӧн вежсьӧ ставыс. Гижысь веніс гырысь сьӧкыдлунъяс. Колӧ вӧлі ӧтувтны торъя мортлысь олӧмсӧ историякӧд, бырӧдны мукӧд вӧвлӧмторъяслысь описательностьсӧ. Эпохалӧн лов шыыс кылӧ публицистическӧй отступлениеясын, морт олӧмын историческӧй событиеяслысь нырвизьсӧ вежӧмын. Кыдзи мукӧд финно-угорскӧй литератураса историко-революционнӧй романъяс (С. Чавайнлӧн «Элнет», Т. Кирдяшкинлӧн «Паськыд Мокша», Кедра Митрейлӧн «Сьӧкыд иго», М. Лихачевлӧн «Менам зон»), «Кыа петігӧн»— коми народ олӧм да революционнӧй тыш йылысь художественнӧй летопись.

Педь Геньлӧн «ёсь йыла да мича перӧён», кыдз пасйыліс Илля Вась 1958 воын

на, кор вӧлі йӧзӧдӧма романлӧн медводдза юкӧныс, гижӧм романыс ёна вӧрзьӧдіс сьӧлӧмсӧ В. И. Лыткинлысь, коді, гашкӧ, первойӧн ышӧдіс гижны Куратов йылысь роман: «Вай эн нюжӧдчы да пыр жӧ пуксьы гижны, Педь Гень! Тайӧ уджыс зэв колӧ». Тайӧ удж гӧгӧрыс Г. Фёдоровлӧн мӧвпыс важӧн нин бергаліс. Та йылысь гижӧ ачыс Педь Гень «Илля Вась» литературнӧй портретын («Югыд туй», 1986 вося февраль 6 лун), та йылысь висьталӧны писательлӧн публицистическӧй да литературоведческӧй статьяяс. Медым пыдісяньджык гӧгӧрвоны гижысьлысь концепциясӧ, колӧ видзны тӧд вылын не сӧмын Куратовлы сиӧм материалъяссӧ («Поэт, учёнӧй, гражданин», Войвыв кодзув. 1975. № 10), но и мукӧд коми гижысьяслы сиӧм пасйӧдъяссӧ: ӧд Г. Федоровлы Коми АССР-са писательяс Союзӧн веськӧдлігӧн колӧ вӧлі кужӧмӧн донъявны торъя писательлысь литературнӧй процессын местасӧ. Зэв стӧча сійӧ гижӧма Луздор Вась йылысь, коді «збыльысь лои новаторӧн, юрнуӧдысьӧн коми литератураӧс выліджык тшупӧдӧ кыпӧдӧмын». Оз кольны веськодьӧн талунъя лыддьысьысьӧс коми литературнӧй кывлӧн сӧвмӧм йылысь статьяяс.

Историко-биографическӧй роман «Востым» тӧдмӧдіс лыддьысьысьӧс Коми АССР-са народнӧй писательлӧн творчествоын выль тшупӧдӧн. Тайӧ гижӧдыс петкӧдлӧ, мый медводдза коми поэт йылысь книгасӧ буретш вермис лӧсьӧдны морт, коді вермис ӧтувтны историклысь, литературоведлысь, гижысьлысь тӧдӧмлунъяссӧ, кужанлунсӧ, рӧдвужлысь висьтавлӧмъяссӧ. Дерт жӧ документъяс вылӧ мыджсьӧмыс ёна тыдалӧ романас, но писатель век зілис уна чукӧрмӧм материал вылӧ «видзӧдлыны художник синмӧн да вежӧртны писатель сьӧлӧмӧн». Романлысь шӧр мӧвпсӧ, ме думысь, тыр-бура отсалӧ восьтны гижысьлӧн статья «Поэт, учёнӧй, гражданин»: «И Куратовлӧн поэтическӧй творчествоыс эз вӧв нем уджтӧм мортлӧн забава, прӧстӧ кывъясӧн ворсӧм, а став вужъяснас сійӧ пырӧдчыліс йӧз пӧвстӧ, сэкся олӧм-вылӧмас, висьталіс коми сиктса войтыр йылысь, кодъяс вӧралісны, чери кыйисны, тыла ректісны, а олісны лёка, ойзісны кык пӧвса нарт улын: нартитіс самодержавие, нартитісны ас чукӧрысь озыръяс». «Востым» романлӧн тэчасногыс монологическӧй. Иван Куратовлӧн образыс — быд эпизодын, мукӧд геройясыс отсалӧны характеризуйтны сійӧ средалысь чужӧмбансӧ, кӧні сӧвмис поэтлӧн характерыс. Вологодскӧй семинария помалӧм бӧрын вӧчис збыль вылӧ гражданскӧй поступок — кутіс велӧдны коми войтырӧс, восьтыны налысь син, югдӧдны вежӧр. Противоречиеясӧн тырӧм олӧмыскӧд том велӧдысь паныдасис удж вылӧ воигас нин, Емдін станцияын. Вочасӧн поэтлӧн художественнӧй мирӧ пырӧны социальнӧй контрастъяс, вочасӧн содӧ роман действиелӧн зэвтчӧмыс. Том велӧдысьлӧн лунысь лунӧ жугалӧны чайтӧмъясыс. Куратов сьӧлӧмнас кыліс, кыдз сы юр весьтын чукӧрмыны кутісны кымӧръяс, сійӧс эз куж гӧгӧрвоны весиг радейтана нылыс. Поэтлӧн пытшкӧсса мирыслы воча сувтӧ ортсыса олӧмыс, социальнӧй средаыс, сылы бара колӧ корсьны петан туй, медым збыльмӧдны ассьыс сӧстӧм чайтӧмъяссӧ: «Мый водзӧ вӧчны? Ланьтӧдчыны, кыдзи тшӧктӧны сылы?.. Но сьӧлӧмыс кыскӧ на дорӧ, кодъяс петӧмаӧсь вермасьны лёкыслы паныд, видзӧдны аскиа лунӧ».

Г. А. Федоров зільӧ восьтыны велӧдчӧм, авъя мортлысь судьбасӧ, коді вылӧ пуктӧ став Россияса велӧдчӧм войтырыслысь водзмӧстчӧмсӧ. Чайтам, гижысь сяммис петкӧдлыны сійӧ кадыслысь аслыспӧлӧслунсӧ, сьӧкыд пемыд олӧмсӧ. А кыдз татшӧм пемыдінас сӧвмис поэтлӧн талантыс, та йылысь мукӧддырйи сӧмын висьталӧма, абу петкӧдлӧма. «Вит воӧн Сыктыв да Эжва юяс кывтыд уна ва удитіс визувтны. Унатор вежсис карын и кар гӧгӧрын. Вежсьыштіс и ачыс Иван Алексеевич». Татшӧм сяма висьталӧмыс, информацияыс оз ӧтчыдысь панысь романлӧн мӧд юкӧнас —«Чужан мусянь ылын» книгаын. Но зэв ошкана удж вӧчӧма авторыс дзоньнас романсӧ гижигӧн, бӧрйӧма став документсьыс медся коланасӧ, вуджӧдӧма найӧс художественнӧй образъясӧ. Роман лист бокъяс вылын ловзьӧны оз сӧмын поэтлӧн мамыс, муса нылыс, Латкинъяс, Шӧр Азияса ёртъяс да врагъяс, но быд юкӧнын вынсьӧдӧма ыджыд поэтлысь народ вӧсна тӧждысьӧмсӧ.

Тайӧ книгаас бура тыдалӧ и воддза гижӧдъясын судзӧдӧмторйыс, морт психологияӧ пырны кужӧмыс («Зын турун» пример пыдди босьтам).

Коми литератураын медводдза ыджыд эпическӧй гижӧдлӧн автор аслас произведениеясын водзӧ сӧвмӧдӧ литературнӧй кывсӧ, письменнӧй традициясӧ, И. А. Куратовлысь традициясӧ.

Рӧдйи Коми муӧ

* * *

Юрйыв кодзув садьӧс менсьым
Видзис тані.
Властьсӧ кутыськӧд на вензи,
Сувтлі паныд.

Быдтор понда лолӧй гызьӧ,
Эг на чӧвлы.
Весиг олӧм сьӧдӧдысьӧн
Зэв дыр вӧвлі.

Мый ме шогалі, он висьтась
Луна-войӧн.
Но и олӧмыс тай письтіс
Ӧдлӧм дойӧн.

Коді бара ӧні тоткӧ,
Мед ме муна,
Менам вир туйӧд на локтіс
Тайӧ лунас.

* * *

Мыйта мамӧ сӧнсӧ зэлӧдліс,
Мыйта йӧйӧн кывсис,
Сы вӧсна мый карын велӧдіс
Менӧ дзескыд вывсьыс.

Мед эг ло ме уна тӧдысьӧн,
Йӧзсьыс водзын олысь,
Но эг ло и лымсӧ кӧтысьӧн,
Вежӧртӧм да полысь.

Кокни руӧн, гора кылана,
Эг на гажъяв сідзи.
Кыдзи ур важ коми сьыланын,
Коми бисӧ видзи.

Коркӧ зыкӧн, коркӧ ӧлӧмӧн
Олі аслам юрӧн,
Сы вӧсна мый ӧнӧдз сьӧлӧмӧй
Пӧт на мамӧ бурӧн.

* * *

Сьӧлӧмӧс пӧль вӧлі дойдас:
«Кула да, код сэсся мойдас?»

Ӧні ме мойдысь жӧ быттьӧ,
Кодкӧ кӧ менӧ, дерт, лыддьӧ.

Рыт-асыв мыйкӧ век гижа,

Мед эськӧ кодлыкӧ йиджас.

Сӧмын тай виччысян долыд
Лэбалӧ кӧнкӧ, оз волы.

Ӧти мӧвп юрын и тойтӧ:
«Кула да, кодӧс и дойда?»

* * *

Коми муын синмӧс восьті,
Сылысь кывсӧ вирӧ босьті.
Сылӧн выныс, сылӧн шаньыс
Шедіс меным рудзӧг няньысь.
Чукыль-мукыль ордым вылысь
Веськыдлунсӧ тӧдлі сылысь.

Югыд меным сылӧн войыс,
Курыд меным сылӧн дойыс.
Оз мед пукты менӧ пиӧ,
Коркӧ бӧрдӧда кӧ сійӧс.
Кодкӧ ыкшаӧн мед шуӧ,
А ме рӧдйи Коми муӧ.

* * *

Кор сё морт казьтылӧны збыльӧс
Да сё морт висьталӧны выльӧс,
Сэк туйвежын моз юрыд вошӧ
И он тӧд, кежны кутшӧм вожӧ.
Ми дырӧн велалім нин сідзи,
Мед кодкӧ нуӧдіс да видзис,
Мед эськӧ гузьӧбӧн и ветлім

Да ыджыд пӧртйысь сёйны шедліс.
И со вот падъялам да дудам,
А водзӧ чепӧсйысьсӧ кутам.
И огӧ босьтӧй вежӧр вылӧ,
Мый колӧ мунны зэв на ылӧ,
Мый тадзтӧ матын жӧ туй помыс,
Кор ставыс петӧ ӧти вомысь.

Мыжтӧг

ДОКУМЕНТАЛЬНӧЙ ПОВЕСТЬ

Война

Миян 17 номера колоннаным уджаліс Кажимын. Нюжӧдім Инталань кӧрт туй. Тайӧ кадас и воис лагерӧ сьӧд юӧр: фашистскӧй Германия гусьӧн уськӧдчӧма миян страна вылӧ. Война!

Тюрьмаясын да лагерьясын пукалан воясӧ став адсӧ казьтыштігӧн, ог помнит аслам олӧмысь таысь сьӧкыдджык лун. Весиг сэні, сутшкасьысь сутугаяса вевдора джуджыд потшӧс сайын, эг аддзыв мортӧс, коді эськӧ нимкодясис тайӧ лунас. Заключённӧйяс вылӧ видзӧдігӧн, дерт, он вӧлі вермы тӧдны, коді мый йылысь мӧвпалӧ: ни кайряс (политическӧйяс), ни уголовникъяс — некод эз радлы, а сідзкӧ эз надейтчы, мый фашизм ваяс налы мездлун. Весиг уркаяс ветлӧдлісны зумыша, а мӧд луннас быдӧн, тшӧтш и ӧтказникъяс, петісны уджавны. Сводкаяс кывзӧм бӧрын заключённӧйяс улӧджык лэдзлісны юрнысӧ. Бӧрынджык уркаяс пӧвстын и «контрикъяс» пӧвстын аддзысисны фронт вылӧ мунны окотитысьяс. Но политическӧйясӧс сэтчӧ эз босьтны...

Матысмӧ нин вӧлі тӧв, кор ме веськалі выль этапӧ. Қыті машинаясӧн, кыті подӧн миянӧс нуӧдісны вӧра тундраті войвывлань. Зыбуч нюръяса помтӧмдортӧм эрд вылын діясӧн быдмисны сӧмын кос йыла ляпкыдик козъяс да чукля кыдзьяс. Ме некор эг аддзыв татшӧм шуштӧм серпассӧ.

Дугдывтӧг ковмис кытшлавны зыбуч нюръяссӧ. Водзӧ воим ньӧжйӧ, а туйтӧг тадзи собалӧмӧн мунӧмыс кыскис вынъяс. Юрӧ воис Дантелӧн «Божественнӧй комедияыс» да меным кутіс кажитчыны, мый миянӧс нуӧдӧны адӧ.

Абезь дорӧ воим сёр рытын да пемдытӧдзыс муртса удитім зэвтны палаткаяс, чегъялыштны бок улӧ лыс. Узьны вӧлі кӧдзыд — гӧгӧр пӧльтіс тӧв.

Мӧд луннас пыжъясӧн вуджим Уса ю, сэсся колоннанымӧс нуӧдісны водзӧ, Сивӧй Маскалань. Воим местаӧдз.

Удж кузя отделениеса начальник, армянин, тшӧктіс сувтӧдавны палаткаяс да эжны найӧс торйӧн. Лунвывса морт, сійӧ эз гӧгӧрво, мый Полярнӧй кытш сайын тадзи тӧвйыны он вермы.

— Кӧсъянныд, медым тіянӧс лыйлісны вахта дорын?— юалі колоннаса начальник Петрухинлысь.

— Қыдзи лыйласны? Мыйысь?— эз гӧгӧрво сійӧ.

— Ставным тані кулам! Сыысь и лыйласны!— гӧрӧді.

— А мый колӧ вӧчнысӧ?— юаліс Петрухин.

— Муӧ кодйысьны!— вочавидзи.— Сэтчӧ сэсся лэдзам ляпкыдик срубъяс. Лоӧны мупытшкӧсса баракъяс. Джодж вольсалам, наръяс сувтӧдам, а вевт пыддиыс лоӧны палаткаяс. Лымъялас вылас, лоӧ шоныд, тӧвъям баракын моз.

— Қытысь вӧрсӧ ваям срубъяс вылас?

— Увтас местаясас, чайта, вӧрыс туяна.

— А мый? Сідзи вай и вӧчамӧй,— сӧглас сетіс Петрухин.

Стрӧйбаяс кыпӧдны босьтчытӧдз нуӧдісны ӧтувъя собрание. Қыдз вӧвлӧм прораб, сёрниті сэні и ме да висьталі, мися он кӧ кӧсйӧй мунны мӧдар югыдас, колӧ кодйысьны. Мӧд луннас жӧ и кутім стрӧитчыны. Пӧрӧдім вӧр, кыскалім керъяссӧ местаӧдз, заводитім тшупсьыны. Сэки менӧ корис удж кузя отделениеса начальник.

— Ті бандит?— юаліс сійӧ пырӧмӧн тшӧтш.

— Мыйла тадзи нимтысянныд?

Водзӧ лоӧ на. Заводитчӧмыс 2, 3, 6 да 7-ӧд номеръясын.

— Тіянӧс татчӧ кӧрт туй али му чомъяс стрӧитны вайӧдісны? Мыйла каржасӧ туй вылас онӧ кыскалӧй?

— Оланінъяс вӧчам,— вочавидзи.— Эштас — петам и туй вылӧ.

— Ӧлӧда тіянӧс чорыда. Аски жӧ петӧй каржа кыскавны! Висьталӧй та йылысь и Петрухинлы.

Петрухинлы тайӧ сёрнисӧ, дерт, висьталі, но сійӧ эз повзьы, тшӧктіс водзӧ стрӧитчыны. Қык вежонӧн миян колонна пырис шоныд му чомъясӧ.

Медся бур тӧвся патераясыс артмӧма Рукавишниковлӧн бригадаын. Весиг кыськӧ ковёръяс стенъясас ӧшлӧмаӧсь.

Сӧмын бура овмӧдчӧм бӧрын колонна петіс насыпь лэптыны, ӧдйӧ бырӧдіс кольччӧмсӧ да Печорлагын лоис медводзын. Премия пыдди миян мӧдісны сетны спирт да содтӧд сёян.

А сійӧ колоннаясас, кӧні кывзысисны удж кузя отделениеса начальникӧс, йӧзыс кутісны кынмавны, висьны, кулавны. Начальство нуӧдіс следствие, ёна мыжмӧмаясӧс судитӧмаӧсь.

— Мыйла дас сизимӧд автоколонна моз эн кодйысьӧй муӧ?— скӧраліс начальство.— Налӧн со некод оз вись, плансӧ вевтыртӧны, йӧзыс му чомъясын, шоныдінын олӧны!

Ӧтчыд муні отчётӧн отделениеса начальник дінӧ.

— Бандит вои!— висьтаси пырӧмӧн тшӧтш.

— Но, но! Сідзи нин и бандит!— ӧлӧдіс начальник.

— Тадзи неважӧн на нимтінныд да!

— Дугдӧй! Дугдӧй! Некод тіянӧс бандитӧн оз лыддьы! Вай отчёттӧ!

Отделениеса начальникӧс регыд вежис мӧд морт. Мый сыкӧд водзӧ лои, ог тӧд, но паныдасьлыны тайӧ тӧлктӧм мортыскӧд сэсся эз удайтчыв.

Ӧтчыд ми пукалім Петрухин ордын да юим содаа ва сорӧн спирт, кодӧс премия пыдди сетісны. Видзчысьтӧг сэтчӧ пырисны лагерса начальство. На пӧвстын и медыджыдыс, Черномаз. Петрухин повзис да дзебис спирт кружкасӧ ӧшинь занавес саяс.

— Мый нин вӧчанныд?— пӧрччысигмозыс юаліс Черномаз.

— Содаа ва юам,— вочавидзис Петрухин.

— Хы! Содаа ва? Повзинныд да, ми чайтім мыйкӧ чорыдджыкӧс.— серӧктіс Черномаз.— Содаа ва! А мыйла нӧ эськӧ спиртнас тіянӧс премируйтім? Қыдзи чайтанныд, Тараканов? Қокӧ ниртны сійӧс тіян сетісны?

— Ме ногӧн — мӧдтор вылӧ сетінныд, коланаджыктор вылӧ!— вочавидзи ыджыд начальниклы да гулькниті кружкаӧ кольӧм «содаа васӧ».

— Этшаникӧн быдтор позьӧ,— шуис Черномаз.

Петрухин та бӧрын перйис дзебассьыс спирт сулея да кисьталіс кружкаясӧ. Ме вешті ассьым дозйӧс.

— Мыйла нӧ ті он кӧсйӧй юнысӧ?— юаліс Черномаз.

— Татшӧм содаа ва бӧрас, содтыштa кӧ, час джын мысти кок йылысь сэсся уся, тырмас. Став бурсӧ тіян!— шуи Петрухин ордысь петігмоз.

Миян колоннаын ӧтказникъяс ни висьысьяс эз вӧвны да план пыр вевтыртсис. 17 номера колонна Печорлагын вӧлі ошкан туйын.

Регыд колоннаӧ воис выль прораб Қолесников, заключённӧйяс пӧвстысь жӧ. Қутшӧм статьяӧн сійӧс пуксьӧдӧмаӧсь, эз висьтавлы, но сёрни сертиыс тӧдчис — оз радейт Сӧветскӧй власть. Гусьӧн куті видзӧдны сылӧн удж бӧрся. Ӧд меным, экономистлы, эз вӧв веськодь, кыдзи муніс делӧыс производство вылын. Регыд казялі: выль прораб радейтӧ асьсӧ ошкӧм, дорйӧ сэтшӧм йӧзӧс, кодъяс сӧмын ас вӧснаыс тӧждысьӧны.

Бригадаяслысь уджсӧ, кыдзи экономист, пыр артавлі ме. Вӧчӧм нарядъяссӧ кырымавлім нормировщикӧд да пыр волывлім ӧти кывйӧ. Прораб Қолесников, казялі, пыр зілис содтыштны каржа машина лыд, ропкис ыджыд норма вылӧ. Сійӧ вензис миянкӧд, скӧраліс, кор бӧр бергӧдлім содталӧм лыдпасъяса нарядъяссӧ, но быть ковмыліс гижны выль наряд. Мый вӧчас, казялім нин да.

Ӧтчыд бара эг кырымав нарядъяссӧ да Қолесников уськӧдчис ме вылӧ кулакъяссӧ лэптӧмӧн. Аддза, прораб юӧма да ковмис лӧньӧдны сійӧс кулакӧн жӧ.

Недыр кад прораб Қолесниковкӧд уджалыштӧм бӧрын гӧгӧрвои: енэжысь

босьтӧм лыдпасъяснас сійӧ вермас «кӧмӧдны» миянӧс и мукӧдлаын да шуи видзӧдлыны и мукӧд бригадаяслысь уджсӧ. Муні пес заптысьяс дінӧ. Лыдпас серти кӧ, нормаӧн джынйӧнӧн лун йӧзыс пессӧ вӧчӧны. Сэки и казялі: чуркаяссӧ чипас шӧрӧдыс тэчӧмаӧсь джуджыд лым вылас, сӧмын чипас помъясыс заводитчӧны мусяньыс. Кори отделениеысь мортӧс да петкӧдлі Колесниковлысь став мыжсӧ.

Прораблы миян колоннаын вӧчнысӧ сэсся лоис немтор. Сійӧ повзис судитӧмысь да вӧзйысис фронт вылӧ.

Печорлагын нималіс бригадир Рукавишников. Бригадаас чукӧртӧма медся уджач йӧзсӧ. Ачыс вӧвлӧм вӧр, весиг бандит, сійӧ мыйлакӧ весиг эз вермы видзӧдны уркаяс вылӧ.

Стахановскӧй паёк вылад ставыс ён йӧз, бригадаыс кызвыннас уджалісны войын. Ачыс бригадирыс эз быд пӧрйӧ и ветлывлы карьерас, но сылысь йӧзсӧ эз и ков пӧверяйтнысӧ — уджалісны сӧвестьӧн. Сэки, кор колӧ вӧлі ӧддзӧдыштны делӧсӧ, Рукавишников ачыс петавліс бригадаыскӧд, котраліс звеноысь звеноӧ, сувтліс медсьӧкыдінас. Начальстволысь тшӧктӧмсӧ сійӧ пыр пӧртліс олӧмӧ.

Рукавишников некор эз вышитчывлы заключённӧйяс водзын, но эз копрасьлы и начальстволы. Ассьыс йӧзсӧ некор эз кедзовтлы да эз сетлыв ӧбидитны и мукӧдлы, весиг начальстволы. Кузь тушаа, паськыд тошка бур мортӧс заключённӧйяс шулісны батьӧн, ӧта-мӧднысӧ вежлалӧмӧн сьӧлӧм бурмытӧдзыс корӧсявлісны жар пывсянын.

Ме ӧдйӧ лӧсялі тайӧ вына, небыд сьӧлӧма мортыскӧд, но сёрнитлім сӧмын удж йылысь. Рукавишников некор эз висьтавлывлы ас йывсьыс, некод эз тӧд, мыйысь сійӧс судитлӧмаӧсь, дыр-ӧ на кольӧма пукавнысӧ. Бур сьӧлӧма мортлысь некор эг кывлы, медым кыпӧдліс гӧлӧссӧ, кӧть кутшӧма сійӧ эз вӧв скӧрмӧма. Сёрнитіс лабутнӧя, эскӧдӧмӧн, быд кыв аслас местаӧ шуӧмӧн-тӧдчӧдӧмӧн. Гӧгӧрвоис сійӧ и кывбуръяслысь мичлунсӧ да вынсӧ, тшӧкыда кывзывліс, кор ме сылы лыддьывлі ассьым кывбуръяс. Бур уджысь Рукавишниковлысь мыжсӧ киритісны, сійӧ вӧзйысис фронт вылӧ да муніс воюйтны салдатӧн. Воліс юӧр: сэні сійӧ усьӧма.

Миян пӧвстысь, шӧр начальствоысь, бура помнита бригадиръясӧс — Сергей Протасовӧс, Михаил Лазутинӧс, Терентьевӧс (Комиысь), Бахтадзеӧс — грузин. Пусьысь Диндаровӧс (Казаньысь) он и гӧгӧрво сёрнисьыс, мый сійӧ татарин — рочнас сӧстӧма сёрнитіс. Начальство сылы тшӧкыда вайліс фарфор дозмукъяс. Мортыд мичмӧдліс найӧс некор аддзывлытӧм серъясӧн, вевттыліс лакӧн, полируйтліс.

Медся тшӧкыда лагерын вежласисны нормировщикъяс. На пӧвстысь унаӧн жӧ вӧліны велӧдчӧм йӧзыс, бура тӧдісны роч да рубежсайса литература. И ме чайта, тайӧ йӧзыс, эз кӧ вӧв НКВД-лӧн сэкся произволыс, уна буртор вермисны сетны миян ӧнія шӧр поколениеса йӧзлы.

Этапъяс йылысь

Торйӧн кӧсъя висьталыштны этапъяс йылысь. Лыдтӧмӧсь найӧ вӧліны. Тулыс-арын пидзӧсӧдз няйтӧд, жар гожӧмын буса лыаа туй кузя, тӧлын медся кӧдзыдъяс дырйиыс лунтыръясӧн восьлалӧны конвоируяс водзын воськовныссӧ ньӧжмӧдлытӧг, и оз позь колоннаысь ни кольччыштны, ни бокӧ кежны, ни пуксьывны. Тшӧкыда татшӧм этапъясас слӧймывлісны и нывбабаяс. Налы торйӧн нин вӧлі сьӧкыд.

Ӧнӧдз син водзын колоннаын восьлалысь нывбаба. Ывлаын комын вит градус жар, а сійӧ мунӧ кӧч ку пася, пельпом саяс бедь вылын ыджыдкодь чемодан. Шатлалӧ, усялӧ эбӧссьыс петӧм вӧснаыс, а конвоир сійӧс кульӧ-видӧ да тэрмӧдлӧ.

Вежӧрӧ коли ӧти этап, кӧні ме тӧдмаси сван Гвишаникӧд да сылӧн землякъяскӧд. Тайӧ этша лыда народыс олӧмаӧсь Грузиялӧн гӧраяса районын. Аулъясыс дзик кымӧр бердасӧсь, кытчӧ нуӧдӧма сӧмын пода туй.

«Некутшӧм йитӧд куттӧг олігӧн ми эг тӧдӧй, мый Грузияын лоӧма Сӧвет-

скӧй власть,— висьтавліс Гвишиани.— И со миян дінӧ кутісны кавшасьны винтовкаяса йӧз. Чайтім, скӧт мырддявны локтӧны. Ставыс, коді вермӧ кутны киас кинжал да винтовка, сувтім дорйысьны. Ӧтарсянь и мӧдарсянь дыр киссис вир, но ми эг сетчӧй — быд из вӧлі крепостьӧн. Сэки локтісны агитаторъяс, комиссаръяс да корисны, медым ми дугдім тышкасьны. Гӧль йӧзлы пӧ Сӧветскӧй власть вайӧ бур олӧм. Ми и дугдім водзсасьны. Олам воддза моз, видзам скӧтӧс.

Воис 1937 во. Сэки миян йылысь бара казьтыштӧмаӧсь. Ставнымӧс энкӧвдӧшникъяс лэччӧдісны долинаӧ. НКВД-лӧн Особӧй совещание унаӧс судитіс лыйлыны, кыдзи Сӧветскӧй властьлысь да народлысь врагъясӧс, а мукӧдсӧ пуксьӧдалісны тюрьмаясӧ, мӧдӧдалісны этапъясӧн лагерьясӧ».

Зэв сьӧкыд вӧлі тайӧ этапыс, но ог помнит, медым сванъяс усьлісны ловнаныс. Найӧ эз скӧравны конвой вылӧ, нинӧм вылӧ эз норасьны, а мунісны юрсӧ вылын кутӧмӧн, пыр вӧліны восьса видзӧдласаӧсь, зводерӧсь.

Муртса на пуксям шойччыштны, а сванъяс пыр и заводитасны ворсны асланыс музыкальнӧй инструментъяс вылас, петасны кытшӧ да йӧктӧны лезгинка. Сванъяс кыпӧдісны менсьым сьӧлӧмӧс, содтісны вын, петкӧдлісны крепыдлунлысь пример.

Тайӧ жӧ этапас миянкӧд мунісны карачаевецъяс — дзик мӧд пӧлӧс йӧз. Шойччыштігӧн найӧ торйӧн пуксьылісны кытшӧ. Мыйкӧ ас костаныс вензисны, видзӧдісны мукӧд йӧз вылӧ лӧг синъясӧн. Торйӧн нин эз вермыны терпитны рочьясӧс. Қодкӧ кӧ кӧсйыліс матыстчыны на дінӧ, карачаевецъяс пыр и босьтлісны бедьяс, шыбласисны мыр торъясӧн, изъясӧн.

Этапникъяслы уна ковмыліс терпитны уркаяссянь. Слабджыкъяслысь найӧ мырддьывлісны став сёянсӧ, кӧлуйсӧ, пӧрччӧдлісны йӧз син водзын кӧмсӧ, паськӧмсӧ. Водзсасьтӧм, коньӧр кодь морт вылын уркаяс тешитчылісны, кыдз кӧсйиснысны. Но веськавлісны кӧ вынаджык, асьсӧ дорйыны сяммысь морт вылӧ, пыр жӧ лӧньлісны.

Ӧти этапын миянӧс пыртӧдісны баракӧ, кӧні олісны уркаяс. Выльӧн воӧмаяслысь найӧ пыркӧдісны мешӧкъяссӧ, видлалісны чемоданъяссӧ, оз-ӧ сюр кутшӧмкӧ сёян либӧ бурджык кӧлуй.

Матыстчис ӧти шпана и ме дінӧ. Зэв пельк, быдторсӧ аддзывлысьӧн, видзӧда, асьсӧ пуктӧ, вежнясьӧ.

— Ноко, фраер, петкӧдлы ассьыд ноптӧ!— тшӧктӧ вашъялӧмӧн урка.

— Петкӧдлыны, шуан? А коді тэ эськӧ сэтшӧмыс?

— Эн нюжмась, разьлы гӧрӧдсӧ, мый бурсӧ сэтчӧ сюялін?

— Зэв кӧ нин окотитан видзӧдлыны, верма и петкӧдлыны,— матысті ёкмыльӧс.

Эмбурторйӧс, тшӧтш и шевиот костюм, мыйӧн арестуйтлісны, кӧрталӧма вӧлі еджыд пӧстыняӧ.

Петкӧдла, быттьӧ разя ноп гӧрӧдсӧ. Шпаналӧн синъясыс ӧзйисны, копыртчис ноп весьтӧ. Сэки ме мый вынысь лӧсышті сылы тшӧкаас. Урка гир-гар пластнитчис джоджӧ.

— Ай-да, тайӧ бать! Вот тайӧ бать! Вот, шу, тэныд и фраер! Тӧдны кутан, кодлысь кыдзи корны!— сералісны шпанаяс.

Ме сэки вӧлі ыджыд тошка да уркаяс чайтісны, мый ме олӧма нин морт.

— Қод вылӧ оз ков эн воӧй!— кыв кӧрталіс ӧти урка.— Он мӧй аддзӧй — тайӧ миян кодь жӧ шпана.

— А ноко, петкӧдлы, петкӧдлы, кыдзи тэ сійӧс кучкин?— матыстчис ме дінӧ мӧд урка.— Зэв нин мичаа артмис тэнад!

Сылы, дерт, эг нин петкӧдлы, кыдзи вежыньті нопйӧс видлыны кӧсйысь уркалысь черлысӧ.

— Со, эстчӧ пуксис, юав мун сылысь!— инді пельӧсӧ, кытчӧ дзебсис яналӧм вӧр.

Менӧ «тюрьмаса кӧзяева» сэсся сійӧ пӧрйӧ эз нин дӧзмӧдны. Чайтісны асланыс кодь котырысь жӧ. А ме, дерт, эг жӧ кӧсйы висьтасьны: политическӧйясӧс тюрьмаын эз дорйыв некод. Налы и конвойлы ми вӧлім троцкистъясӧн да контрикъясӧн, а та вӧсна вермылісны ӧбидитны весиг конвой син водзын.

Войвыв скӧралӧ

Миян 17 номера колонна нималіс Печорлагын. Стрӧитчан планъяс пыр вевтыртлім да та вӧсна вердісны пӧтӧсджыка, унджык вӧлі прӧст кад. Ме сэні уна рисуйтчи, гижи патриотическӧй кывбуръяс, сьыланкывъяс да кӧсйи нин мӧдӧдны тетрадьӧс Печорлагса политотделӧ. Но сэки охрана аддзис гижӧдъясӧс да ачыс мӧдӧдіс сійӧс начальствоыслы. Бӧрынджык ассьым кывбуръясӧс кывлі концертӧн воысьяс вомысь. Авторнас, дерт, эг ме вӧв, а тыдалӧ, кутшӧмкӧ начальник. Кыпӧдлі авторскӧй право доръян зык, но норасьӧмӧс весиг кывзыны некод эз кӧсйы. Ӧд лагерник — некутшӧм правоястӧм морт.

1941—1942 вося тӧвсӧ коллялі Полярнӧй кытш сайын, Сивӧй Маска дорын. Сэні медводдзаысь аддзи вой кыа. Ветымын градуса чишкалан кӧдзыд. Кык воськов ылнаысь немтор оз тыдав. Но кӧдзыд вылӧ видзӧдтӧг кос сынӧднас кокньыда лолавсьӧ.

Ӧтчыд, татшӧм кӧдзыд да пемыд войнас енэжыс югдіс, сэні тыдовтчисны гӧрда-вижа гыяс. Найӧ пыр матыстчисны, войвывсянь вешйисны лунвывлань, быттьӧ тӧвруыс нӧбӧдіс тайӧ гыяссӧ. Татшӧм вой кыа йывсьыс ме кывлывлі нин, а лунвывса йӧз видзӧдісны сы вылӧ ёна повзьӧмӧн...

Кӧдзыдысь видзчысьӧм могысь быдӧн зілисны пасьтасьны шоныдджыка, гартісны чужӧмъяснысӧ рузумъясӧн. Ӧд нинӧм вылӧ видзӧдтӧг бригадаясӧс удж вылӧ вӧтлывлісны быд поводдяӧ, лунын и войын. Медся сьӧкыд вӧлі турӧбъяс дырйи, кор кыз лым вевттьыліс насыпь и карьер. Сэки лымсӧ весавны петкӧдлісны дзик став йӧзсӧ. Пургасьыс йӧзыс полісны кӧдзыд дорысь ёнджыка: лым стенӧн локтысь ён бушков кӧ пӧрӧдас кок йывсьыд, здукӧн тыртас. Татшӧм поводдя дырйиыс войтырсӧ дзебліс джуджыд тола весиг зонаын, кӧть йӧзыс ветлӧдлісны сӧмын зэлыда нюжӧдӧм гезйӧ кутчысьӧмӧн. Мынӧ кӧ киыс, мортыс, лыддьы, пӧпадитіс, мед кӧть сійӧ дзик барак дорас. Ӧтчыд орчча колоннаын пӧгибнитісны вӧлӧн прӧдукта вайысьяс. Зонаӧдзыс абу воӧмаӧсь куимсӧ гӧгӧр метр, сэні и гуалӧма турӧбыс ямщикъяссӧ.

Татшӧм неминучаас ӧтчыд веськавлі и ме, отделениесянь колоннаӧ локтігӧн. Кежсьӧма мӧд туй вожӧ. Кватитчи: гӧгӧр ставыс тӧдтӧм, да бӧр бергӧдчи. Вӧлі шоныд, а сэсся кутіс пӧльтны тӧв. Ме гӧгӧрвои: кыпӧдчӧ бушков, да мӧді котӧртны. Бур, мый туй вожыс тыдаліс на.

Кок йылысь тӧлыс пӧрӧдіс вахта дорын нин, а сёрми кӧ минут вит, тайӧ луныс вӧлі эськӧ олӧмын медбӧръяӧн.

Быдтам град выв пуктасъяс

1942 вося январын Сивӧй Маскаын кӧрт туй помалӧм бӧрын миянлысь 17 номера колоннанымӧс бырӧдісны, а йӧзсӧ шуӧмаӧсь мӧдӧны кытчӧкӧ лунвывлань. Ме тайӧ этапас эг веськав: колисны стрӧг режима колоннаӧ экономистӧн. Тайӧ лагерыс Сивӧй Маскасянь вӧлі дас кык километр сайын. Штрафнӧй колоннасӧ котыртӧмаӧсь кызвыннас политзаключённӧйясысь да уркаясысь. Начальниксӧ син сайын шуисны Дубӧн — охрана пӧвстысь бӧрйӧмаӧсь. Сійӧ сэтшӧм и вӧлі, кужис сӧмын командуйтны, видзис йӧзсӧ стрӧг режимын, а колоннаас олӧмыс муніс код тӧдӧ кор нин кодӧнкӧ лӧсьӧдлӧм пӧрадок серти.

Кӧть менӧ тайӧ колоннаас индісны экономистӧн, но уджсӧ мыйлакӧ эз сетны. Дӧзми таысь да шыаси начальник дінӧ.

— Сёрни, кывлі, мунӧ, мый ті вывті нин стрӧг экономист,— вочавидзис.

Немтор татчӧ эг вочавидз, гӧгӧрвои: ме татчӧ лӧсявтӧм морт. Тайӧ сёрни бӧрас, мӧд луннас лагерын нуӧдісны суботник. Став йӧзсӧ петкӧдлісны вольсавны шпалъяс да рельсъяс. Мунім, а уджнас веськӧдлыны, видзӧда, некодлы. Быдӧн мыйкӧ кыскалӧны, кӧнкӧ ноксьӧны, мый йылысь кӧ сёрнитӧны, а тӧлкыс абу. Дуб котраліс, видчис, ӧвтчис кияснас, но тӧлксӧ-ладсӧ эз тӧд. Уджыс дзугсис. Ме эг вермы видзӧдны да куті индавны, кыдзи вольсавны шпалъяс, рельсъяс, ӧд кӧрт туй стрӧитан опытыс менам вӧлі нин.

Уджыс мӧдӧдчис. Начальник дугдіс котравны. Сійӧ тшӧгӧля сулаліс охранникъяс да УРБ-са дышӧдчысь йӧз котырын быттьӧ ыджыд военнӧй начальник.

— Меным быдсяматорсӧ висьтавлісны ті йылысь, суклясисны, и ме эски,

а ті вöлöмныд зэв тöлка морт. Ме кöсъя, медым ті лоинныд менам экономистöн.

— Некутшöм кöсйöм абу ӟольччыны тіян колоннаö,— вочавидзи начальниклы.

Дуб весиг вомсö восьтіс, но юавны немтор эз сяммы. Мöд луннас менö уджавны некытчö жö эз мöдöдны. Нем вöчömысь муні УРБ-ö. Начальниксьыс öтдор (уркаган, штатнöй лагерник) сэні некод эз вöв. Чолöмаси, но «начальник» весиг эз кыпöдлы юрсö. Ме куті видзöдны сы вылö. Веж петкöдлана мича юрсиа, но бандит кодь öблика мортöн сійö меным кажитчис.

— И мыйла быдтöмыд татшöм мича юрсисö?— ыджыда ышловзьöмöн юалі уркалысь да петі сылöн жырйысь.

Öдзöс сайсянь кылі мисьтöма матькöм. Кор ме висьталі та йылысь АТП-ын, меным шуисны, мый УРБ-са начальник вöчас кутшöмкö лектор.

Некымын лун мысти менö корис ас дінас УРБ-са нарядчик. Мича юрсиа уркаган меным скöрысь юöртіс:

— Аски мунанныд Сивöй Маскаö, нуöдасны ыджыд конвойöн! Сэні кутас тіянöс судитны ревтрибунал!

— Ревтрибунал? Мыйла? Кутшöм делö вöсна?

Менам юалöм вылö некод эз вочавидз. АТП-ын тайö юöрыс быдöнöс шензьöдіс. Воисны öти кывйö: ме унаысь гижлі аслам делö йылысь Москваö. Сідзкö, вылысь кутасны видлавны сійöс. И збыль, сöмын Печорлагсянь Сталинлы мöдöдлі комын куим письмö, но нинöм эз вежсьыв. Öтчыд весиг Москваысь воліс комиссия. Тайö вöлі Каменка ю дорын көрт туй сдайтöм бöрын. Сёрни сэк вöлі дженьыд:

— Ті норасьлінныд Сталинлы?

— Да, гижлі.

— Сэсся эн нин гижöй!

— Мыйла нö? Оз позь?

— Ті тані колана морт!— вочавидзисны.

— Но ме кö тані колана, мыйла нö тайö бушлатнас, а абу вольнонаёмнöй паськöмöн?

— Воас кад — вежанныд паськöмнытö,— вочавидзис комиссия.

— А öні мыйла ковми тіянлы?— юалі комиссияыслысь.

— Мöвпыштлöй, кыдзи көсъянныд вештыны ассьыныд мыжнытö,— шуис комиссияса юристыс.— Сытöг оз позь киритны сроктö.

— Менам дзик некутшöм мыж народ да партия водзын эз вöв и абу! Мыжа кö вöлі, эг эськö и норасьöмъяссö да шыӧдчöмъяссö гижлы.

Войбыд мöвпалі, мыйла коръны трибуналас, мый кутас юасьны комиссияыс, эг тöд, кыдзи кутны ачымöс.

Асывнас чукöрті ассьым кӧлуйторйöс да петім туйö. Олöм бара вöлі трибунал киын.

Сивöй Маскаын ревтрибунал заседайтіс нин. Кор юöртісны менö вайöдöм йылысь, суд лöниc. Ме аддзи, кыдзи трибуналса председательыс мыйкö скöрысь шуаліс мöдöд отделса начальник Ковалевлы.

— Кыдзи тіян овыд?— суд залö пыртöдöм бöрын юаліс ревтрибуналса председатель.

— Тараканов.

— Ним-вичыд?

— Федор Гаврилович.

— Вот тэныд и на! Мыйла нö тіянöс татчö вайöдісны?

Ме чöв олі.

— Миянлы колö Татарханов, а оз Тараканов! Гögрвоинныд?— скöрысь горöдіс председатель менö вайöдысьяс вылö.— Верманныд бöр мунны!

«Со и мыні тайö адсьыс!»— мöвпышті да став мыгöрысь кылі сэтшöм мудз, тöкötьö эг усь кок йылысь. Öд ме чайті, трибуналыс лэдзас лагерысь.

Коридорас Ковалев матыстчис конвой дінö да тшöктіс пыртöдны менö мöд отделö, сылöн кабинетö, а ачыс муніс ми водзын.

— Специальность сертиыд ті агроном?— юаліс сійö, кор пырим кабинетас.

— Да.

— Ми кöсъям вöзйыны тіян специальность сертиыд удж. Кöсъянныд уджавны специальность сертиыд?

— Кӧсъя.

— Сідзкӧ, мунам мекӧд.

Ковалев нуӧдіс менӧ снабжение частьӧ. Пырим ЧОС-са начальник грузин Добия кабинетӧ. Чолӧмаси. Добия индіс улӧс вылӧ.

— Но вот, Добия, ті коринныд агрономӧс, ме сійӧс вайӧді. Тайӧ мортыс, тыдалӧ, тіян шогмас. Агроном!

Добия видзӧдліс ме вылӧ, а сэсся телефон пыр корис пыравны кутшӧмкӧ Лилиентальлы сылӧн кабинетӧ. Регыд мысти кабинетас пырис дзикӧдз дзормӧм морт — снабжение кузя начальниксӧ вежысьыс вӧлӧма.

— Со, миян сетӧны агрономӧс,— шуис сылы Добия.— Юась сылысь, кӧні мыйӧн уджавлӧма. Шогмас кӧ, босьтам.

Дженьыдика висьталышті арестӧдз аслам удж йылысь.

— Со, кывлінныд!— долыдмис Добия.— Миян татшӧм морт и колӧ!

— Сідзкӧ, и босьтӧй,— вочавидзис Лилиенталь.

Тадзи и вежсис менам судьбаӧй. Стрӧг режима колоннаысь вуджӧдісны Печорлаглӧн первой отделениеса ЧОС-ӧ. Сетісны вӧльнӧй пропуск.

— Водзвыв сёрнитчам,— ӧлӧдіс Добия, кор кабинетас колим кыкӧн,— удж кузя некутшӧм юалӧмъясӧн ме дінӧ эн пырӧй. Котыртӧй град выв пуктасъяс вӧдитысь группа и быдтӧй сэні ставсӧ, мый вермӧ быдмыны тані, войвылас. Сы вылӧ ті и агроном.

Отсасьысьясӧн босьті кык мортӧс: Усть-Цильмаысь зоотехник Феогний Кирилловӧс да ещӧ ӧти агрономӧс — овсӧ вунӧді нин. Куимнанным кутім овны ӧти баракын. Миян сетісны сапӧгъяс, плащьяс, узьлан кӧлуй. Вердны кутісны бурджыка, коймӧд норма серти.

Видз-му овмӧс группалӧн уджным кутіс мунны кыпыда. Прӧст кадӧ ветлывлім фермаӧ. Сэні уна йӧв сетысь вит мӧс чередитісны кык арестант — Дон вылысь, Цимлянскӧй станицаысь казак Фотий Александрович, заведующӧяліс да сійӧ жӧ и лысьтысис, а мӧдыс — овыс Швец — скӧтникаліс. Сэні ми, мыйта кӧсйим, сёйим нӧкъя рысь, юим йӧв да сливкиа чай. Фотий Александрович вӧлӧма ветлӧм-мунӧм мортӧн, унатор тӧдіс да окотапырысь висьтавлывліс аслас олӧм йылысь.

Но ӧти лунӧ миянлысь тайӧ шог тӧдтӧм олӧмсӧ шызьӧдісны. Лилиенталь нем абуысь уськӧдчӧма Кириллов вылӧ, а сэсся корӧма Добиялысь, медым сійӧс мӧдӧдісны конвойувса бригадаӧ. Ми, дерт, эг тӧдӧй, мыйла тадзи кӧсйӧ дойдны асьсӧ отделениеса начальникӧс вежысь, а Добия тӧдіс. Сійӧ корӧма ас дінас зоотехник Кирилловӧс да тшӧктӧма:

— Тайӧ еврейыслы ковмӧма йӧв, нӧк да сливки. Висьталӧй Таракановлы: Лилиентальлы лун кежлӧ быть сетны кык литрӧн йӧв. Мед жӧритӧ. Ӧтчыд нуӧй сылы асьныд, а сэсся мед новласны фермаса уджалысьяс.

— Кутшӧм мирӧвӧй проблемаяс нӧ решайтанныд асланыд видз-му овмӧс артеляд?— скӧрысь юалӧма зоотехник Кирилловлысь Лилиенталь.— Ассьыныд жӧ начальствонытӧ он вермӧй вердны йӧлӧн! Йӧз серам тайӧ!

Кор Кириллов вайӧма фермаысь йӧв, Лилиенталь сэтшӧма шаньмӧма, мый сетӧма махорка. Ми гӧгӧрвоим, кыдзи колӧ бурӧн-ладӧн овны, да Фотий Александровичлы быд лун тшӧкті нуны лысьтысьӧм бӧрас Лилиентальлы кык литр йӧв. Йӧлӧн, нӧкйӧн да сливкиӧн вердім и мукӧд гырысь начальствоӧс. Добия та йылысь, дерт, тӧдіс.

— Мед жӧритӧны,— сӧмын и шуліс.— Сетӧй.

Гожӧм заводитчӧмсянь шуисны, медым, коді кӧсйӧ, дерт, сӧмын вольнонаёмнӧйяс, лӧсьӧдісны ассьыныс град йӧръяс. Муыс та вылӧ вӧлі тырмымӧн ю берег вылын. Косяв эжасӧ, вӧчав градъяс, коді уна-ӧ вермӧ да кӧсъяс. Найӧс туйдӧм-велӧдӧм могысь и лӧсьӧдісны агрономлысь должностьсӧ.

Кор сыліс лым да шондӧдыштіс сынӧдыс, му вӧдитны окотитысьяс босьтісны зыръяс да мунісны вӧчавны аслыныс градъяс. Лӧсьӧдім муяс и ми, лагерса видз-му овмӧс группа. Ме весиг вӧчи градъяс дорӧ шалаш, медым дзебсьывны сэтчӧ лёк поводдя дырйи. Колана кӧйдыссӧ судзӧді «Сивая Маска» совхозысь. Гортса кӧзяйкаяс пӧвстысь, кодъяс лӧсьӧдісны аслыныс муторъяс, вежӧрӧ колисны кыкӧн — томиник нывбабаяс, инженеръяслӧн гӧтыръяс. На пӧвстысь ӧтиыс кӧдзис град выв пуктасъяссӧ вывті тшӧкыда, эз кывзысь меньсым велӧдӧмӧс. Мӧд нывбабаыс вӧлі кывзысьысь, вӧчис ставсӧ сідзи, кыдзи велӧді, лун-лун ноксис градъяс вылас, небзьӧдіс мусӧ, весаліс сэтысь ёгсӧ, да

сылӧн пуктасъясыс градъяс вылас туисны-быдмисны мичаа. Тайӧ востер, варов да восьса сьӧлӧма нывбабаыс кыскис менӧ аслас бурлуннас. Кор сійӧ эз волывлы градъяс дінас, ме окотапырысь ноксьылі сылӧн пуктасъяс дорын — нетшки ёгсӧ, киськавлі град вывсьыс кӧдзасӧ, небзьӧдлі мусӧ.

Ӧтчыд тайӧ киподтуя аньыс локтӧма номдӧратӧг. Ме аддзи, кыдзи сійӧс дӧзмӧдісны лӧдз-номъяс, пӧрччи юрысь ассьым номдӧраӧс да сета сылы, мед пасьталас, но эз босьт, а сӧмын кутіс видзӧдны ме вылӧ.

«Збыль ӧмӧй сэтшӧма повзьӧдіс сійӧс тайӧ арестантскӧй мисьтӧм номдӧраыс?»— эг гӧгӧрво нывбабаӧс.

Ми сулалім ӧта-мӧдлы паныд, видзӧдім ёрта-ёрт вылӧ, номъяс йылысь вунӧдӧмӧн.

— Прӧститӧй менӧ йӧйӧс, но ме эг куж и мӧвпыштны, мый татшӧма дӧзмӧдас тіянӧс тайӧ арестантскӧй номдӧраыс,— дыр чӧв олӧм бӧрын шуи нывбабалы.— Жальӧсь лоинныд, аддза кыдзи номъясыс тіянӧс курччалӧны да. Ме ӧд эг кӧсйы тіянӧс дӧзмӧдны.

Водзӧ лоис видзчысьтӧмтор: нывбаба кватитіс киысь номдӧраӧс, мыйкӧ шуис нор гӧлӧсӧн да пышйис гортас.

Мӧд луннас, рытланьыс нин, кор ме шойччи аслам шалашын, локтіс нывбабалӧн верӧсыс. Қиас сійӧ вайис ыджыдкодь йӧрыша ноп.

— Мыйла нӧ ті, Федор Гаврилович, тадзи дӧзмӧдӧмныд менсьым гӧтырӧс?— кӧритыштіс менӧ инженер.

— Мыжа, ёна мыжа! Ме ӧд эг тӧд, мый сійӧс сэтшӧма повзьӧдас да шемӧсмӧдас арестантскӧй номдӧраыс. Видзӧда: гӧтыртӧ лӧдз-номйыс ёна сёйӧны — кӧсйи мездыны.

— Ті менӧ эн гӧгӧрвоӧй!— ӧвтыштіс кинас инженер.— Гӧтыр тіянӧс ёна пыдди пуктӧ, сӧмын тіян йылысь и висьтавлӧ, кыдзи ті велӧданныд быдтыны град выв пуктасъяс. Но кыдзи тіянлы юрад воис, мый гӧтыр зывӧктіс номдӧрасьыд? Вои гортӧ, а гӧтырӧй лыддьӧдлӧмӧн бӧрдӧ, быттьӧ норасьӧ кодлыкӧ тіян йӧй нога шуӧмсьыд. Ті он на тӧдӧй, кыдзи сійӧ вийсьӧ, кор аддзас конвойӧн винтовка штык водзын ветлӧдлысь арестантъясӧс! Да мый та йылысь уна сёрнитнысӧ — вывті небыд, нор сьӧлӧма менам гӧтырӧй. Бӧбъялінныд ті тӧрыт, бӧбъялінныд, оз зывӧкты сійӧ лагерникъяс вылӧ видзӧдлігӧн, а вывті ёна жалитӧ найӧс. Со, гӧтыр кутшӧмсюрӧ пӧжасъяс мӧдӧдіс... Сёйыштӧй,— инженер разис тубрассӧ да лэпталіс сэтысь ньӧрйысь вӧчӧм пызан вылӧ яя пирӧгъяс, булкияс, ватрушкияс, печенньӧяс — быдсяма пӧжассӧ.— А тайӧ со, гӧтыр вурис тіян выль номдӧра. Новлӧй, медым уджалігад лӧдз-номйыс эз дӧзмӧдчыны.

Видзӧдлі да сьӧлӧмӧй радысла ылькмунліс: татшӧм мича рӧмъяса номдӧрасӧ гежӧда гырысь начальстволӧн юрысь аддзылан.

Вежавидзӧмла эг сяммы весиг аттьӧавны инженерӧс да кыв шутӧг сӧмын и топӧдлі сылысь кисӧ. Инженер менӧ гӧгӧрвоис, гартыштіс тыртӧммӧм салфеткасӧ, сюйис зептас да муніс.

Некымын лун мысти аслас градъяс дорас воис и ме вылӧ дӧзмылӧм нывбаба. Сійӧ ылысянь на грӧзитчыштіс ичӧтик кулакнас, а сэсся, кор матыстчис, дыр на лыддьӧдліс-видіс менӧ сійӧс мӧдарӧ гӧгӧрвоӧмысь. Та бӧрын ми бӧр бурасим, орчча градъяс вылын кутім быдтыны урожай.

Продовольствие кузя Добиялӧн вежысьӧн вӧлі еврей-арестант Барбанель. Зонаын сійӧ оліс мукӧд заключённӧйясысь торйӧн, аслас ичӧтик керкаын, новліс гражданскӧй паськӧм да медводдза видзӧдласысь некод эськӧ эз шу, мый сійӧ арестант. Тайӧ некор тшыгъявлытӧм мортыс вӧлі сэтшӧм йӧз пӧвстысь, кодъясӧс шуӧны асланьыс вежӧраӧн. Арестантнас сійӧ вӧлі сӧмын бумага вылын, а сідзсӧ — дзик вӧльнӧй морт, некор весиг эз сёйлы лагерса столӧвӧйын. Некод эз тӧд сійӧс, кодкӧд арестантъяс пӧвстысь Барбанель ёртасьліс. Ме дінӧ сійӧ вӧлі бур, окотапырысь сёрнитіс, но пӧльзасӧ таысь ме некор жӧ эг казявлы. Тайӧ мортыслӧн вӧлі дзик ӧти кӧсйӧм — видзны ассьыс лӧнь оласногсӧ, и Барбанель пиньнас и гыжнас кутчысис татшӧм олӧмас.

Ӧтчыд отделениеын петіс сёрни: Воркутаысь локтӧ генерал Френкель. Ӧти станцияын ӧшинь пырыс сійӧ аддзас кисьмӧм мырпом тыра падъяна арестантӧс.

— Қутшӧм окотапырысь эськӧ сёйышті мырпомсӧ!— шуас генералыд.

Сійӧс, дерт, гӧститӧдыштасны. Ошкас. Но туйяс стрӧитысь тайӧ медся

ыджыд начальникыслӧн кывъясыс оз вошны: телефон пыр найӧс юӧртасны водзӧ и водзӧ. Поезд суветлігъясӧ вагонас вайлывлісны медся кисьмӧм мырпомсӧ. Воис тайӧ юӧрыс и миян отделениеӧдз.

Добия корис менӧ ас дінас да тшӧктіс нуны генераллы мырпом падъян. Ме педзышті места вылын, ог тэрмась петны сылӧн кабинетысь. Начальник казяліс тайӧс да юаліс:

— Но, мый нӧшта тані гӧгӧрвотӧмыс? Вӧч, мый тшӧкті.

— Эз вӧв сэтшӧмыс, медым коркӧ мунлі паныд тіян тшӧктӧмлы. Верма и ветлыны, но тайӧ, чайта, бурджыка артмас Барбанельлӧн.

— Бур, сідзкӧ! Мунӧй лазаретӧ, судзӧдӧй сэтысь медся чӧскыд кисьмӧм мырпомсӧ, а ме висьтала Барбанельлы, медым нуас,— нюмъёвтӧмӧн шуис Добия.

Видз-му овмӧс группаным кутіс нимавны Печорлагын: медводдзаясӧн кутім вӧдитны му. Отделениеса начальник Дункельский вӧлі дӧвӧлен миян уджӧн. Добия ыджыд пӧльза жӧ аддзис аспом урожайысь. Полярнӧй кытш сайын олысь мортлы, торйӧн нин лагерын, сьӧкыда уджалысь да ёна кынмалысь тшыг йӧзлы быть колӧ сёйны град выв пуктасъяс, фруктаяс. Войвыв лагерьясын пукалысь йӧзыс унджыкыс висисны слепӧкурӧн, цингаӧн. Медся нин сьӧкыд вӧлі лунвывсаяслы: узбекъяслы, казахъяслы, таджикъяслы, грузинъяслы. Найӧс топӧдліс сьӧкыд висьӧмыс, босьтліс дистрофия да сэки эз нин вермыны сетны отсӧгсӧ некутшӧм лазарет, некутшӧм лекарство, фруктаяс, град выв пуктасъяс — татшӧм йӧзыслӧн оландырыс помасьліс — быд лун лазаретысь петкӧдлісны шойяс. Дистрофикъяссӧ ас синмӧн аддзылі. Ӧти склад видзӧдлігӧн менӧ вердісны кӧнтусь выя анькытш консервӧн. Сы бӧрын висьми да некымын лун ковмис бурдӧдчыны лазаретын. Сэтысь и аддзылі ловъя скелетъяссӧ. Кучикныс да лыыс и кольӧма. Висьысьяс сӧмын чуньяснаныс вермӧны вӧрӧдыштны. Ме татшӧм смертьысь мыні, но вот землякӧй, Анатолий Александрович Споров, менам син водзын быттьӧ сотчис-кулі пеллаграысь, а кутшӧм бур тшупсьысьӧн мортыс вӧлі! Тадзи лагерысь мунісны мӧдар югыдас уна сюрс йӧз. И дерт, миян видз-му овмӧс группа, кӧть ичӧтика, но видзыштіс йӧзсӧ цингаысь да мукӧд сьӧкыд висьӧмъясысь.

Вӧля вылӧ

1942 вося август помланьын менам помассьӧ тюрьмаын пукалан срок. Вывті ёна, терпитны позьтӧма виччыси тайӧ кадсӧ да дасьтыси тайӧ лун кежлас. Донтӧминик нойысь вурӧді гач да гимнастёрка. Майшаси сапӧг вӧсна: вермас лоны, сійӧс тшӧктасны сдайтны. Кӧть Добия меным кӧсйысьліс, мый вӧля вылӧ пета сапӧгӧн, но мый на ӧд мӧвпалӧны лагерса быдсяма крысаясыс: вермасны пӧрччӧдны да мӧдӧдны гортӧ ботинкиӧн, сапӧг местаӧ сетасны «Омск — Томск — Челябинск»— тадз нимтылісны тюрьмаса кирзӧвӧй ботинкисӧ. И вӧлі мыйысь майшасьнысӧ: сапӧг вылӧ, казялі, паськӧдӧмаӧсь нин синъяснысӧ быдсяма лагернӧй сволочыс — вежныс петӧ, бур кӧм новла да. Ёртъяскӧд корсим важ сапӧг гоз, но некытысь эг аддзӧй.

Августын миян войвылӧ воис нин ар, лун-лун кутіс кисьтны-зэрны, няйтсисны туйяс, а войнас тшӧкыда кынмавліс.

Коркӧ-некоркӧ воис дыр виччысяна здук: меным юӧртісны, медым муні Абезьӧ, пересылка вылӧ. Сэні и сетасны колана документъяс. Сдайталі казенӧй кӧлуй. Сапӧгысь кындзи сеті ставсӧ. Баракын сэки вӧліны: быт кузя начальниклы отсасьысь, киясас сійӧ кутіс кирзӧвӧй ботинки гоз; сыкӧд орччӧн сулалісны УРБ-са начальник да нарядчик. Тайӧ бандитъясыс дасьӧсь вӧлі сулавны дінын сэтчӧдз, кытчӧдз ог пӧрччы да ог сет налӧн киясӧ сапӧг гозйӧс, вермисны кӧ эськӧ, кокъясӧн нетшыштісны. А меным сійӧс зэв жаль сетны — видзи синмӧс моз, новлі сӧмын на тӧлысь-мӧд, быд лун мавті-весалі, медым эськӧ дырджык шонтіс-новлӧдліс. А со, понъяс вомӧ лоӧ шыбитны.

Тайӧ здукас баракӧ пырис ВОХРА — корӧмаӧсь, тыдалӧ. Найӧ шобисны менсьым мешӧкӧс, босьтісны тетрадьяс, кытчӧ гижлі кывбуръяс да коми-пермякъяслӧн олӧм йылысь поэма. Сэсся лагерысь петкӧдны позьтӧмсӧ нопйысь немтор эз аддзыны да мунісны.

«Қымын дырджык ме тані зыкся, сымын унджык лоӧ лёкыс аслым жӧ, ӧд

менö со грабитісны нин,— воис юрö мöвп.— Öдйöджык, öдйöджык колö усйысьны! Мездлуныс донаджык тайö сапöгсьыс! Колö усйысьны, кытчöдз восьса лагерлöн дзиръяыс! Этайö шпанаыс вермасны пырны косьö, сарпавны öта-мöдсö, а висьталасны ме вылö да менö жö и пуксьöдасны выль срок кежлö».

Тайö мöвпыс повзьöдіс менö. Öдйö пörччи кöмöс да шыбиті тайö кöин сяма уркаганъясыслы кок улас.

— Наöй, медым виньданныд!— шуи скöрысь, а сэсся кватиті «Омск-Томск-Челябинск» ботинки гозсö да барак öдзöс пырыс öдöбöн шыбиті лöпёгöн да петшörön тыröм оврагö. Ме пуджи гач кокъяс, босьті пакетöс да кöмтöг петі зона сайö.

Ывла вылын югъяліс кöдзыд няйт. Но скörмöм бörын эг вермы миритчыны, эг босьт кöмсö — ачым, мися, ньöба, но этаян гезйö ог джагöдчы.

Тайö лагерыскöд менö сэсся немтор нин эз йит. Коли прöщайтчыны сöмын Добиякöд. Пельпом сайын мыш нопйöн пыри сылöн кабинетö. Добия вöлі öтнас. Сійö аддзис менö бушлатöн, пельпомъяс сайын мешököн, но кöмтöг да чуймömöн юаліс:

— Мый тікöд, Федор Гаврилович? Мыйла кöмтömöсь?

— Сапöгöс менсьым мырддисны ад горша кöинъяс, а налöн кирзöвöй ботинкинас вöля вылö ог мун!— вочавидзи.— Ачым мыйкö ньöба.

— Но и сволочьяс, но и гадъяс!— пузис и Добия.

Сійö босьтіс блокнот, тэрмасьömöн мыйкö сэтчö гижаліс, косяліс листсö да мыччис меным.

— Со, босьтöй тайö бумагасö да муновй магазинö. Сэні ставсö, мый гижöма, сетасны.

«Тайö бумагасö сетысьыслы лэдзны: ботинки да колоши гоз, кык гоз носки, килограмм мöс вый, килограмм сакар, кык тупöсь нянь... Добия».

— Менам та мында деньгаыс абу,— бöр мыччи бумагасö Добиялы.— Эн шогсьöй, ог пröпадит.

— Кывзöй, Тараканов!— лöгасис Добия.— Кутшöм деньга йылысь сэні сёрнитанныд? Ми ömöй абу йöз? Эн быдönöс öткодялöй эсійö кöинъясыскöд! Муновй, пölучитöй документъястö да бöр локтöй ме дінö... Кутам уджавны öтлаын.

— Ме бöр тіянö ог лок. Гортлань кута писькöдчыны.

— Гортаныд тіянöс оз лэдзны. Кутанныд мыйкö дыра уджавны лагерын. Вольнонаёмнöйöн, дерт. Со и кора — бöр татчö локтöй.

Магазинын юасьтöг-висьтасьтöг да дон мынтытöг меным сетісны ставсö, мый индыліс Добия.

Кömасьöм-пасьтасьöм бörын ме петі магазинысь да муні мöд отделениеö, кöні менö виччысис вöля вылö петысь ещö öти морт.

Пöпуттьö мунысь уркаган вöлі зэв ёна киссьöм паськöма. Эг жаль кузя, а морт нога мöвпъясön нуöді сійöс вещевöй складö да кори сетны туй выв ёртлы шогманаджык паськöм. Уркаганлöн, дерт, некутшöм сёян эз вöв: мый сетлісны туй вылас, сійö асывнас на сёйöма. Туй чöж меным и ковмис вердны тайö шпанасö, а Абезьын, öти баракын олігön, сійö ректöма менсьым нопйöс да пышйöма.

Пересылкаын вочсис быдсяматорйыс — гусясисны, зыксисны, тышкасисны. Войясын пурта уркаяс грабитісны узьысьясöс. Ме тödмалі, коді налöн бандаас медыджыдыс, да висьталі сылы, мый тюрьмаын и лагерын дорйи уркаясöс, а сэсся нораси, мый менсьым нопйöс ректіс мекöд Абезьö локтысь урка. «Аристократъяссö», кодъяскöд меным удайтчыліс олыштны öтлаын, бандаön веськöдлысь тödіс. А налöн шулöм кывъясыс, мый менö некод оз лысьт öбидитны, тайö бандитыслы вöлі законön.

— Петкöдлы меным сійöс!— тшöктіс пересылкаса уркаяслön главарыс.

Висьталі сылысь öбликсö. Сы серти гусясьысьöс ödйö и аддзисны. Став кölуйыс, сёянысь кындзи, бöр лои менам мешökын. Ог töд, дыр-ö оліс та бörын гусясьысь. Уркаяс петкödісны сійöс барак сайö, некымынысь качödлісны вылö-вылö, а öтчыд эз кутны. Муö усьöм мортлön вörзьö-оръясьö пытшкöсыс да та бörын сійö абу нин дыр олысь. Тайö уркаяслön стрöг суд — эн гусясь сылысь, кодлысь абу тшöктömаöсь «аристократъясыс».

1942 вося август 26 лунö меным сетісны лагерысь петöм йылысь справка. Сы серти сетісны паспорт да военнöй билет. Ме лои «вöльнöй» мортön, но

торъя директиваöн 58 статья серти судитлöм заключённöйясöс лагеръясысь эз лэдзавны. Вöля вылö мынтöдчöм йылысь мövп бара кусі быг моз. Регыдъя кадö семьякöд аддзысьöм йылысь эз вермы лоны некутшöм сёрни. Вит во ме вöлі арестантöн, а öні лои директивникöн, быть колö уджавны сöмын лагерын.

Пересылкаысь бöр локті Добия дінö. Сійö менö индіс Печорлаглöн первой отделениеö продовольствие кузя старшöй инспекторöн.

— Сян-юан да кöм-паськöм видзан складъяс, мастерскöйяс — став тайö овмöсыс вуджö тіян киö. Гöгörвоинныд, кутшöм кыв кутана удж лоö тіян? Но, кыдзи и коркö, бара ölöда: менсьым немтор эн юасьöй, асьныд мövпалöй, мый колö вöчны. Гöгörвоана тіян?— тадз дженьыдика висьталіс выль удж йылысь Добия.

Но Добиякöд дыр уджавны эз удайтчы. Қорисны кадръяс отделö. Воöма предписание: «...мöдöдны Печорлаглöн видз-му овмöс отделö»!

Тайöс кывлöм бöрын Добия шыöдчылöма гырысьджык начальство дінö, медым менö колисны, но сылöн немтор эз артмы.

Абезьын, видз-му овмöс отделын, менö виччысьöмаöсь нин. Муртса на удиті висьтасьны, пыртöдісны заведующöй дінас. Веськöдліс отделнас Черномаз. Недыр сёрнитыштöм бöрын, быттьö кöсъя пышйыны, сійö ачыс сойбордйöд кутöмöн нуöдіс менö Печорлагса начальникöс вежысь Боровицкий дінö.

Тадзи ветлöдлöмыс меным эз кажитчы да Боровицкийлöн кабинет дорын куті пыксьыны:

— Висьталöй кöть, кытчö менö кöсъянныд мöдöдны?— юалі Черномазлысь.

— Қöсъям мöдöдны тіянöс «Қосью» совхозö старшöй агрономöн.

— А ті весиг лагерысь лэдзöма йöзлысь он юалöй, окотита-ö ме сэтчö муннысö?

— А мый эськö ті кöсъянныд?— падмыштіс Черномаз.

— Ме кöсъя мунны чужанінö, аслам семья дінö, а тайöс кö вöчнысö оз позь, сэки кöть семьяла лэдзлöй ветлыны. Қытчöдз тайö корöмöс он могмöдöй, ме некутшöм совхозö ог мун!— шуи чорыда.

— Сулалыштöй тані, ме, сідзкö, öтнам пырала да сёрнитышта,— джын гölöсöн корис Черномаз.

Недыр мысти видз-му отделса заведующöй бöр петіс Боровицкийлöн жырйысь.

— Ставсö ладмöдöма! Мунöй совхозас, идралöй урожайсö да и ветлöй семьяыдла. Отпуск сетам,— нимкодьпырысь юöртіс Черномаз.

— Меным колö гарантия! Ог нин эскы быд шуöмыслы!

— Гарантиянас тіян лоö лым улö веськавтöм урожай!— вочавидзис видз-му овмöс отделса зав.

Ме ыртышті, кöні бурджык лоö семьялы — ЧОС-ын либö Қосьюын, да кöсйыси мунны совхозö. Сы бöрын öдйö сдайті ассьым делöясöс, прöщайтчи Добиякöд да вуджи Қосьюö.

«Косью» совхозын

Тайö совхозыслы нимсö юыслысь жö сетöмаöсь. Кöрт туй станциясянь сэтчöдз дас кык километр, но машина оз на ветлы. Овмöсас вайöдіс сöмын берег пölöныс нюжöдчöм чукльöдлысь вöла туй. Гожöмнас ва кузя позис нöшта воöдчыны, а тöвнас — ю кузяыс, йи вывті. Со и став йитöдыс.

Совхозын менö виччысисны нин. Директораліс сэні Тютиков, Архангельскöй областьысь. Семьяас гöтырсьыс кындзи вöліны кык нывка да пöрысь мамыс. Тютиков паныдаліс менö зэв шоныда, но регыдöн эз кöсйысь сетны некутшöм квартира.

— Торъя оланін öні эн и виччысь! Төрöдчам миян керкаö, а кор вайöдан семьятö, сэки нин и пыранныд выльлаас,— кыв кörталіс директор.— Öтнадлы тэныд квартираыс оз ков — содтöд ноксьöм сöмын сэні лоас, а ме кöсъя, медым тэ öні сöмын удж йылысь мövпалін!

Тютиковкöд видзöдлім овмöсысь муяссö. Урожайыс быдмöма бур, но сёркни, турнепс да капуста ставыс на вöлі идравтöм. Август пом — войвылын сёр ар: он и тöдлы, муяссö вевттяс-шебралас лым. Йöз лыд артыштöм бöрын гöгörвои: град выв пуктасыс йöртöдъясö воас сöмын сэки, ставöн кö кутасны зільны

вынсӧ жалиттӧг да кадӧн артасьтӧг. Мӧвпъясӧс висьталі директорлы. Сійӧ мекӧд сӧглас лои. Но заключённӧйясӧс вывті зіля, оз кӧ кӧсйыны асьныс, уджӧдны он вермы.

— Колӧ нуӧдны митинг,— шуи Тютиковлы.— Сёрнитнысӧ кута ме. Сӧмын на воӧм мортлы йӧзыскӧд сёрнитнысӧ лоӧ кокньыдджык. Кута чуксавны найӧс зільыштны, но тіян нимсянь меным ковмас гарантия — урожай идралӧм бӧрын войтырыслы сетан вичмӧдӧм кадсӧ шойччыны. Быд бригадалы индам нормаяс, а мый вӧчасны сы вывті, артыштам да кымын лун вичмӧдасны, мед сы дыра и шойччӧны.

Тютиков ошкис тайӧ мӧвпсӧ. Митинг муніс пӧльзаӧн. Муяс вылӧ петісны совхозса став уджалысьясыс. Сэні быд бригадалы индім торъя участокъяс, бара на сёрнитышті бригадиръяскӧд, эскӧді найӧс, мый ньӧдздӧм му вылын уджавны лунысь лунӧ лоӧ пыр сьӧкыдджык, выльысь казьтышті урожай идралӧм бӧрын шойччӧм йылысь, и делӧыс мӧдіс.

Уджсӧ йӧзыслы ме сетавлі уркӧвӧйӧн жӧ, кыдзи и Струковлӧн колоннаын палаткаяс тӧв кежлӧ дасьтігӧн; сідз жӧ, кыдзи уджӧді уркаясӧс дас сизимӧд колоннаын, кор вӧйим уджйӧзӧ ты вомӧн насыпь нюжӧдігӧн — быд бригадалы инді норма, но сійӧс вӧчӧм бӧрын йӧзсӧ эг лэдз баракъясӧ. Найӧ уджалісны пемдытӧдз. Заключённӧйяс быд рыт тӧдісны, кымын час вылӧ содліс налӧн шойччан кадныс.

Медым йӧзыс эз манитчыны сёркни сёйигӧн, быд бригадаысь индылім сёян дасьтысьӧс. Найӧ весалісны сёркни, пуисны ыджыд пӧртъясын, пӧжалісны бипур вылын, а кор сёяныс дась лоӧ, чукӧстлісны бригадасӧ недыр кежлӧ, и бара ставыс уджалӧны. Ывла вылын жӧ, градъяс дінын, пусьысьяс дасьтісны и пажын. Уджалім Косью сайын да ӧтарӧ-мӧдарӧ пыжӧн вуджалӧм вылӧ воши эськӧ уна кад.

Тадзи лыда лунӧн лои идралӧма совхозысь став урожайсӧ, меститӧма складъясӧ. Тютиков нимкодясис, урожайыс пырис вевт улӧ да.

Печорлаглӧн кӧрт туй кузя Косью кодь совхозыс вӧлі уна, а делӧыс урожай идралӧмнас быдлаын чотіс. Та вӧсна овмӧсъяссӧ юклісны отделениояс костын. Косью, Сыняю да Интаса совхозъяс контролируйтсисны мӧд отделениеӧн, кӧні начальникнас вӧлі Руденко. Меным тшӧкыда ковмыліс шыасьлыны сы дінӧ овмӧсса могъясӧн. Руденко пыр кывзыліс менӧ бурпырысь, ошкыліс бур мӧвпъясысь. Унаысь аддзысьлӧм бӧрын ми сыкӧд лоим бур тӧдсаясӧн.

Косьюын видзисны уна йӧв сетысь латвийскӧй пӧрӧдаа мӧсъясӧс. На бӧрся дозьӧрсӧ нуӧдісны скӧтник-арестантъяс. И со кывсис, мый гожся пӧскӧтинаяс вылын начкалӧны куканьяссӧ. Найӧс, нелямын кӧкъямыс лов, видзисны усадьбасянь вит километр сайын, юдорса видзьяс вылын, но сёрниясыс эз вӧвны ёна эскӧданаӧсь: пемӧсъяссӧ видзӧны пастукъяс.

Ӧтчыд Тютиковӧс делӧясӧн корисны Абезьӧ.

— Верма сёрмыштны, а ті, Федор Гаврилович, видзӧдлӧй, медым томуловсӧ лючки вуджӧдасны ю вомӧныс.

Прораб Стрельниковлы директор мунӧм бӧрын сеті индӧд, медым сійӧ скӧтӧс вайӧдігкежлӧ дасьтіс гидъяс, лӧсьӧдышталіс сэтысь ляснияс, ӧдзӧсъяс, джоджъяссӧ — ставсӧ тшӧкті вайӧдны пӧрадокӧ. Инді куканьясӧс вайӧдан лун и зоотехниклы да ӧлӧді, медым менам локтӧдз найӧ эз вӧрзьӧдчыны стаданас туйӧ.

Некымын лун мысти кукань картаясӧ видзӧдлӧм бӧрын аддзи: прораблӧн тшыкӧдӧма куканьяслысь тӧвъянінсӧ да уджсӧ тшӧкті вӧчны выльысь. Пастукъяслы сеті индӧд, медым куканьясӧс вайӧдӧмӧн нюжӧдчасны ещӧ кык лун.

Пажын кадӧ менам квартира ӧшинь улӧ, сэк кежлӧ меным квартирасӧ сетісны нин, воис вӧла завгуж да городіс:

— Скӧт видзысьяслӧн бригадирыс, Грицай, куканьястӧ пожъялӧ йиа ваын, Косью полойын.

Тайӧ юӧрыс шызьӧдіс став совхозсӧ. Кык вӧла доддьӧн скачӧн мӧдӧдчим скӧт вуджӧданінӧ, а сэтчӧдз матӧ нёль километр. Воим полой дінӧ, а сэні весиг скӧт кок туйясыс абуӧсь. Йиыс, видлім да, кыз нин, эз эськӧ жугав скӧтӧс вӧтлігӧн. Мӧдӧдчим вӧвъясӧн водзӧ, гожся йирсьӧдчанінланьыс. Пастукъяслӧн керка дорас воигӧн ме аддзи ю шӧрсьыс сьӧд мыгӧръяс. Матыстчим. Йи вылын куйлісны кызь квайт куканьлӧн шойясыс, а орччӧн тыдаліс паськыд ры.

Котӧрӧн мунім пастукъяслӧн керка дінӧ. Сэні, бипур дорын, косьтысисны Грицай да пастук Коршунов.

— Мый нӧ ті вӧчӧмныдӧсь?— скӧра юалі налысь, но некод эз вочавидз.

— Кӧнӧсь мукӧд куканьясыс?

— Картаынӧсь,— вочавидзис Грицай.

Мунім картаас — сэні сӧмын дас сизим лов.

— Кӧнӧсь мукӧд пемӧсъясыс?— юала пастукъяслысь.

— Вӧрас, буди, котӧртісны,— нурбыльтіс Коршунов.

Пемдӧм бӧрын вӧрысь куканьясӧс корсьны вӧлі весьшӧрӧ. Ме муні отделениеӧ, медым юӧртны неминуча йывсьыс Руденколы, но гортас ни удж вылас сійӧ эз вӧв. Звӧниті Печорлаглӧн управлениеӧ Барабановлы. Сы пыдди менӧ йитісны управлениеса начальникӧс вежысь Боровицкийкӧд.

— А ті кӧть куканьясыслысь голяяссӧ вундалінныд?— юаліс Боровицкий.

— Сёр нин, турдӧмны пемӧсъясыс!— вочавидзи.

— Сідзкӧ, кульӧй кучикъяссӧ, а яйсӧ сдайтанныд служебнӧй понъясӧс вердӧм вылӧ!— тшӧктіс Боровицкий.

Ме виччыси тайӧ начальниксяньыс шог юкана, сьӧлӧм дой пыр петӧм ойзана кывъяс, а сылы вӧлӧм ставыс веськодь.

«Со и ветлі семьяла,— жугыля мӧвпалі ме.— Заводитчас следствие, допросъяс, судлӧн заседаниеяс... Кор да и код на тӧдӧ, мыйӧн помассяс тайӧ делӧыс?»

Мӧд луннас ЧК-са уполномоченнӧйкӧд мӧдӧдчим неминуча лоанінӧ. Туйын висьталі сылы, мый водзджык кывлі куканьясӧс начкалӧм йылысь совхозын ветлысь сёрнияс, юӧрті старшӧй зоотехниклы сетӧм бӧръя индӧд йылысь, медым скӧтсӧ эз вӧрзьӧдны местасьыс менам локтӧдз.

— Старшӧй зоотехник, скӧт видзысьяслӧн бригадир и пастукыс мыйлакӧ повзисны менам локтӧмысь?— быттьӧ ас кежысь мӧвпала, висьтавла уполномоченнӧйлы.— Гашкӧ, сюсялӧны? Вӧйтісны куканьяссӧ, медым дзебны тырмытӧм юр лыдсӧ? Йи улас пӧ визулыс кыскис да кылӧдіс мукӧдсӧ?

Следствие казяліс старшӧй зоотехниклысь да пастукъяслысь сюсялӧмсӧ. Вӧрын куканьяс эз вӧвны, йи улысь найӧс эз жӧ аддзыны: улітіджык юсӧ вӧлі потшӧма. Йисӧ сэтчӧдз кералісны, васьыс гурйысисны крукъясӧн — ни ӧти лов эз сюр.

Суд вылын Грицай да Коршунов ставсӧ висьталісны. Найӧс судитісны, а менӧ, совхозӧ выльӧн на воӧм мортӧс, весиг допрос вылӧ эз корлыны.

Но, кӧть менам мыжыс тайӧ лоӧмторъяс эз вӧв, Тютиков водзын кыдзкӧ эз вӧв лӧсьыд. Артмӧ, мый сылӧн ветлігкості ме эг куж видзны овмӧссӧ лёкторйысь.

Совхозын олӧмыс муніс водзӧ. Лоӧмтор бӧрас ме дыркодь яндыси директорысь, но вочасӧн и тайӧ вуні, шыляліс, колӧ вӧлі водзӧ уджавны. Арестантъяс менӧ пыдди пуктісны, тшӧктӧмӧс кывзысьӧмӧн вӧчлісны. Ӧтитор вӧлі мисьтӧм — Тютиков да прораб Стрельников пыр видчисны, эз волыны ӧти кывйӧ. На костӧд быттьӧ сьӧд кань котӧртӧма.

Стрельников вӧлі авантюрист кодь — сяммис суклясьны, гусьӧн лёк вӧчны, гырысь начальство водзын зілис петкӧдчыны сюсь мортӧн, кӧть тӧлкыс сыысь вӧлі этша. Ме аддзылі, кыдзи сійӧ куканьяслысь картасӧ тшыкӧдліс.

Кӧнкӧ Сивӧй Маска сайын сроксӧ пукалігӧн на вӧлӧма кутшӧмкӧ колоннаса начальникӧн. Сэки ёна вердӧма гырысь начальствоӧс, тшӧтш и Черномазӧс, байдӧг яйӧн. Черномазлӧн индӧд серти сійӧ ветлывлӧма орчча сиктӧ да кӧрт тув, кӧр лист, зыр-чер да мукӧд колана кӧлуй вежлавлӧма байдӧгъяс да мукӧд сёянтор вылӧ, а сэсся кыйдӧссӧ да мукӧд вӧлӧгасӧ мӧдӧдлӧма Абезьӧ. Срок помассьӧм бӧрас Стрельниковӧс индӧмаӧсь Косьюӧ совхозса прорабӧн. Мекӧд Стрельников кутіс асьсӧ видзчысьӧмӧн, сюйсис ёртасьны. Тӧдчис: сійӧ меысь полыштӧ.

Октябрь заводитчигӧн, сёр рытын, Тютиков корис менӧ аслас квартираӧ. Директор ордын пукаліс кутшӧмкӧ тӧдтӧм морт.

— Тӧдмасьӧй! Тайӧ Боровицкийлӧн секретарыс,— индіс тӧдтӧм морт вылӧ Тютиков.

Ме видзаяси пукалыськӧд да виччыся, мый водзӧ висьталас директор. А сійӧ чургӧдіс меным письмӧ.

— Боровицкий ёртсянь тайӧ,— шуис Тютиков.

Ме лыдди письмӧсӧ да синъяслы эг эскы: Боровицкий корӧма Тютиковлысь еджыд пызь, мӧс вый, сакар, картупель, яй да мукӧдтор на. Индалӧма письмӧас лыдпасъяс, уна-ӧ мый мӧдӧдны. Та пыдди сійӧ кӧсйысьӧма совхозса арестантъяслы мӧдӧдны кӧм-паськӧм тыра вагон.

Локтӧм мортысь гусьӧн ме чукӧсті Тютиковӧс мӧд жыръяс да висьталі сылы ассьым мӧвпӧс:

— Боровицкийыс грабитӧ миянӧс! Паськӧмтӧ, срокыс кольӧ да, заключённӧйяслы и Боровицкийтӧг ваясны. Нинӧм эн кӧсйысь, а тайӧ «посолыслы» висьтав, медым усйысьӧ.

— Ме ог лысьт мунны Боровицкийлы паныд,— вочавидзис Тютиков да содтіс:— А мый лонысӧ — лоӧ. Мӧдӧда Боровицкийлы мый корӧма. Ачым и мӧда кыв кутны, ковмас кӧ. Ог ӧд ас вӧсна тӧждысь. Совхозса рабочӧйяс киссьӧм кӧм-паськӧмӧн уджалӧны, а регыд воас кӧдзыд тӧв, кынмаласны йӧзыс.

Сёян муніс Абезьӧ. Тасянь и заводитчис Тютиковъяслӧн семья вылӧ усьӧм став шогыс.

Кузь туйын

Семьякӧд письмӧяса йитӧд меным удайтчис лӧсьӧдны сӧмын срок помассьӧм бӧрын. Натасянь воисны тӧжд кыпӧдан юӧръяс. Паша чой да окружнӧй газетса редактор Никита Хорошев гижисны семьялӧн вывті сьӧкыд, тшыгйӧн олӧм йылысь. Сэтчӧ жӧ и совхозын ускӧттьӧ лоис да ог и тӧд, кор лэдзласны семья дінӧ, Кудымкарӧ. Ставыс юрын ӧтгудыр бергаліс, шог курыд пыдзыртіс сьӧлӧмӧс.

Ӧтчыд ме волі Руденко дінӧ. Сійӧ казяліс жугыль чужӧм серти менсьым майшасьӧмӧс да юаліс:

— Тіян мыйкӧ лёктор лоис, Федор Гаврилович? Зэв тай гажтӧмӧсь чужӧм выланыд...

Ме мыччи сылы Кудымкарысь воӧм письмӧяс. Руденко тэрмасьтӧг, сюся лыддис найӧс.

— Муса мортӧй! Да ӧд семьяыд тіян квартираад кынмас!— тӧждысьӧмӧн кыпӧдіс гӧлӧссӧ Руденко.— Кулӧны ставыс!

— Да, тадзи олігад кулӧны!— вочавидзи.

— Колӧ мездыны сійӧс!

— Кыдзи тайӧс вӧчнысӧ? Ме ӧд директивник. Мыжми на со и.

— А вот сідзи и вӧчӧй, кыдзи ме тшӧкта! Босьтӧй бумага, ручка да менам нимсянь гижӧй Боровицкийлы эскӧдана телеграмма. Кывъяслӧн лыдӧн эн артасьӧй, мед сӧмын мӧрччанаджык лоис.

Телеграммасӧ гижи, Руденко сійӧс кырымаліс да мӧдӧдіс.

Вежон мысти менӧ корис ас дінас Руденко да юӧртіс:

— Гортаныд ветлыны тіянӧс лэдзӧны. Сетӧны тӧлысь кежлӧ отпуск.

Руденко корис ас дінас ЧОС-са начальник Богомазӧс да мыйкӧ шӧпкӧдыштіс сылы пеляс. Сэсся сійӧ тшӧктіс секретарыслы дасьтыны командировочнӧй удостоверение да пропуск вылӧ колана бумагаяс.

— Видз-му отделса заведующӧй Черномаз ӧти сайысь тшӧктіс меным ньӧбны Кунгурысь бобӧнянь кӧйдыс,— висьталі Руденколы.

— Да сьӧлыштӧй ті кӧйдыс вылас! Лоӧ тіян кыськӧ кадыс ноксьыны кутшӧмкӧ кӧйдысъясӧн! Семья вӧснаыд, бурджык лоӧ, тӧждысьӧй! Кӧйдысысла медым кодӧскӧ мӧдӧс ыстылӧ!— ӧзйыліс Руденко, а сэсся мӧвпыштіс да содтіс:— А мый? Босьтӧй тшӧтш и кӧйдыс судзӧдӧм могысь ветлан командировка. Пропусктӧ босьтігӧн сійӧ вермас на и отсыштны. А ӧні Богомаз тіянӧс аскӧдыс нуӧдлас ӧтилаӧ... Но, бур туй тіян, Федор Гаврилович!

Ме аттьӧалі Руденкоӧс та ыджда бур вӧчӧмысь да чеп йылысь мынӧм пон моз, радлунла ставсӧ вунӧдӧмӧн, уськӧдчи ӧдзӧсӧ.

— А ті кывлінныд, мый йылысь шӧпкӧдіс менам пельӧ Руденко?— юаліс Богомаз, кор ме сійӧс вӧтӧді коридорын.

— Эг дерт, кыдз нӧ морт пельӧн ылісянь верман шӧпкӧдчӧм кывны.

— Эн вот и кывлӧй! Сійӧ тшӧктіс сетны туй выланыд прӧдукта.

Кор воим ЧОС-ӧ, Богомаз кутіс гижны сёян вылӧ список: «консервируйтӧм бобы — 10 банка, консервируйтӧм байдӧг яй — 10 банка, мӧс вый — 2 килограмм, сакар — 2 килограмм, спирт — 2 литр...»

— Сы мындаыс тырмас? Гашкӧ, содтыштам?— юасьліс Богомаз быд лыдпас гижтӧдз.

— Тырмас! Тырмас! Зэв уна сетанныд!

— Сёян тыра нопыд пельпом вечикъястӧ оз кусыньтлыв,— шмонитіс Богомаз.— А кымын морт тіян семьяад?

— Нёльӧн.

— Гижам: шоколад — 4 плитка. А кызь пачка махоркаыс тіянлы тырмас?

— Да мыйла меным сы мындаыс колӧ!

— Но, но! Махоркасьыс кӧть эн ӧтказывайтчӧй! Туяд сійӧн он вош — быдлаӧ сійӧн лэдзасны и транспортнад отсалас! Тадзи ачыс Руденко шуис, а сідзкӧ босьт, сгӧдитчас мыйыськӧ мынтысьны.

ЧОС-са начальник быдторсӧ жалиттӧг сетӧ.

— А мый вылӧ ме ставсӧ тайӧс ньӧба? Сы мында деньга ковмас сетны, а менам абу,— шуи.

— Да мый ті?— ӧвтыштіс кинас Богомаз.— Таысь деньга тіянлысь некод оз босьт! Некутшӧм деньга оз ков! Руденколӧн приказ — сетны дон босьттӧг, а ті тӧданныд, приказ — эм приказ!

«Но и морт жӧ вӧлӧма тайӧ Руденкоыс!»— мӧвпыштсис менам да весиг горш дінӧд гӧрддзасьліс. А сэсся юрӧ воис гортысь медбӧръяысь петан лунӧй: «Аски челядь кутасны юасьны тэнсьыд, Ната, ме йылысь. Тэ висьтав: папаыд дыр кежлӧ муніс командировкаӧ. Локтігас быдӧнлы кӧсйис вайны яблӧг».

Тадзи ланьтӧмӧн мӧвпалӧмӧс Богомаз аддзис сюсь синнас.

— Мыйкӧ ещӧ колӧ?— юаліс сійӧ.

— Килограмм яблӧг кӧ эськӧ кыськӧ сюрӧ? Кор менӧ нуӧдісны гортысь, кӧсйыси челядьлы вайны яблӧг. А со, артмӧ, вуджи кывйӧс, пӧръялі...

— Да ӧд миян и яблӧгыс эм!— нимкодя городіс Богомаз сыись, мый вермӧ могмӧдны менсьым медыджыд кӧсйӧмӧс.— Дас килограмм тырмас?

— Да килограммысь унджыкыс оз и ков, нунысӧ сэсся та мындасӧ ог вермы.

— Но, гижам сідзкӧ витӧс! Сӧмын яблӧгыс вот неуна кынмыштӧма.

— Немтор сійӧ, немтор!— радла.— Медым. Гортын сыласны да юмовджыкӧсь на лоӧны.

Богомаз грузитіс менӧ нопъясӧн верблюдӧс моз.

«Кыдзи нӧ поездъясас татшӧм грузнас мӧда пуксьыны?— весиг повзи.— Гортсаяслы кӧм-паськӧм на ковмас нуны и?»— майшася.

Но и новланторъяса нопйӧс артыштӧмӧн абу на вӧлӧма урчитсьӧма став грузсӧ. Тютиковъяслӧн семья вӧлӧма Руденко да Богомаз кодьӧсь жӧ. Найӧ тушитісны кӧр туша джын яй, косьтісны мешӧк сукар, пуктісны уна пӧлӧс пӧжас — пирӧгъяс, шаньгаяс, ватрушкаяс, кык банка солалӧм тшак, шоныд кӧм-паськӧм да мукӧдтор на. Вӧла доддьӧ тӧрмӧн багажыс лои — чемоданъяс, ящикъяс, мешӧкъяс, сумкаяс. Тайӧ добраыс тырмис эськӧ быдса экспедициялы.

Нопъясӧн медводдза майшасьӧмыс вичмис Косью станцияын. Пассажирскӧй поездӧ пуксьӧм йылысь эг лысьт и мӧвпыштны. Вӧлі нин пемдӧ, кор станцияӧ сувтіс тӧварнӧй поезд. Медбӧрас, аддзи, тшынасис теплушка. Ӧти нывбабаӧс кори сулыштны кӧлуй дорын, а ачым котӧрті ломтысьысь пача вагон дінӧ да куті таркӧдчыны ӧдзӧсас. Вагон пытшкысь кыліс нывбабаяслӧн серам.

— Мый морӧс сэні гымӧдчан?— букӧстіс мужичӧй гӧлӧс.

— Босьт менӧ, ёртанӧй, Печораӧдз!

— Менам каптёрка, боковӧй йӧзӧс татчӧ босьтны оз позь!

— Висьтав, а тэ яблӧгъяс радейтан?

— А сійӧ тэнад эм?

— Эм. Мыйсюрӧ бурджыктор на эм!

— Мый сэтшӧмыс?

— Но, шуам, сола тшак!

— А тшак дінас?

— И тшак дінас аддза!

— Но, сідзкӧ, кавшась татчӧ!— мужичӧй восьтіс ӧдзӧссӧ.— Да тэнад весиг и нопӥыд абу!

— Сыын и делӧыс, мый багажыс ыджыд, пассажирскӧяс, пола, пуксьынысӧ ог удит.

— А кӧні нӧ багажыд?

— Со, эстӧні, нывбабаыс, аддзан, сулалӧ?

— О-о-о! Да сэні тэнад быдса гӧра!

— Но и мый? Тэныд жӧ бурджык! Ог нин тэнсьыд нинӧм гусяв. Аслам со нумӧн!

— Эй, нывъяс, ноко, жбыркнитлӧй вагонсьыс! Отсыштӧй мортыслы кӧлуйсӧ ваявны!— горӧдіс каптенармус.— Босьтамӧй дядьсӧ, кывлінныд, кутшӧм варов.

Теплушкаысь чеччыштісны кык ныв да куимнад здукӧн и кыскалім став мешӧкъяс и ящикъяс. Печораӧдз быттьӧ плацкартнӧй вагонын локті. Гаж радейтысь компаниеӧ веськалі да туйыс тӧдлытӧг коли. Руденколӧн гӧстинечьясыс буретш лоисны, туй чӧжыс сьылім.

Печора станцияын бара пикӧ волі: эг тӧд, кыдзи веськавны Канин Носӧ, кӧні вӧлі пропуск сеталан организацияыс? Кытчӧ меститлыны кӧлуйӧс? Но менам шуд вылӧ слӧймис вӧла-доддя да райцентрӧдз вои бура, озыр жӧник моз став кӧлуйӧн.

Но Канин Носын тӧкӧтьӧ эз торксьы гортӧ мунӧмӧй. Кор ме пыри НКВД-ӧ пропускла да мыччи ассьым бумагаясӧс ӧшинь пырыс, томиник мичаник ныв меным вочавидзис:

— Мунӧй Абезьӧ! Тані пропусктӧ тіянлы оз сетны!

— Бӧр мунны Абезьӧ?— быттьӧ юалі нывлысь да думыштчи. Ӧшинь сайын пукалысь, казялі, эз сӧстӧма сёрнит рочӧн да мӧдысь шыаси сы дінӧ, но комиӧн нин:— Татшӧм мича нывка, а из сьӧлӧма тай вӧлӧмыд. Ме ӧд ог гӧститны мун, а тшыгъялысь-кынмалысь семья дінӧ, медым мездыны сійӧс смертьлӧн гыжйысь.

Ныв синъяссӧ паськӧдӧмӧн видзӧдліс ме вылӧ, а сэсся нюжӧдіс кисӧ ӧшинь пырыс да шуис:

— Вайӧй документъястӧ.

Та бӧрын сійӧ гораа клопнитіс ӧшинь бровсӧ да кытчӧкӧ котӧртіс. Недыр мысти ныв бӧр пырис жыръяс, восьтіс ӧшиньсӧ да мыччис меным пропуск. Ме видзӧдлі сылӧн чужӧм вылӧ. Ӧні сійӧ кажитчис меным шонді кодь югыдӧн да нӧшта на мичаджыкӧн.

— Кузь нэм да бур шуд тэныд, мича нывка!— аттьӧалі пропуск сетысь нылӧс да небыдика топӧдлі ичӧтик кисӧ.— Нэмӧс кута помнитны тэнӧ бур вӧчӧмсьыд!

Пропуск лои зептын, но кыдзи воӧдчыны дас-дас кык километрсӧ Кожва станцияӧдз? И луныс со бара нин помассьӧ. Сэки ме аддзи доддялӧм вӧв. Сы дінын сулаліс кутшӧмкӧ дед.

— Э-эй, кум! Кодлӧн тайӧ доддялӧм вӧлыс?— юалі комиӧн.

— Рочева врачлӧн.

— А кӧні Рочеваыс олӧ?

— А со, этайӧ керкаас и олӧ.

«Рочева? Рочева? Овыс тай нӧ быттьӧ тӧдса?— мӧвпала.— Абу-ӧ нӧ тайӧ сійӧ Рочеваыс, коді коркӧ уджавліс Сыктывкарын?»

Пыри керкаас. Пызан дінас, лампа водзын мелань мышкӧн сулаліс нывбаба.

— Эн-ӧ ті, Рочева ёрт, коркӧ уджавлӧй Сыктывкарын?

— Федор Гаврилович!— мелань бергӧдчӧм бӧрын тӧдіс менӧ да горӧдіс нывбаба.— Ме тайӧ, ме и эм! А кытысь нӧ ті усинныд? Пуксьӧй, пуксьӧй, пожалуйста, гӧстьӧн лоанныд! Меддона гӧстьӧн! Висьтасьӧй, кыдзи нин оланныд?

— Зэв рад тайӧ аддзысьлӧмыслы, но менам тіян дінӧ эм зэв ыджыд мог.

— Кутшӧм мог нӧ? Верма кӧ и могмӧда,— вочавидзис Рочева.

Дженьыдика висьталі аслам олӧм йылысь да кытчӧ муна.

— Кыдзи нӧ, кыдзи нӧ! Вӧлыс со ӧшинь улын, пуксьӧй да и мунӧй станцияӧдзыс!— Рочева чукӧстіс ямщиксӧ да тшӧктіс сылы нуӧдны менӧ Кожва станцияӧ.

Ме аттьӧалі тайӧ бур нывбабасӧ да ямщик нуӧдіс менӧ местаӧдз. Кӧлуйӧс

ректі веськыда перрон вылас — вӧлі буретш поезд матысман кад, но сійӧс виччысигмоз удиті на мӧдӧдны Наталы телеграмма, кӧть ёна полі, мися йӧзыс уна да вермасны гусявны кӧлуйӧс. Пӧпуттьӧ мунысьясӧс некодӧс эг аддзы да майшаси поездас пуксьӧм вӧсна. Эсы мында кӧлуйсьыд быд проводница повзяс.

И со, поезд воис. Йӧзыс кутісны пуксявны, мед стӧчджыка лоӧ шуӧма, мӧдісны штурмуйтны вагонъяссӧ. Вагонъясас биыс эз ӧзйы да ывлавыв ногас сэні, кажитчис, вӧлі быттьӧ пемыдджык на.

Та мында йӧз дырйиыс меным, дерт, нинӧм вӧлі и мӧвпавны пуксьӧм йылысь: сулала кӧлуй дорын, виччыся ассьым шуд. И со тамбурас проводницаыс коли ӧтнас. Сэки и кӧсйылі пуксьыны.

— Ог лэдз, местаыс абу!— скӧрысь шуис проводница.— Мунӧй мӧд вагонӧ!

— Эта мында кӧлуйнас кыдзи нӧ мӧд вагонас муна?

Проводница веськодя видзӧдӧ ме вылӧ, оз лэдз вагонас. Аддзи, мый дзайгысьӧмӧн тані немтор оз артмы, кватиті ки улӧ веськалӧм чемодан да шыбиті сійӧс тамбурас. Проводница чилӧстіс да чеччыштіс бокӧ. Сэк кості ме ӧдйӧ тырті кӧлуйӧн тамбурсӧ, пукси нопъяс вылӧ.

Проводница лӧвтӧмӧн кутіс корны вагонысь кодӧскӧ отсӧг вылӧ, медым вынӧн бӧр вӧтлыны менӧ тамбурысь, но сэтысь некод эз пет. А кор сійӧ здук кежлӧ лӧньліс видчӧм-горзӧмсьыс, ме шуи:

— Видзӧдтӧ, кутшӧм лёкӧсь ті вӧлӧмныдӧсь! Ме тіянлысь чойтӧ, позьӧ шуны, мортӧн вӧчи, а ті менӧ весиг вагонад он кӧсйӧй пуксьӧдны!

— Қытысь ті менӧ тӧданныд?

— Тӧда, дерт. Ті жӧ Афанасьевская вӧлӧстьысь!

— Сэтысь!— чуймис проводница.

Ме, дерт, вӧлӧсть нимсӧ сідз шуи, кутшӧм кыв улӧ бергӧдчис, но проводница лӧнис, а сэсся лэптіс пӧнарсӧ чужӧм весьтӧ да юаліс:

— Қыдзи тіянӧс шуӧны? Қытчӧ мунанныд?— юаліс. Сёрниыс сылӧн муніс вятскӧйяслӧн вылӧ.

Висьтаси сылы, коді лоа да кытчӧ та мында кӧлуйнас муна.

— Сідзкӧ, пыртлӧй ассьыныд кӧлуйнытӧ менам купеӧ, кыдзкӧ тӧрӧдчам.

Майшасьӧмӧй вӧлись быри. Со ӧд, веськалі весиг купеӧ, кӧні позис и шойччыштны, и узьыштны. Менсьым кӧлуйӧс мичаа местітім да лӧня кутім сёрнитны-тӧдмасьны.

Ӧні нин проводница менӧ ачыс шемӧсмӧдіс. Збыльысь, вунӧді нин, а 1926 воын менам волыссьылӧма налӧн Афанасьевская вӧлӧстьӧ. Висьталіс да вӧлись воис юрӧ — ветлі сэтчӧ зюздякъяслысь олӧмсӧ тӧдмавны. Проводницаыслысь чойсӧ чуйдӧдсьылӧма мунны велӧдчыны Кудымкарса педтехникумӧ. Сійӧ лоӧма учительницаӧн да тшӧкыда пӧ казытывлӧ менӧ бур кывйӧн.

— Мырдӧн мӧдӧдінныд!— сералӧ проводница.— Мортӧн пӧ лоанныд.

Шуткаӧй менам мойдын моз збыльмис, да проводница ӧні тӧждысис ме вӧсна ас морт вӧсна моз нин. Туйын тайӧ вӧлі коймӧд нывбаба, коді вӧчис меным донъявны позьтӧм буртор.

Луннас вагонысь аддзи бинтӧн тӧбӧм, кӧртӧд йылын ӧшалысь киа военнӧйӧс. Сійӧ пукаліс зэв дзескыдінын да, видзӧда, ещӧ на ёнджыка майшасис дойсьыс. Матыстчи да юалі, кыдзи сійӧс шуӧны, кӧні воюйтіс да кытчӧ мунӧ. Старшӧй лейтенантӧс ранитчылӧм бӧрас лэдзлӧмаӧсь бурдӧдчыны гортас, а ӧні мунӧ Свердловскӧ, комиссия вылӧ.

Ме юалі проводница Вералысь, медым менӧ моз жӧ лэдзис тайӧ офицерсӧ купеас. Служебнӧй купеын ми кутім мунны куимӧн. И бур меным, мый офицерыс пӧпуттьӧ мунысь. Қотласын сійӧ босьтіс менсьым билетӧс, висьталӧма менӧ сійӧс колльӧдысьӧн, да ассьыскӧд тшӧтш компостируйтіс билетӧс. Қировлань мунігӧн шог тӧдтӧг пукалі сыкӧд орччӧн. Тадзи, кӧть майшасьӧмӧн, кокньыда да весиг воштысьтӧг вои Менделеевскаяӧдз, асланым кӧрт туй станцияӧдз.

Декабрь тӧлысь. Сулалісны кӧдзыд лунъяс, а паськӧмторйӧй ме вылын вӧлі, кыдз шуасны, чери кучик кызта. Медым видзыштны чужӧмӧс кынтӧмысь, юрӧ пасьталі номдӧра. Станцияын мерлина вӧлысь кындзи сэсся эз вӧв некутшӧм транспорт. Ямщикыслы, оръясьӧм паськӧма дедлы, видзӧда, меысь на ёна имитіс кӧдзыдыс. Колльӧдӧма сійӧ кодӧскӧ Вылыс Юсьваысь да ӧдва и босьтчис нуӧдны менӧ сійӧ сиктӧдзыс. Вӧлӧй пӧ ёна нин мудзис. Вылыс Юсьваӧ восьлӧн воигкості вемӧдз кынмим. Вӧлі нин сёр рыт.

Ямщик вайӧдіс менӧ клуб дорӧдзыс. Клубас йӧзыс некод эз вӧв, но пачсӧ ломтылӧмаӧсь, да шоныд. Шуи сэтчӧ узьмӧдчыны.

Ме бура мынтыси ямщиклы да телефон пыр кӧсйи йитчывны Натакӧд, но звӧнитчывны Кудымкарӧдз сідзи эг и вермы. Типографияас, кӧні гӧтыр уджаліс, тыдалӧ, некод нин эз вӧв.

Клубын войнас менӧ кутіс ёна кынтыны, а асывнас весиг эг вермы чеччыны: кыптӧма жар, юкалісны лыяс — висьми кынмӧмысь. Лун шӧрнас локтіс уборщицаыс да мӧдіс вӧтлыны ывлаӧ, но чеччыны эг вермы, унмовси да узи рытӧдзыс. Садьмӧдіс мужичӧй гӧлӧс. А сэсся, эг шыась да, сійӧ восьтіс чужӧмӧс.

— Да тайӧ жӧ Федор Гаврилович!— горӧдіс сійӧ.— Мый нӧ тані куйланныд? Висьминныд?

— Висьми тай со.

— Эн и юӧртӧй некодлы гортад, позьӧ-ӧ тадзи! Эськӧ волісны. Да ті, тыдалӧ, менӧ он и тӧдӧй,— сёрнитіс мужичӧй.— Ме татчӧс колхозса председатель. Но, вайӧ мунамӧй ме ордӧ!

Тайӧ кывъяссӧ шуӧм бӧрын председатель кытчӧкӧ ветліс да недыр мысти воис вӧлӧн. Менӧ тӧбисны пасьӧн да нуӧдісны председатель керкаӧ. Мӧд вӧв доддьын вайисны менсьым кӧлуйӧс.

Локтӧм йылысь висьтасигкості вӧчисны пельменьяс: сёйыштім, пасйим локтӧмӧс спиртӧн. Та бӧрын меным лоис кокньыдджык. Председатель вӧлӧма варов, бур мортӧн. Сійӧ тӧдіс, кутшӧм дзескыда олӧ Ната вӧвлӧм мельник Петунинлӧн керкаын, ломтывлытӧм жырйын.

Тайӧ висьтавлӧмъяссӧ кывзӧм бӧрын эг нин вермы терпитны да кори председательӧс, медым кодкӧ колльӧдіс гортӧдз. Менӧ гӧгӧрвоисны да эз нин сэсся кутны, пасьтӧдісны тулупӧн, сӧвтӧдісны вӧв доддьӧ. Председатель ачыс и колльӧдіс Кудымкарӧдз. Воим сэтчӧ вой шӧр бӧрын нин.

— Вай ме таркӧдча,— шуис колхозса председатель, кор воим Петунинлӧн керка дорӧ да кайим кильчӧ вылас.

— Коді сэні?— недыр мысти кыліс посводзсянь Наталӧн гӧлӧсыс.

— Восьтӧй, ас йӧз, эн полӧй,— шыасис менӧ колльӧдысь.

Ӧдзӧс воссис. Пыри Наталӧн олан жыръяс номдӧраӧс пӧрччытӧг, видзӧдала гӧгӧр. Оланіныс курӧг поз ыджда, пачыс эз тыдав. Жыръяс дзик ӧти ӧшинь и эм, но и сэні стеклӧыс жугалӧма. Розяс сюйыштӧма рузум ёкмыль. Эз жӧ тыдав и пызан. Син улӧ шыбитчис сӧмын стен дорас сулалысь ӧти кровать. Пырысьясӧс кылӧм бӧрын сэтысь чеччис ичӧтик нывка — тайӧ вӧлі менам сизим арӧса Валюшкаӧй. Сійӧ повзьӧмпырысь видзӧдіс войын локтысьяс вылӧ. Ната сувтіс джодж шӧрас да ми вылӧ жӧ видзӧдӧ.

— Тайӧ тэ воин!— горӧдіс Ната, кор пӧрччи ном дӧраӧс. Сійӧ матыстчис да пуктіс юрсӧ морӧс вылӧ.

— Мамӧ, а тайӧ кутшӧм дядьӧ? Мыйла тэ сыкӧд кутчысьлан, лок татчӧ?— бӧрддзис Валюша.

— Тайӧ тэнад папаыд, менам нылукӧй! Локыв татчӧ.

Валюша эз, тыдалӧ, эскы да эз вӧрзьы местасьыс. Ӧд менӧ нуӧдігӧн сылы вӧлі сӧмын на коймӧд арӧс.

— А кӧнӧсь нӧ мукӧд челядьыс?— юала.

— Баб ордасӧсь,— вочавидзис Ната.

Жырйын вӧлі зэв кӧдзыд. Пачыс сӧмын ӧти бокнас и петіс тайӧ курӧг позъяс, но и сійӧ вӧлі йи кодь кӧдзыд.

— Пачсӧ нӧ некор оз и ломтывлыны? Мӧдарас олысьыс абу?— юася гӧтырлысь.

— Бӧрнас, ӧтнадлы висьтася,— кусӧдіс юасьӧмӧс Ната.

Ме отсалі менӧ вӧлӧн вайӧдысь председательлы пыртлыны нопъяс да мешӧкъяс, а кор ставыс пырис жырйӧ, сійӧ пуксьывтӧг и шуис:

— Но, меным бӧр мунан кад!

Кӧть кыдзи эг кор, узьны миянӧ сійӧ эз кольччы. Аттьӧалі бур мортӧс да сійӧ петіс керкаысь.

Водны, видзӧда да, меным вӧлі некытчӧ.

— Джоджас кынман. Тӧрам кроватяс куимӧн,— шуӧ Ната.

— Висигӧн кага дінӧ ог жӧ вод!— вочавидзи гӧтырлы, вӧчи чемоданъясысь да ящикъясысь топчан модаа куйланін да бушлатӧс пӧрччытӧг и воді

сы вылӧ, но унмовсьны сідзи и эг вермыв: семьялӧн татшӧм олӧмсьыс вирӧн ойдіс сьӧлӧмӧй. «Куим ичӧт челядя нывбабалы дзик некод оз отсышт, весиг горисполком! Йӧз олӧмӧдзыс тай ставыслы веськодь! Ас вӧснаыс сӧмын и тӧждысьӧны! И некодлы делӧ абу, мый кӧдзыд жырйын кынмалӧны-висьмӧны челядь!»— татшӧм мӧвпъясыс войбыд жуисны юрын, эз сетны куньлыны син.

Кудымкарын

Висьны меным вӧлі некор. Могъяс юр выв тыр, а тӧлысся отпуск, он и тӧдлы, кольӧ. Ме сӧмын ас синмӧн ставсӧ аддзӧм бӧрын гӧгӧрвои, кутшӧм сьӧкыда олӧ семья, да мӧді тӧдны, мый «семейнӧй кораблыслӧн» кольӧма нин сӧмын торпыригъясыс. Бать кувсьӧма лагерын. Наталӧн бать-мамыс эз жӧ нин вӧвны ловъяӧсь. Тесть, позьӧ шуны, тшыглы кулӧма. Шурин, Наталӧн вокыс, висис чахоткаӧн. Менам Вова пиӧй гуын жӧ куйлӧ. Челядь дзебсьӧмаӧсь кӧдзыдсьыс бабыс ордӧ, а мый найӧ сёйисны, весиг эг тӧд — сідз, тыдалӧ, мый сюрыштас, унаысь, кӧнкӧ, и тшыгйӧн водлӧны. Ната типографияас уджаліс войясын — некор эз узьлы пӧттӧдзыс, оліс тшыг сорӧн. Горсовет сылы сетӧма квартира, но вежавидзысь рам нывбабаыдлысь сійӧс мырддьӧмаӧсь. Квартирасӧ сетӧмаӧсь сійӧ жӧ керкасьыс, стенсайсасӧ, но кор Ната пырас видзӧдлыны выль оланінсӧ, сэтчӧ жӧ локтас Ленинградысь эвакуируйтчылӧм врач Шапиро. Жыръяс здук пыралӧм бӧрын сійӧ томналас кильчӧ ӧдзӧссӧ. Квартираас кольӧм Наталы ковмӧма петны ӧшиньӧдыс. Томансӧ жугӧдны гӧтыр абу лысьтӧма, горсоветӧ норасьны абу жӧ ветлӧма. Квартиратӧг кольӧм куим челядя нывбабалы ковмӧма овмӧдчыны тайӧ пемыд чуланас. Шапиро Натаӧс аслас квартираас некор абу лэдзлӧма ни ачыс пачсӧ абу ломтывлӧма. Со и олісны гӧтыр да ичӧт челядь некор ломтывлытӧм жырйын.

Татшӧм произволсӧ Натасянь кывлӧм бӧрын муртса верми виччысьны югдӧмсӧ. Петі соседъясӧ. Врач Шапиро оліс мамыскӧд, кыкнанныс вӧліны гортасӧсь. Найӧ, дерт, стен пырыс кывлісны нин менсьым гӧлӧсӧс, гӧгӧрвоисны, коді локтіс, да пырӧм бӧрын ёна повзисны.

— Но, чолӧм тіян! Кыдзи нин эня-нылалы овсьӧ тайӧ югыд да шоныд квартираас?

Арестантскӧй бушлата мортӧс керка шӧрсьыс аддзӧм бӧрын, найӧ, дерт, бурсӧ нинӧм эз виччысьны, а вомсӧ паськӧдӧмӧн видзӧдісны ме вылӧ да сӧмын сырмисны.

— Видзӧдӧй, видзӧдӧй! Ме лагерник! Менам олӧмас ӧні унатор нин вошtіс донсӧ! Ті вӧлінныд вынаджык менам гӧтыр водзын, вӧтлінныд сійӧс квартирасьыс! Сідз? Сідз! А ме вынаджык тіысь! Босьта да шыблала кӧлуйнытӧ лым вылӧ, а бӧрас и асьнытӧ сэтчӧ пуркнита! И ме лоа прав, законыс сувтас ме дор, ордерыс тайӧ квартира вылас ми ордын! Ӧні сійӧ нывбабаыслӧн, кодӧс ті томналӧмныдӧсь тайӧ жыръяс, да сылы ковмӧма петны ӧшинь пырыс, эм дорйысь! Ті петкӧдлінныд ассьыныд пежлунтӧ, и ме сійӧс тіян ӧні петкӧдла!

— Прӧститӧй миянӧс!— пидзӧсъяс вылас уськӧдчис врач.— Тӧв шӧрнас он жӧ лым вылӧ вӧтлӧй!

Меным зывӧк лои видзӧдны врачлысь пидзӧсъяс вылас кыскасьӧмсӧ, дышӧдіс кывзыны лимзӧм-лӧвтӧмсӧ.

— Чеччӧй джоджсьыс, ме ті водзын абу поп, эг пыр тіянӧ пӧкаянньӧ кывзыны!

Жырсӧ видзӧдігӧн син улӧ уси камод вылас рамаын сулалысь фотография.

— Тайӧ Свирский?— юалі врачлысь.

— Да,— чуймӧмӧн вочавидзис Шапиро.

— Тайӧ сійӧ Свирскийыс, коді уджаліс Архангельскса театрын?

— Да, тайӧ менам вок.

— А ті тӧданныд, мый театрас уджалӧмлысь кызь вит вося юбилейсӧ сійӧ пасйис Архангельскын?

— Помнита.

— А он-ӧ помнитӧй тӧдчанаджык козинъяссӧ, мый сеталісны сылы тайӧ юбилей вылас?

— Быдсяма пӧдаркияссӧ сэки сылы сеталісны,— недыр чӧв олыштӧм бӧрын вочавидзис Шапиро,— но медся вылӧ вокӧй донъяліс слӧн лы вылӧ вундалӧмӧн вӧчӧм портретсӧ.

— Сідзкӧ, тӧдӧй! Тайӧ барельефсӧ вокыдлы козьнавлі ме. Ми сыкӧд бур ёртъясӧн вӧлім. Тайӧ могнас ме ветлі холмогорскӧй резчикъяс дорӧ, ачым бӧрйи материалсӧ да тшӧкті вӧчны барельеф. А ті?..

— Прӧститӧй, мый тадзи артмис!— бара кутіс кевмысьны Шапиро.— Ме ӧд та йылысь немтор эг тӧд... Эн скӧралӧй, кӧсъянныд кӧ, вежсям квартирананым, вуджӧй татчӧ семьянаныд, а ми ті местаӧ петам?

— Бӧрынджык видзӧдлам, а ӧні, наперво, сувтӧда условие: лэдзлывлӧй кӧть пачтӧ ломтыны. Ӧти бокнас сійӧ миян жырйӧ петӧ. Кӧть неуна да шонтыштны кутас.

— Мый ті, мый ті! Ми асьным, асланым пескӧн пачсӧ кутам ломтыны. Мам тіян сёянтӧ кутас пуны и!— долыдмыштіс Шапиро.— Ен могысьӧн кора — прӧститӧй миянӧс!

Асланым жырйӧ пырӧм бӧрын куті мӧвпавны, мыйсянь заводитны, кытчӧ медводз ветлыны, медым лад вылӧ пуксьӧдны тайӧ не морт нога олӧмсӧ. Весиг эг и кывлы, кыдзи пырисны кык зонка.

— Ті нӧ код дінӧ локтінныд? Кутшӧм могӧн?— шыаси ӧдзӧс дорын сулалысьяс дінӧ.

— Тайӧ ми, папа!— вочавидзис ыджыдджыкыс,— Спартак ме, а со и Федя.

Ме сывйышті кыкнан зонкасӧ, топӧді морӧс бердӧ да куті ветлӧдлыны джодж кузя ӧтарӧ-мӧдарӧ, ӧдзӧс дорсянь пач дінӧдз, тюрысь синва пыр нинӧм аддзытӧг. Спартаклы сэки вӧлі дас кыкӧд арӧс, зэв вӧсньыдик тушаа, блед чужӧма детинка. Федяӧс таӧдз эг на аддзыв, чужис сійӧ Сыктывкарса тюрьмаын, следствие улын пукалігӧн. Быдмӧ медічӧт пиӧй тӧкӧтьӧ ёнпырысьджык. Кыкнан зонкаыслӧн паськӧмныс киссьӧма, зэв нин важиник. Челядь абу на и сёйлӧмаӧсь рытсяньыс, бур кӧть вӧлі мыйӧн найӧс гӧститӧднысӧ.

Вит во да джын мысти ме вои челядь да гӧтыр дінӧ, гортӧ, аслам квартираӧ, тадзи кӧ позьӧ шуны курӧг поз ыджда тайӧ кӧдзыд жырсӧ. Ӧткодявны тайӧ квартирасӧ позис потӧм воркӧд, коді нинӧм вылӧ нин оз шогмы.

Колӧ эськӧ вӧлі петкӧдчывны рӧднялы, но кок эз ну весиг мам дінӧ. Ставныс найӧ вӧліны зэв мыжаӧсь ме водзын. Кык керкаын, бать ордас ни менам мам дінын; Наталы эз аддзыны олан пельӧс. Бӧрынджык, дерт, ставныскӧд жӧ аддзысьлі, но аддзысьлӧмыс артмис вывті кос. Ме эг вермы ни эг кужлы мӧвпавны ӧти ног, а чужӧм вылын да сёрниын петкӧдчыны мӧд ногӧн. Эз вӧв некутшӧм кӧсйӧм уна сёрнитны и менӧ жалитысьяскӧд да «бур кӧсйысьяскӧд». Пӧръясьӧмсӧ мортыслысь медводдза кывъяссяньыс казявлі да сы дінӧ кыпавліс зывӧктӧм. Сэтшӧмъясыс окотитісны тӧдмавны сӧмын ӧтитор: кыдзи ме куті видзӧдны олӧм вылас лагерын пукалӧм бӧрын, кӧсйисны кывлыны мый вылӧ кӧ норасьӧм, мыйыськӧ каитчӧм. А менам сійӧ эз вӧв, и ошйысьны немторйӧн жӧ — сёрни та бӧрын кусліс, и ме дінын лоліс гажтӧм. Тайӧн и помасьліс аддзысьлӧмыс. Воліс Нататӧг и Катя Бакшина, кодкӧд том дырсянь вӧлім тӧдсаӧсь. Сӧмын тайӧ аддзысьлігас тӧдмалі, кутшӧм ёна сійӧ менӧ вӧлӧм радейтӧ, 1918 восянь на пӧ. Ёна и норасис нывбаба, кӧритіс, мый ме жугӧді сылысь олӧмсӧ, эг босьт верӧс сайӧ да сылы ковмӧма петны радейттӧм морт сайӧ. Му вылас пӧ ме лои, тыдалӧ, медся шудтӧм мортнас. Пыр на вӧлӧм менӧ радейтӧ, а ме та йылысь немтор эг тӧдлы.

Кымын дырджык олі Кудымкарын, сымын ёнджыка падъялі: босьтны-ӧ семьяӧс аскӧд, войвылӧ. Ната эз кӧсйы эновтны висьысь воксӧ, коді рӧдвуж пӧвстӧ коли эськӧ ӧтнасӧн, некодлы ковтӧмӧн, идравтӧм-видзӧдтӧмӧн. Гӧтырлӧн вежласьліс мӧвпыс: сійӧ корис, медым ме войвылас муні ӧтнам, а мӧд лун шуліс, мед ме босьті аскӧд челядьӧс, а сэсся и накӧд жаль лоліс торйӧдчынысӧ да эскӧдліс, мед ме семья вӧсна вывті ёнасӧ эг майшась, найӧ со дзескыдініка, но олӧны, кыдзкӧ-мыйкӧ и водзӧ оласны, а бурмыштас кадыс да бара став семьяӧн ӧтув кутасны кургыны-овны. Ставыс тайӧ поткӧдіс менсьым сьӧлӧмӧс: гӧтырлӧн быд мӧвп быттьӧ водзӧ вылӧ видзӧдлӧмӧн вӧз-

йӧма, но ставыс шогмытӧм, некытчӧ туйтӧм. Артмӧ: семья и водзӧ кольӧ чегӧм зіб кодьӧн — ни мыджсьыны, ни йӧткыштчыны сійӧн.

Кодсюрӧ бурджыкӧн лыддисны, ачым кӧ кольччи Кудымкарас — и семья ӧтлаын, борд улын лоӧ, и висьысь шурин син улын, пыр нин отсӧг позьӧ сетны. И уджсӧ бур йӧзыс индісны — МТС.

«Медся шогманаыс да лӧсяланаыс — меным колӧ кольччыны»,— мӧвпышті да муні НКВД-лӧн окружнӧй отделса уполномоченнӧй Хозяшев дінӧ.

— Ми тіянӧс эг арестуйтлӧй, ті йылысь лёксӧ нинӧм ог тӧдӧй, абу паныдӧсь, кольччанныд кӧ татчӧ,— шуис Хозяшев,— но ме эськӧ сӧветуйті сёрнитны та йылысь тшӧтш и округса военкомкӧд, мый ӧд сійӧ шуас.

Муні окружнӧй военком дінӧ. Сійӧ лючки кывзіс менӧ да шуис:

— А мый тіян и вочавидзны? Семьяныд, тӧдам, вывті сьӧкыда олӧ, сідзкӧ, на вӧсна и колӧ медвойдӧр тӧждысьыштны, а сэсся нин мукӧдтор йылысь мӧвпавны. Тіян, видзӧд, НКВД-лӧн бронь, а кыдз сӧмын вуджанныд Печорлаг системасьыд МТС-ӧ, сійӧ пыр жӧ вошӧ да ме призывайта тіянӧс, фронт вылӧ мӧдӧда. Семья йывсьыд ӧні мӧвпав, висьмӧмысь, кулӧмысь колӧ сійӧс мездыны. Но, ветлӧй военнӧй комиссия вылӧ. Ӧні сійӧ буретш уджалӧ, армиялы выль набор чукӧртам. Вермасны шуны, мый ті военнӧй служба вылӧ он шогмӧй. Сэки и сёрнитыштам вылысь.

И ме муні военнӧй комиссия вылӧ. Кыдзи и ставӧн, врачьяс дінӧ локтӧмаясыс, пӧрччыси мамлӧн сетӧм паськӧмӧдз, виччыся ассьым ӧчередьӧс. Видзӧда: чотысь мортӧс врачьяс пызан гӧгӧрыс вель дыр нин котрӧдлӧны. Тӧдчис: ӧти кокыс сылӧн дженьыдджык, да сы вӧсна и чотіс ёна, но врачьяс весиг асланыс синъясыслы эз эскыны, пукалісны улӧсъяс вылын, юрнысӧ джоджӧдзыс копыртӧмӧн, да котрӧдлӧны и котрӧдлӧны морттӧ. Тайӧ нин тешитчӧм кодьӧн кажитчис. Эз сӧмын врачьяслы, а быдӧнлы тыдаліс — мортыс абу дзоньвидза, но комиссиялы, тӧдӧмысь, коліс сӧмын ӧтитор — йӧзлӧн юр лыд.

— А ті сійӧс сэсся мӧдарӧ котрӧдлыштӧй!— шуи комиссиялы.— Мӧдарас котӧртігас, гашкӧ, и дугдас чотнысӧ!

Котрӧдлысьясысь ӧти сэки мыйкӧ никӧстіс, жбыркнитіс-воис ме дінӧ, зутшнитліс кык-куимысь стетоскопнас морӧсӧ да вӧсньыдик, оръясяна гӧлӧсӧн горӧдіс:

— Ту-йӧ! Ту-уйӧ!— сійӧ кватитіс менам киысь военнӧй билетӧс, бӧр котӧртліс пызан дорас да шлапкис сэтчӧ штамп.

Военком аддзис менам военнӧй билетысь штампсӧ да шуис:

— Январь 1 лунӧ тіян броньыд помассьӧ, ме сійӧс нюжӧдны ог вермы. Январь 5 лунӧдз кӧ татысь он мунӧй, ме босьта тіянӧс армияӧ. Менам сӧвет: босьтӧй татысь семьянытӧ, мунӧй войвылад, овмӧдчӧй лючки да сэки, колӧкӧ, и мунӧй фронт вылас, а ӧні, видзӧда, ті семьяыдлы ёнджыка коланныд.

Меным сэсся немтор эз и коль, туйӧ чукӧртчӧмысь ӧтдор. Но рӧкыд вылӧ висьмисны челядь. А Ната пыр ёнджыка и ёнджыка поліс вокыс вӧсна. Гӧтыркӧд ми некымынысь ветлім Добриника грездӧ, висьысь воксӧ видлыны. Шуим сёрнитыштны врачьяскӧд. Ветлі окружнӧй здравотделӧ. Сэні кӧсйысисны дыр кежлӧ водтӧдны висьысьӧс больничаӧ. А гожӧмнас ме шуи босьтны сійӧс ас дінӧ.

Ӧні позис нин чукӧртчыны туйӧ ставнымлы, но Ната падъяліс на.

— Тэ челядькӧд мун, а ме локта ӧтнам, бӧрынджык. Ог эскы, мый вокӧс пыр-пыр и водтӧдасны больничаас. Ми мунам, а сы йылысь вунӧдасны. Ӧні больничаясад местанад ок кутшӧм сьӧкыд. Ӧд сэні и шоныд, и кынӧмыд пӧт. А висьысьыд, тайӧ тшыгъялӧмысь, майбыр, эм, кӧть морт костіӧн сэтчӧ тшыгысла орӧм йӧзсӧ водтӧд.

Котласӧдз миянӧс босьтчис колльӧдны Паша чой. Афоня вок кӧсйысис судзӧдны транспорт, шурин сетӧ картупель. Картупельӧн туйын вӧдитчӧмысь ставӧн ӧлӧдісны, кынмас пӧ, но ме ведра дас вит кӧсйи босьтны быть.

Январь 5 лун важӧн нин коли. Тайӧ каднас бурдісны челядь, но Ната миянкӧд мунны эз кӧсйысь. Ме пӧ бӧрынджык ӧтнам локта, вокӧс местита да.

— Тэ, Ната, сы кузьта туйӧ ӧтнад эн пет — сэні гӧгӧр лагерьяс, быдлаын конвой, пропускъяс: сэтчӧ оз позь, мӧдлаӧ оз позь... Туй вылад став деньгатӧ и кӧлуйтортӧ гусяласны и. Мун верӧсыдкӧд, ӧтнад некытчӧ он во.

И. А. Куратовлӧн ыджыд нимлунӧ

Делегатъяс да гӧстьяс восьтӧны Куратово сиктын праздник.

Сьылӧ Москваса поэтесса Тамара Пономарева.

Татьяна Анатольевна Куратова — Иван Куратовлӧн рӧдысь. Олӧ Алма-Атаын.

Сцена вылын — «Куратовскӧй» совхозса детсадйысь быдтасъяс.

Казахстанса артистка Мадина Ералиева.

Казахстанса гӧстьяс (шуйгавывсянь): Сатимжан Санбаев — писатель, киноактёр; Улугбек Есдаулетов — писатель; Ибрагим Исаев — поэт, вуджӧдіс И. А. Куратовлысь кывбуръяс.

Яренск сиктса вӧвлӧм духовнӧй училище, кӧні велӧдчыліс И. А. Куратов. Тайӧ керка стенас ӧшӧдісны медводдза коми поэтлысь барельеф.

Снимокъясыс В. Ячменевлӧн да В. Карповлӧн.

Воктӧ, бура гӧгӧр сёрнитӧма, больничаас ме колльӧда,— кӧсйысис Паша чойӧ.

Кудымкарын ме кылі ачымӧс боквӧй мортӧн. Та вӧсна ветлі сӧмын мам ордӧ да «Гӧрысь» окружнӧй газетса редактор Никита Хорошев дінӧ, и дзик сӧмын сы вӧсна, мый коркӧ ёна лӧсявлім, ёртасьлім, да и Ната ошкис: бур сьӧлӧма пӧ мортыс, быть колӧ аддзӧдчывны.

Медым кыдзкӧ мынтысьыштны бур мортыслы, шуим нуны сылӧн челядьыслы гын сапӧгъяс. Сы ордӧ жӧ шуи меститлыны и ош кучик, кодӧс коркӧ ньӧблі Печораын. Колим бӧр вотӧдз видзлыны и самӧвар. Ыджыд надеяыс сэсся некод вылӧ эз вӧв. Никита ордӧ жӧ нуи Ленинлысь да Горькийлысь тыр изданиеяс.

Аттьӧавны да козьнавны сэсся вӧлі некодӧс да и немторйысь, а водзӧс косӧдӧм вылӧ кадыс эз жӧ вӧв.

Кӧлуй меститны-чукӧртны шуим босьтчыны Добриника грездсянь. Шуринлӧн больничаас куйлігкості став эмбурсӧ петкӧдасны. Колӧ вӧлі чукӧртны сійӧс сундукъясӧ, мешӧкъясӧ да код ордӧ кӧ петкӧдны. Ӧти сайын и картупельсӧ сэтысь вайны. Вӧвнас, ме вылӧ зэв бур вӧлі да, отсыштіс Кудымкарса колхозысь председатель. Сылӧн уна челядя семьяыслы ми ас пайысь отсыштім кӧлуйӧн.

Врачьяскӧд выльысь сёрнитӧм бӧрын вайӧдім аскӧд больничаас и шуринӧс. Ассыным кӧлуйнымӧс, мый эг сеталӧй да эг босьтӧй аскӧд, колим мам ордӧ, томана сундукӧ.

Войвылӧ — семьяӧн

Кудымкарысь вӧрзьӧдчим январь 12 лунӧ. Афоня вок вайӧдіс керка дінӧ восьса кузола машина да сэтчӧ сӧвтім нопъяс, чемоданъяс, картупель мешӧкъяс, дадь.

Менделеевская станцияын тӧдмалі, мый поездъяс сэтчӧ сувтлӧны сӧмын кык-куим минут кежлӧ да та мында чемоданъяснас, мешӧкъяснас, ноп-гӧрӧдъяснас, челядьӧн пуксьӧм йылысь немтор вӧлі и надейтчыны. Веськӧдчим Верещагиноӧ. Сэні поездъяс сулалісны дыр — вежсис паровозса бригадаыс, босьтісны паровозас ва. Но сэні миянӧс абу ёна виччысьӧмаӧсь. Вокзалас йӧзыс — чуньтӧ тшукӧдны некытчӧ. Ӧдзӧсъясыс оз и пӧдлассьывны да вичысян залас ывласьыс абу и шонырджык. Мам да челядьлӧн комнатаӧ миянӧс эз лэдзны. Шуи сёрнитыштны станцияса начальникыскӧд, но сійӧ кытчӧкӧ мунӧма. Места вылас пукаліс сӧмын сылӧн отсасьысьыс, еврей. Сійӧ видзӧдліс менам документъяс вылӧ да шуис:

— Билетъяс тіян тані оз сетны!

— Мыйлакӧ?

— Тіян документад чеччан-пуксян станциясӧ гижӧма Мен-де-леевская! Вот сэтчӧ и мунӧй! Налӧн асланыс пассажиръяс, миян асланым жӧ! Мам да челядьлӧн комнатаӧ тіянӧс оз лэдзны правильнӧ! Ті абу миян пассажир!

Кӧть мый эг висьтав станцияса начальниклӧн отсасьысьлы, сійӧ сулаліс ас кыв вылас: «Оз позь! Ті Менделеевская станцияса пассажир!» И кымын дырджык ме кевмыси, кори гӧтыр да челядь нимсянь, сымын ёнджыка сійӧ чорзис да лоис сёрниттӧмджык: «Оз позь! Ті мый? Дзикӧдз пельтӧмминныд? Тіянлы мичаа, роч кылӧн висьталӧма: мунӧй бӧр Менделеевскаяад, ті мешайтанныд меным пӧртны олӧмӧ служебнӧй обязанностьяс!

Петан туй меным эз вӧв. Гӧтыр да челядь кынмисны улич выв кодь кӧдзыд залын. Вой кутіс пуксьыны, а челядьӧс водтӧдны некытчӧ. Ме этшаджык скӧралі, мыйта шогси вынтӧмлун вӧсна. Но сэки юрӧ воис ӧти мӧвп. Пыри начальниклы отсасьысьлӧн кабинетӧ. Сійӧ вӧлі ӧтнас. Лэптіс здукӧн лӧгмӧм синъяссӧ да кӧсйис нин мыйкӧ горӧдны, но ме сійӧс водзалі:

— Дона-ӧ тіян тані ведра картупельыс?

Чиновник кодь морт весиг тшӧкмунліс, а сэсся юаліс:

— А мыйла тані картупель йывсьыс сёрни панны?

— Ме тіянлысь мичаа, роч кывйӧн юала: дона-ӧ тані картупель ведраыс?

— Но-о, сё ветымынысь, кыксёысь вузалӧны... Но и мый?

— А ме тіян сета дас вит шайтӧн дас вит ведра, но гӧтырӧс да челядьӧс лэдзанныд мам да челядьлӧн комнатаад, а аски, кӧть кутшӧм поездӧн, мӧдӧданныд Кировӧдз!

— Тайӧ мый, взятка?

— Тайӧ абу взятка! Ме тіян вузала картупельсӧ, а ті сійӧс ньӧбӧй! Ті ӧд меным сетанныд деньга, а сідзкӧ тайӧ нин абу взятка, а вузасьӧмньӧбасьӧм! Картупельыс аслам, мый донысь кӧсъя, сы донысь и вузала! Гӧгӧрвоинныд менӧ?

— А кӧні тіян картупельныд?— мурӧстіс сійӧ. Синъясыс, быттьӧ выйӧн мавтыштісны, мӧдісны югъявны, а ачыс паськыда нюмдіс.

— Картупельыс залад, гӧтыр да челядь дінын.

— Дзик пыр нывбабаясӧс мӧдӧдла мешӧкъясӧн!

Нывбабаяс ме бӧрысь пырысьтӧм-пыр и воисны. Эз коль и дас минут, картупель мешӧкъяс улын коли сӧмын тыртӧм местаыс. И пыр жӧ менӧ, гӧтырӧс да челядьӧс нуӧдісны шойччан комнатаӧ. Сэтчӧ жӧ новлі и багажӧс. А мӧд луннас Верещагиноӧ сувтліс воинскӧй эшелон да квайт нывбаба, кӧть торъя вагонъясӧ, но ӧдйӧ сӧвтӧдісны миянӧс поездӧ. Багажысь эг удитӧй босьтны сӧмын дадь, но тайӧ сӧмын бур вылӧ — зэв абу кивыв сійӧн уна йӧза вагонад вӧдитчыны. Челядьӧс окотапырысь кыпӧдісны салдатъяслӧн кияс, отсалісны пуксьыны теплушкаӧ гӧтырлы, а ме вӧрзьӧдчигас нин ачым чеччышті вагонас. Челядь вӧсна гажныс бырӧма салдатъяслӧн, да найӧ туй чӧжыс гӧститӧдӧмаӧсь пиянӧс да нывкаӧс асланыс сёянӧн. Кировын ме найӧс салдатъяслӧн киясысь и босьталі, а сэсся судзӧді санпропускникысь справка. Сытӧг билетъяс эз вузавны ни эз компостируйтны. Верещагиноын ме билетъяссӧ ньӧби Косью станцияӧдз, туй помӧдз.

Кировын поездас пуксим бура, гӧтыр да челядь туй чӧжыс узисны. Водз асывнас туалетӧ мыссьыны пыригӧн ме ныр на ныр панидаси Логвиненкокӧд. Сійӧ пыр и тӧдіс менӧ.

— Збыль-ӧ тайӧ ті, Федор Гаврилович?

— Кыдзи аддзанныд!

— Сідзкӧ, лагерысь лэдзисны? Ветлінныд гортаныд и — бара войвылӧ? Сідз?

— Сідз, но муна ог ӧтнам, а став семьяӧн — гӧтыр, челядь!

— Ноко, ноко, петкӧдлы ассьыд гӧтыртӧ, челядьтӧ!

— Найӧ узьӧны на.

— Мед узясны, ме узигас и видзӧдла сӧмын!

Логвиненко вӧлӧм мунӧ орчча купеын.

— Кутшӧмкӧ закуска тіян эм?— юаліс.

— Аддза-ам!

— Со,— Логвиненко петкӧдліс сумкасьыс нёль пельӧса ыджыд бутылка. Сэні вӧлі спирт либӧ водка.— Пасйыштам аддзысьӧмнымӧс.

И ми Котласӧдз пасйысим, казьтылім важсӧ.

— Ті, дерт, помнитанныд медводдза аддзысьӧмнымӧс, кор ті орӧдінныд вахта стенысь проводсӧ. Сэки ме шуи: мед, мися, юртӧ орӧдінныд, а эн проводсӧ? Ті сэки менӧ кӧин туйӧ пуктінныд? Сідз? Сідз! Видзӧдластӧ ӧні на помнита. Некор сійӧ менам оз вун. Медся жар косьяс дырйиыс помниті, некор ог вунӧд. А кыдзи ті чайтанныд? Кӧин кодьӧн кӧ вӧлі, верми-ӧ ме, лягавӧй, кыдзи шуӧны зэкъяс, лагерса вӧвлӧм начальник, кольны ловйӧн война вылын? Ми воксӧ фронт вылын оз радейтны. Миян коддьӧмсӧ вилісны медводдза атака дырйиыс и эз фашистъяс, а мышсянь, асланым жӧ йӧз. А менӧ, ранитчӧмаӧс, салдатъяс ки выланыс куимысь би улысь петкӧдлісны. Вот и шуӧй веськыда, зверь ме али абу!

— Зэв бура помнита и первой кывъястӧ, и сійӧс, мыйта бурсӧ меным вӧчлінныд,— вочавидзи Логвиненколы.

— Эк, курва гӧтыр кӧ эськӧ эз торйӧд миянӧс, колӧкӧ, пыр ӧтлаын вӧлім,— водзӧ сёрнитіс коддзыштӧм Логвиненко.— Ультиматум пуктіс: ме либӧ пӧ сійӧ! Эг чайтлы сійӧс сэтшӧмӧн! Пыр и колӧма юксьыны! Ӧд кор ме муні фронт вылас, сійӧ пыр и вузавлӧма-таргайтӧма менсьым став кӧлуйӧс да сетчӧма гуляйтӧмӧ. Аддзыланныд кӧ ті сійӧс войвывсьыс, висьталӧй, мый ме ловъя, но ӧлӧдӧй, медым сійӧ мекӧд оз панидасьлы!— Логвиненко юыштіс стӧкансьыс коляс винасӧ, ӧвтыштіс кинас да водзӧ нуӧдіс сёрнисӧ:—

А быдторсӧ тай лоӧ ми вокыслы нуны пельпомъяс вылын! И нуам, Федор Гаврилович! Мед олӧ важ гӧтырӧй, кыдзи кӧсйӧ, ме ӧні сылы абу судья! Котласын менам эм мӧд гӧтыр. Сы дінӧ и муна. Дойясӧс бурдӧдышта и бара фронт вылӧ. Кежалам, Федор Гаврилович! Гӧтыркӧд тӧдмӧда. Зэв бур морт!..

Ме аттьӧалі Логвиненкоӧс, но Котласӧ гӧститны кежавны эг вермы. Туй вӧлі кузь, сэсся нӧшта и семьяӧн мунім. Логвиненкокӧд торйӧдчим вокъяс моз, пыр кежлӧ нин.

Котласын поездӧ пуксим бура. Сӧмын на компостируйті билет да матыстчи челядьӧн да уна кӧлуйӧн вагон дінӧ, проводницаыс пыр и юаліс:

— Абу-ӧ ті, Федор Гавриловичыс, миян Вералӧн коркӧя пассажир?.. Пуксьӧй, пуксьӧй! Сійӧ корис миянӧс, бура пӧ вайӧдӧй местаӧдзыс. Пӧдругаӧс лоӧ пыдди пуктыны...

Кожваӧдз воим бура. Но миян быри сёян да ковмис чеччывны поездысь. ЧОС-ын, командировочнӧйӧс петкӧдлӧм бӧрын, сетісны прӧдуктаяс туй помӧдз нин.

Косьюӧ воим медкӧдзыд дырйиыс, но станция жырсӧ бура ломтӧмаӧсь, йӧзыс вӧлі этша да миян вичмисны весиг диванъяс. Сӧмын на меститчим, вокзалӧ пырис Руденко. Волӧма видзӧдлыны грузъяс.

— Но, кыдзи ветлінныд?— юаліс сійӧ.

Ме дженьыдика висьтышті муным-локтӧмӧс.

— Бура тай! А мыйӧн кӧсъянныд воӧдчыны совхозӧдзыд?

— Ковмас виччысьыштны шондӧдыштӧм, овмӧдла семьяӧс кытчӧкӧ посёлокас, а сэсся вӧлӧн вайӧда,— висьталі.

— Сідзи и вӧч!

Семьяӧс овмӧді тӧдса фельдшерица ордӧ, коді оліс посёлокас мамыскӧд, а ачым мӧд луннас мӧдӧдчи совхозӧ подӧн. Кӧдзыдъясыс менӧ эз нин повзьӧдлыны. Дас кык верстсӧ кык часӧн и шлавксьӧді.

Совхозын лоӧмаӧсь ыджыд вежсьӧмъяс. Тютиковӧс директорсьыс чӧвтӧмаӧсь, вӧтлӧмаӧсь квартирасьыс да сійӧ семьяыскӧд оліс ме ордын. Овмӧснас веськӧдліс выль директор.

А ставыс заводитчӧма Боровицкийлы сетӧм прӧдуктаяссянь. Совхозса прораб Стрельников аддзылӧма Абезьӧ сёян мӧдӧдӧм да висьталӧма Черномазлы. Сійӧ нин юӧртӧма та йылысь Печорстройлӧн политотделӧ. Политотделса начальник Кузнецов корӧма Тютиковӧс Абезьӧ. Совхозса директор нинӧм дзебтӧг висьталас Кузнецовлы прӧдуктаяссӧ уджалысьясыслы паськӧм вылӧ вежны кӧсйылӧм йылысь, петкӧдлас Боровицкийлысь письмӧсӧ.

Звӧнитласны Боровицкийлы, но сійӧ лэдзчысяс нинӧм тӧдтӧм улӧ, соссьысяс весиг аслас киӧн гижӧм письмӧсьыс: «Да мый ті, енэжсьыс усинныд?— вочавидзӧма Боровицкий.— Тані ӧд лагерь, а лагерын эмӧсь сэтшӧм йӧз, кодъяс бумага деньга вӧчалӧны! Кутшӧм сёрни нӧ вермас лоны письмӧ йылысь?»

Боровицкийлы эскасны, а Тютиковӧс чӧвтасны удж вывсьыс да сетасны судӧ.

Тадзи Абрам Боровицкий «сёйис» Тютиковӧс, а сійӧ весиг дорйысьнысӧ абу кужӧма. Ыстысис кӧ директор ме вылӧ, петі эськӧ свидетельӧн, а сэки, тӧдӧмысь, ковмис висьтасьны и Боровицкийлӧн секретарлы да делӧыс вермис помассьыны мӧд ног.

Водзӧ лоӧ на.

Василий НАДУТКИН,
вӧр овмӧс инженер

Видзны-дӧзьӧритны парманымӧс

«...Вӧрыс вывті-вывті уна, сыысь унаыс оз тӧр!»— гижліс коми поэт М. Лебедев ас кадӧ. А талунсӧ кыдзи олӧ миян парманым, важ моз-ӧ сійӧ помтӧм-дортӧм? Гашкӧ, отсӧг нин сылы колӧ, мед и миян бӧрся локтысь войтырлы сійӧ шувгис, гажӧдіс мияныс моз...

Выль пӧрӧдчан техника пырттӧдз вӧр овмӧсын уджалысьяслӧн медшӧр могыс вӧлі кольны пӧрӧдчӧминас посни коз-пожӧм пуяссӧ. Та понда и выль вӧрыс бӧр ӧдйӧ быдмыліс. Да и пӧрӧдчиганыс сэки кольлісны пожӧм-козъяссӧ посньыдик діясӧн либӧ ёнджык пуяссӧ ӧткӧн-ӧткӧн сэтшӧминъясӧ, кӧні выль быдмысь вӧрыс жебиник. Мед кольсӧ чужтысьыс, кӧдзысьыс вӧлі.

1949 воясӧ пармаӧ вайисны КТ-12 вӧр петкӧдан тракторъяс. Найӧ воӧм бӧрын, коз-пожӧм пиянсӧ видзӧм могысь вӧр пӧрӧдан бур технологическӧй картаяс абутӧм вӧсна, том вӧрсӧ поводнӧя лои жугӧдӧма. Но вочасӧн вӧр пӧрӧдан выль технология сӧвмис, и водзӧ вӧрсӧ кутісны пӧрӧдны визьӧн-визьӧн, векньыдик лентаясӧн. Тадзисӧ уджалігӧн том вӧрлӧн 70 процентыс кольлі дзоньвидзаӧн.

Ӧні, кор вӧрӧ воис уджавны выль техника — шуам, вӧр пӧрӧдан да чукӧртан ЛП-19 агрегатъяс — ставыс вӧчсьӧ сӧмын удж производительность кыпӧдӧм вӧсна, артавсьӧны сӧмын пӧрӧдӧм вӧр кубометръяс, а вӧрсӧ видзан-дӧзьӧритан могным вуні. Вӧр пӧрӧдӧмсӧ позьӧ талун шуны вӧр быпӧдӧмӧн.

Дерт, техникатӧг ӧні уджавны он вермы. Но, мӧдар боксянь кӧ, ЛП-19-лӧн сьӧктаыс 25 тонна, вӧр петкӧдан трактор-лӧн 17 тонна, а уджыс мунӧ ёнджыкасӧ козъя, кыддза да пипуа вӧрын. Татшӧм вӧрыдлӧн кок ув муыс, яг подыс слаб, и сьӧкыд техникаыс кӧ уджалӧ вӧрас майсянь июньӧдз, гӧгӧрвоана, мый лоӧ муыскӧд... Кайлан вӧрас да шог босьтӧ — пӧрӧдчӧминъяссӧ и туйяссӧ вольсалӧма керйӧн. А туйбокса площадкаяс вылын уджалӧ коймӧд сикас техника — 13 тоннаа увйысян агрегат ЛП-30-Б, коді оз жӧ сынӧдтіыс му весьтас лэбав. Та сьӧкта техника уджалӧм бӧрын вӧрад посньыдик коз-пожӧмыс эськӧ оз нин коль, да весиг нитшкыс пув корнас и чӧд корнас кулӧ, кизьӧр няйтӧ пӧрӧ. Номйыс гожӧмнад оз ов татшӧминад, косінас сійӧ оз рӧдмы. Но медыджыд шогыс сыын, мый 5—10—20—30—40 вося выль петасыс быпӧдсьӧ 99,9 процент вылӧ, и техникасӧ ковтӧг муköддырйиыс вӧрас пыртӧны. Колӧ-ӧ вӧлі, шуам, Сысольскӧй леспромхозысь Бортомса, Куратовоса, Щугрӧмса, Заозерьеса лесопунктъяслы вӧр пӧрӧдан да чукӧртан ЛП-19 выль машинаяс? Тайӧ лесопунктъяслӧн участокъяс вылын вӧрзьӧдлытӧм вӧрыс сӧмын 1,5 миллион кубометр, во 2—3 мысти налы 50—60 верст сайсянь ковмас лэччыны бӧр, базалань, пӧрӧдны сійӧ вӧрсӧ, мый кольышталіс кайиганыс. Сідзкӧ, выль техникаыд тайӧ колясъяс вылад и ас доныс оз уджав!

Но вӧр пӧрӧдысьясӧс позьӧ на гӧгӧрвоны: налы быть колӧ уджӧдны дӧверитӧм техникасӧ, вештыны инӧ-артӧ агрегатъяслысь став позянлунъяссӧ. Но ӧд эмӧсь йӧз, кодъяслӧн профессиональнӧй могыс тшӧктӧ видзны-дӧзьӧритны вӧр-васӧ. Тайӧ лесничӧйяс. А ӧнія кадӧ чуймӧдӧ вӧр дорйысьяслӧн беспринципность, формализм, асланыс удж дорӧ веськодьлун, а муköддырйиыс — профессиональнӧй тӧдтӧмлун. Да и тӧждысьнысӧ вӧр вӧснаыс грамотнӧй, уджнысӧ радейтысь лесничӧйяслы унатор оз сет. Мыйӧн ӧні ёнджыкасӧ ноксьӧны лесничӧйяс? Лесоразработкаясӧн, ӧд найӧ самофинансирование да самоокупаемость вылынӧсь жӧ; сідзкӧ — унджык вӧр пӧрӧдан — унджык и сьӧм босьтан... Мыйсӧ сӧмын оз вӧчны вӧр видзны пуктӧм йӧз: керасьӧны, зарава вийӧдӧны, пывсян корӧсь заптӧны, вӧр пӧрӧдысьяслы пасекаяс торйӧдлӧны, пӧрӧдчӧм бӧрас пасекаяссӧ примитӧны, тшак-вотӧс вотӧны, вӧрсӧ пӧжарысь видзӧны... Вӧрсӧ быпӧдӧны ставӧн: леспромхозъяс Комилеспромлӧн, колхозъяс да совхозъяс, местнӧй промышленность, мелиорация, сиктъясын олысь йӧз, а вӧрсӧ пуктыны некод оз кӧсйы. Да и абу на сӧмын ӧтар бока тайӧ проблемаыс. Со: уджалан коллективлӧн сӧвет вылын Сысольскӧй мехлесхозса директор шуис ньӧбны МАЗ вӧр кыскалан машина да 17 сюрс 300 шайт дона увйысян агрегат, а вӧрсӧ кыдзи кӧдзлісны

50 во сайын ки помысь, сідзи и кӧдзӧны. Ме думысь, медматыс кадӧ нин, дзик аскна лунсянь, колӧ примитны закон: тшӧктыны асьнысӧ леспромхозъяссӧ вӧрсӧ пуктыны. Ме волі гожӧмнас куим лесопунктӧ, тӧвнас нёльӧ, и, кыдз шуасны, сьӧлӧмӧй дільк муні: ӧд 5—10—20—30 вося выль петассӧ ставсӧ нырам-жугӧдам. Қоді таысь мыжаыс, коді кыв кутысьыс?

Печорскӧй леспромхозысь бригадир гижліс «Краснӧй знамя» газетӧ, мый пармаӧ кольӧм тӧлысьвывса кодь тыртӧм ландшафтъяс дона сувтасны миян Рӧдиналы; Сысольскӧй леспромхозысь главнӧй технолог «Маяк Сысолы» газетын гижӧ, мый сьӧкыд машинаясӧн уджаланіныс казытылӧ Хиросима; сійӧ жӧ районса мехлесхозысь главнӧй лесничӧй «Маяк Сысолы» газетын элясьӧ, мый вӧр пӧрӧдысьяс кольӧны ас бӧрсяыс ловтӧ жугыльмӧдысь тыртӧминъяс. Но немтор оз вежсьы. Сысольскӧй мехлесхозлысь вына машинаяс отсӧгӧн пӧрӧдӧны-сувйӧны вӧрсӧ 2500 га вылысь, а республика пасьта леспромхозъяс — 22000 га вылысь. Сысольскӧй лесхозъяс кӧдзӧны вӧрсӧ сӧмын сибаланаинъясӧ, матігӧгӧрыс, 800 га вылӧ. А лесопунктъяслӧн тӧвся уджаланінъясӧдз колӧ кайны 30—40 верст, а то и унджык; сэтчӧ гожӧмнас он и во туйтӧгыд да ылі пӧрӧдчанінъясыс кӧдзтӧмӧн и кольӧны. 1925—1950 воясӧ вӧрсӧ медъёна пӧрӧдісны ичӧт юяс — Ыджыд Визинга, Вепра, Буб, Нилыдза, Куклӧс, Видзью, Ичӧт Визинга, Егуп, Улыс Лобос, Вевдор Лобос, Мочин — пӧлӧн. И юяс шогмытӧмӧдз косьмисны, чери быри. Тадзи жӧ Қойгорт, Прилузскӧй да Сыктывдин районъясын. Ӧні кӧсъям кӧ мыйкӧ кольны миян бӧрын локтысь войтырлы, Сыктылыслӧн веськыд берегас Заозерье вӧр массивсянь Қойгородокӧдз, мыйкӧ мында Яснӧг леспромхозлысь да Қӧрткерӧс районлысь вӧръяссӧ тшӧтш, вӧчны пӧрӧдны позьтӧм зонаӧн, гашкӧ, аслыссикас заповедникӧн, да став ведомствояслы дугӧдны сэтысь пӧрӧдны вӧрсӧ. Вермас чужны юалӧм: а мыйла буретш тайӧ местаясас? Да сы вӧсна, мый сэні ягыс аслыспӧлӧс: пожӧма боръяс вежласьӧны нюръясӧн, и кутшӧмкӧ вотӧс век чужӧ: кос воӧ — нюръясас, зэра воӧ — пожӧмаинас, косас. Сы вӧсна и зверь-пӧткаыс эмджык сэні. А сёрнитны кӧ лесопунктъяс йылысь, со мый аддзам: 1941 воын воссис Исаневскӧй лесопункт; 1947 воын — Заозерскӧй да Бортомскӧй лесопунктъяс; Қуратовскӧй лесопункт воссис 1947 воын жӧ; 1949 воын — Щугрӧмскӧй лесопункт. Став тайӧ лесопунктъяс пӧрӧдчӧмнас панидасисны ӧта-мӧдыскӧд, Прилузскӧй, Қӧрткерӧсскӧй, Қойгородскӧй, Сыктывдинскӧй, Архангельскӧй областьса лесопунктъяскӧд. Ӧні налы некодаро письмӧдчынысӧ. И, ме думысь, Қойгородскӧй, Прилузскӧй, Сысольскӧй районса мехлесхозъяслӧн панидасянінӧ колӧ кольны сідз шусяна буферӧй зонаяс, вӧрзьӧдны позьтӧм вӧр площадьяс, кӧть 4—5 сюрс гектарӧн быдӧнлы, мед ягсӧ кушӧдз не бырӧдны.

И со мый нӧшта дойдӧ менӧ. Ветымынӧд воясӧ ми вотчим Бортом-База посёлокысь 2—3 верст ылнаын, сэсся вотчанінъясным вешйисны 5—7 верст сайӧ, сэсся 9—12 верст сайӧ, ӧні вотчынысӧ ветлам 30—40 верст сайӧ. Менам паметьын на Бортомскӧй лесопунктлӧн историяыс. 40 во чӧж олӧма йӧз вотісны чӧд-пувтӧ оланінысскӧд орччӧн, туй сайсяньыс Сысолалань, а нюраинас турипувтӧ кӧть зырйӧн вӧлі зырт. И кутшӧмкӧ кык воӧн мелиораторъяс нюрсӧ косьтісны, йӧз ӧшинь увъясысь став вотчанінъяссӧ пасьвартісны-нырисны... Қовтӧг нырисны — ӧд мелиораторъяс вермисны кайны асфальт кузя 7 верст вылӧджык да сэті пырны нюрас, мед йӧзыслы вотчанінъяссӧ кольны. Йӧзӧдім «Всё для людей» лозунг, а олӧмас ставсӧ мӧдарӧ вӧчам. А мӧдар боксянь кӧ, код вылӧ эляснысӧ, кор асьнымӧс асьным ог кӧсйӧй дорйыны? Ӧд сельсӧветысь да райсӧветысь эз сувт мелиораторъяслы воча ни ӧти депутат!

Ме эг весьшӧрӧ гарышт буферӧй зонаяс йылысь. Татшӧм зонаяссӧ тшӧтш колӧ кольны Қӧрткерӧс, Кулӧмдін, Ухта, Печора, Сосногорск, Усть-Цильма районъясын. Лунвыв районъясса вӧръясысь пожӧма вӧрсӧ пӧрӧдӧм бӧрын пожӧм коллыс бырӧ. Ӧні, кор мича пожӧма вӧръяс, позьӧ шуны, абуӧсь нин, лесопунктъяс пӧрӧдӧны ёнджыкасӧ коз, бырӧ вочасӧн коз коль. А мый кутас сёйны ур? Вермасны дзикӧдз быр ны вӧрса вотӧсъяс — тайӧ абу нин ӧні сэтшӧм лӧсявтӧмтор. Мый вылын кутасны овны дозмӧр, сьӧла-тар, ош?.. Сы вылӧ и колӧны вӧрзьӧдлытӧм зонаясыс, медым выль вӧрсӧ кӧдзысьыс, вотӧс чужтысьыс да зверь-пӧтка видзысьыс вӧлі...

Отсӧгсӧ парманымлы сетам кужтӧг на, кӧдзыд сьӧлӧмӧн. Агрегатъясӧн пӧрӧдчанінъясӧ гожӧмнас вӧрсӧ колӧ кӧдзны турун сорӧн — туруныс гожӧмнас видзӧ шонді жарсьыс том пуясыслысь вужъяссӧ, а тӧвнас кӧдзыдсьыс, да и васӧ туруныс кутӧ, оз лэдз косьмыны муыслы. Қозъя-пожӧма, кыддза-пипуа том вӧрыс быдмӧ зэв сука, но шочмӧдан уджъяссӧ нуӧдӧны лёка и ёна сёрмӧмӧн, пуяс быдмӧм бӧрын нин. Қолӧ водзджык вӧчны тайӧ уджсӧ, кор пуясыс 5—7 арӧсаӧсь — и уджыс этшаджык и муыслӧн пӧтӧслуныс видзсьӧ.

Шочмӧдчыны позьӧ майсянь ноябрӧдз, и колӧ отсӧг вылӧ корны прӧст войтырӧс... Школьникъясӧс, шуам. А лесничӧйясӧс кад прӧстмӧдны мукӧд пӧлӧс уджъясысь, мед вӧр-васӧ видзӧны да дӧзьӧритӧны бура. И мыйла Комилеспром ньӧбӧ вӧр кыскалан машинаяссӧ ылі Финляндияысь, кор миян МАЗ-яс абу лӧкджыкӧсь, но ёна донтӧмджыкӧсь, а вот ликмӧдыштны сьӧм вӧр колясъяс переработайтан техника-оборудование вылӧ оз кӧсйы?

Прӧйдитӧ 1989 во. Витӧд во нин ми олам перестройка кадӧ, а миян вӧръясын ставыс на вӧчсьӧ важ моз: пежавсьӧ, талявсьӧ миян парманым... Кор помассяс тайӧ немортнога ноксьӧмыс?

Коді кыв кутысьыс сё сюрс гектар вылысь вӧр пӧрӧдӧм бӧрас тӧлысьвывса кодь ландшафтъяссӧ кольӧмысь? Татшӧминъяссӧ зэв ӧдйӧ пожъялӧ ва, жугӧдӧ тӧв. Вӧрыс миянлӧн ставнымлӧн, мӧд ногӧн кӧ, народнӧй, а вӧрас пакӧститчӧмысь мыждынысӧ некодӧс. Коді кыв кутӧ — персональнӧ — республикаса лесосырьевӧй базаяслысь вӧрсӧ таргайтӧм-жугӧдӧмысь? Ӧнӧдз на вӧр пӧрӧдӧмсӧ контролируйтысь организацияяс оз лысьтны паныд сувтны леспромхозъяслы вӧрын уджалан законъяссӧ торкалігӧн. А мыйла перестройка кадӧ миян вӧрын ставыс вӧчсьӧ важ моз, помкаыс, ме думысь, со кӧні. Комилеспромысь генеральнӧй директор Анатолий Ефимович Конанов ёрт да сылӧн отсасьысьяс — вӧр пӧрӧдысьяс — кылӧны ӧні пармаын асьнысӧ медгырысь кӧзяеванас: мый кужам, сійӧс и вӧчам. А кыдзи нӧ? Ӧд Комилесхозлӧн генеральнӧй директор Александр Константинович Вахненко ёрт, позьӧ шуны, вӧтліс лесничӧйясӧс вӧрсьыс, ӧні найӧ волӧны сэтчӧ гӧстьяс моз. А кор ӧлӧдысьыс эз ло, вӧр пӧрӧдысьяслӧн вуні, мый эм вӧр босьтан технология, и найӧ кутісны шырзьыны дорвыв ставсӧ, а технологиясӧ торктӧг позис эськӧ том пожӧм, коз да кыдз пуяссӧ видзны 40 процент вылӧ, да ловзьӧдны пӧрӧдчӧминас вӧрыслысь 20 процентсӧ выль пуяс садитӧмӧн. Пыдди кӧ пуктісны вӧр пӧрӧдан технологиясӧ да кӧть 1982 восянь эськӧ збыльысь босьтчисны дӧзьӧритны парманымӧс, ловзьӧдны пӧрӧдӧминъяссӧ выль вӧрӧн, сэки эз вӧвны вӧр овмӧсын миллион шайт дон воштӧмъяс, эз вӧв дойдалӧма парманымӧс нэмъяс кежлӧ бурдтӧм вылӧ.

Таысь кындзи, колӧ шыӧдчыны Коми АССР-са Министерствояслӧн Сӧветӧ, Верховнӧй Сӧветлӧн президиумӧ да вӧзйыны лӧсьӧдны водзӧ вылӧ Коми АССР-са вӧр овмӧс сӧвмӧдӧмын шӧр схема. Съездвывса постановлениеӧн тшӧктыны:

1. Дугӧдны пӧрӧдны вӧрсӧ агрегата машинаясӧн тувсовъя рӧспутаӧ, тӧлысь кымын кежлӧ, сы вӧсна мый тулыснас гусеницаясӧн том вӧрыс талявсьӧ кызь процентӧдз;

2. Комилеспромлы — а пӧрӧдчӧны кӧ агрегата машинаясӧн Коми АССР-са вӧръясын мукӧд областьса леспромхозъяс, тшӧтш и налы — выль вӧрӧн ловзьӧдны пӧрӧдчӧминъяссӧ.

3. Корсявны мехлесхозъяслы охотобществоköд вотӧсаинъяс, тар-дозмӧр койтъяс да видзны-дӧзьӧритны найӧс, кольны вӧрсӧ вӧрзьӧдлытӧмӧн верст джын кымын ылнаӧдз татшӧм местаяссяныс.

4. Комилесхозлы уджйӧза предприятиеяслы мынтыны уджйӧзсӧ таво, а мынтӧм сьӧмсӧ сетны коми парма бурдӧдӧм вылӧ.

5. Гожӧмнас, тӧвся пӧрӧдчан сезон воссьытӧдз, стӧчмӧдны став лесопунктяслы вӧр запасъяснысӧ да лӧсьӧдны водзӧ во 10—15 вылӧ вӧр босьтан перспективнӧй планъяс, тӧвся да гожся пӧрӧдчан запасъяс юклӧмӧн. Тайӧ планъяссӧ колӧ вынсьӧдны трудӧвӧй коллективъяслӧн сӧвет, народнӧй депутатъяслӧн местнӧй Сӧвет вылын. Ӧні оз позь, медым судьбасӧ коми вӧрлысь решайтіс ӧти морт.

6. Комилеспромлы производственнӧя заптыны-вийӧдны сир. Сырьёыс Комиын зэв уна, а сирсӧ, скипидарсӧ ваям Карелияысь.

Ӧні оз нин позь пӧльзуйтчыны вӧр запас йылысь даннӧйясӧн, кодъясӧс вӧчӧмаӧсь леспромхозъяс да Комилеспром. Найӧ оз нин висьтавны вӧрлысь талун вылӧ збыль запасъяссӧ. Медым петкӧдлыны СССР-са Госпланлӧн комиссиялы, мый Коми АССР-са джын районын леспромхозъяслӧн лесосырьевӧй базаыс зэв нин ёна гӧльмӧма да 13-ӧд пятилетка вылӧ сортиментнӧй планъяссӧ лӧсьӧдӧны тырбура, колӧ котыртны республиканскӧй тӧдчанлуна комиссия, кытчӧ эськӧ пырисны Министръяслӧн Сӧветысь, вӧр-ва видзӧм кузя Госкомитетысь, Наукаяс академиаысь, Комилесхозысь, Комилеспромысь, Охотуправлениеысь войтыр. Тайӧ комиссияслы и колӧ артавны вӧр запассӧ.

Ме вӧр бӧрсяыс видзӧда нин 40 во, быд волігӧн вӧрас ола 10—20 лунӧдз. Да и вӧрас нин 17 во уджалӧма вӧлі сыӧдз. И, чайта, оз ков ёна эскӧдны некодӧс, мый сӧмын шоныд киясӧн, пӧсь тӧждлунӧн ми вермам бурдӧдны парманымӧс сьӧкыд висьӧмысь.

«Кӧсъя тӧдмасьны...»

ВИСЬТ

Ая-пиа узьлісны посводз вонйын — кыз кокъяса, паськыд пу кроватьӧ зэвтӧм шабді вонйын. Буретш тані жӧ, кӧкъямыс во сайын, Доментий Самарин узьліс аслас гӧтырыскӧд, Эльвираӧд. Кӧкъямыс во нин дорвыв ассьыс отпускъяссӧ сійӧ коллялӧ чужан сиктас, кӧні олӧны рӧдвужыс, дас арӧса Женя пиыс.

Женя тӧрытсянь нуӧдчис вуграсьны, ӧшинювса йӧрысь петшӧр вужъяс дорысь корсисны нидзувъяс. Некымын лун нин эз войтышт ни ӧти зэр тусь, и муыс вӧлі паччӧр кодь кос. Талун, июль 2 лунӧ, радио бара висьталіс жар поводдя: виччыссьӧ пӧ кызь кӧкъямыс градус. Ютшъясӧн тырӧм Эжвасьыд вугырнад талун этша нин кыян черитӧ. Но Доментий лэччис ю берегӧ эз чери ради, сылы окота вӧлі лоны ӧтлаын пиыскӧд, лоны ас кежаныс. Ая-пиа корсисны джумъяджык местаяс. Коркӧ ичӧтдырйиыс Доментий тані вуграв-ліс мича кельчияс, ляпаяс, вайліс гортас и сын да ёді.

Ӧні дэбӧдчисны кельчипиян, самсӧ тшыклісны. Горшасисны йӧршъяс, нидзувсӧ вугырнас ньылыштлісны. Гач коксӧ пуджӧмӧн Женя кевліс ваӧдзыс, ылӧджык лэдзліс кылавны табйыслы. А папыс кыпӧдчис кыр йылас, пӧрччысис трусикӧдзыс и перйис дӧра сумкаын сьӧрсьыс вайӧм газетъяс, «Огонёк» да «Крестьянка» журналъяс. Газетъясын вӧлі йӧзӧдӧма Ставсоюзса партийнӧй конференция йылысь отчётъяс, сідз шусяна застойнӧй кад йылысь гырысь гижӧдъяс. Самарин нуӧдіс синнас ӧттор-мӧдтор и думыштчис.

Аддзӧ Доментий кымӧр чиръястӧм помтӧм-дортӧм енэжсӧ, вуграсьысь зарни писӧ и нимкодьлунӧн ыпйӧ сьӧлӧмыс. Самарин да сылӧн ёртъясыс гӧгӧрволісны: ӧткымын вождьяс ӧшлӧны морӧсас даровӧй зарни медальяс, но эз чайтлы, мый странаын эмӧсь гуга-бана Рашидовъяс, Чурбановъяс, Адыловъяс. Буретш на коддьӧмъясыс чотӧдісны этатшӧм озыр да ыджыд Отчизнанымӧс. Эз чайтлыны сы вӧсна, мый Самарин да сылӧн ёртъясыс, а на кодьыс миллионъяс, асланыс кӧшельӧ эз босьтлыны ни ӧти даровӧй руб. Доментийлӧн син водзын быдмис уна судта керкаяса еджыд Эжвакар, паськӧдіс сывбордсӧ ЛПК. И эм сэні тшӧтш сылӧн пайыс.

...Олӧмыслӧн медбӧръя здукӧдз Доментий кутас помнитны 1964 вося ноябрь 19 лун. Эжваӧ сэки воис демобилизуйтӧм салдатъяслӧн быдса состав, витсё морт. И ставнысӧ быттьӧ бӧрйӧмаӧсь — ягвывса пожӧм кодь ёнӧсь да мичаӧсь. На пиын ӧти — танквывса механик-водитель, сержант Доментий Самарин. Поезд воис рытнас, кор ывла вӧлі унмовсьӧма пемыдас. Стройкалӧн комсомольскӧй штаб водзвыв тӧждысис сы вӧсна, медым коми пармалӧн тайӧ пельӧсыс эз жугыльт сьӧлӧмсӧ воысьяслысь. Поезд сувтанінӧ матыстчис кызь автомашина, ӧзтісны фараяссӧ и лои лун кодь югыд. Ыркыд сынӧдсӧ поткӧдісны духовӧй оркестрлӧн пель чунӧдана шыясыс. Панылалысьяслӧн киясын гӧрд знамяяс, странаӧн юрнуӧдысь вождьяслӧн портретъяс. Вӧлі митинг.

Том йӧзӧс иналісны оланінъясӧ, аскинас нин — удж вылӧ. Доментий Самарин куим лун кежлӧ вӧзйысьліс гортас, кайліс аддзӧдчывны мамыскӧд, чойыскӧд, рӧдняыскӧд. Мамыс, Васса Григорьевна, ыштыліс кольӧдны писӧ, но Доментий и кывзыны эз кӧсйы, сэтшӧма вӧлі ӧзйӧма сылӧн сьӧлӧмыс Эжваса ыджыд стройкаӧн.

И Доментий ас кадӧ воис Эжваӧ. Стройкалӧн быд участокын котырталіснысь комсомольско-молодёжнӧй бригадаяс. Кӧні сьӧкыдджык, сэні и том йӧз: тӧрытъя салдатъяс, комсомолецъяс, нывъяс и зонъяс Комиысь и Чувашияысь, Татарияысь и Мордовияысь, Украинаысь и Белоруссияысь, Ярославльысь, Рязаньысь, Горькийысь... Збыльысь Ставсоюзса ударнӧй комсомольскӧй стройка! Коми муын кутісны шыавны выль кывъяс: картонно-бу-

мажнӧй фабрика, сульфат-целлюлознӧй завод. Уджӧ пырисны выль цехъяс, гырысь агрегатъяс. Быдлаын сулалісны кузь голиа кранъяс, лун и вой пӧртмасисны электросваркалӧн бияс. И кымын унджык сдайтісны выль стрӧйбаяссӧ, сымын и унджык колісны мывкыда мӧвпалысь войтыр. Уна ныв и зон, тшӧтш и Доментий Самарин, пырисны велӧдчыны рытъя техникумӧ, целлюлозно-бумажнӧйӧн шусис. Сійӧс помалӧм бӧрын Самаринӧс индісны картон да бумага вӧчан фабрикалӧн ӧти цехӧ мастерлы отсасьысьӧн. Бӧрынджык ёртъясыс унаӧн гӧтрасисны, кольччисны Эжваӧ, мукӧдъяс мунісны чужан муас.

Аддзис ас сьӧлӧм серти нылӧс и Доментий Самарин. «Север» кафеса шырсянінын лои тӧдмасьӧмыс. Шойччан лун вӧлі Самаринлӧн. Югыд шондіа июнь восьлаліс. Дженьыд соска еджыд дӧрӧм пасьталіс. Позис эськӧ и Эжваса шырсянінӧ пыравны, но мыйкӧ долыдаліс сьӧлӧмыс, карӧдз муніс.

Ичӧтик жырйын уджалісны кык мастер, кыкнанныс нывъяс. Прӧст местаыс эз на вӧв и Доментий виччысис восьса ӧдзӧсас мыджсьыштӧмӧн. Ӧтьведайтыштӧм бӧрын казяліс: ӧти мастерыс — гӧгрӧсіник чужӧма, балябӧжас топӧдӧм кузь сьӧд юрсиа — томиник, велӧдчӧ на, тыдалӧ, шырсьынысӧ. Мед эськӧ оз жӧ сы дінӧ веськав Самариныс, а то тшытшлыны вермас, со весиг машинкасӧ на омӧля кутӧ да. Мӧд мастерыс пашкыр веж юрсиа, вом доръяссӧ пемыдгӧрд пастаӧн мавтӧма, быттьӧ арся кыдз пу кор сэтчӧ ляскысьӧма. Ар кызь-кызь вит позьӧ сетны. Олӧма тшӧг морт сы креслӧын пукаліс, шырсис и бритчис. Одеколонӧн на тшӧктіс кӧтӧдны чужӧмбансӧ и.

— Верманныд пуксьыны, том морт,— шуис мастерыд и ортсысяньыс ӧшӧдіс ӧдзӧсас гижӧд: «Закрыта на обед». Матыстчис том пӧдруга дінас, кутіс индавны: этаті пӧ шыльӧдышт, сэсся пӧ ӧбедайт. Збыльысь тай, томджыкыс велӧдчысь на и эм, ар даса зонкаӧс шырӧ.

Самарин пуксис креслӧӧ, носӧвикнас косӧдіс голясӧ. Сэк кості локтіс мастер, павгис водзсяньыс лымъеджыд рузум.

— Тіян сук юрсиныд. Тіянӧс позьӧ шырны со эсідз, со тадз...— стенса фотографияяс вылӧ индіс мастер.— Но, кыдзи? Кутшӧм ног медъёна кажитчӧ?

Доментий шӧйӧвошліс, но сэк жӧ керыштіс:

— А, шырӧй сідз, кыдзи ассьыныд верӧстӧ шырланныд. Сӧмын кӧсичасьыс бакенбардкодьсӧ кольӧй.

Мастер нюммуніс и видзӧдлассӧ чӧвтліс Доментийлӧн зеркалӧвывса синъясӧ:

— Вӧчам сідз, кыдз эськӧ ме шыри ассьым верӧсӧс.— Кузь пиня сынанӧн мастер шыльӧдіс зонлысь чорыд юрсисӧ.— А тшыкӧда кӧ?

— Тшыкӧдчӧны сӧмын еретникъяс. Сьӧд синмаяс. А тэнад...— Доментий видзӧдласнас кыйис нывлысь синсӧ, но ӧдйӧ бӧр воштіс. Мастерлӧн небыд чунь помъясыс гильӧдіснысылысь пель дінсӧ, голясӧ и лӧсьыд вӧлі пукавны казенньй рузумӧ тубыртчӧмӧн.

— Сідзнад, ачыд тшыкӧдчысьыс,— зеркалӧ вылын нывлӧн чужӧмыс лои орччӧн зонлӧн чужӧмкӧд. Найӧ видзӧдісны ас выланыс быттьӧ ловъя портрет вылӧ.

— Абу жӧ. Синмӧй менам, со, карӧй. А тэнад синмӧн, пӧжалуй, позьӧ сӧмын смилитчыны.

Мастерлӧн лӧз синмыс збыльысь вӧлі лысваа веж видз кодь, а син аканьясыс дзирдыштлісны уна рӧмъясӧн.

— Кужи кӧ смилитчыны, важ-ӧ-ӧ-н нин эськӧ кодӧскӧ смилиті. А вот мый тӧдысь — да, тӧдысь.

— Но-о-о,— нюжӧдіс Самарин.— Сідзнад, кымын арӧс мен? И мый нимӧй?

Мастер казявліс Самаринлӧн ки вылысь емӧн бытшйӧдлӧм гижӧд — **1944. Доментий.** Гӧгӧрвоис, мый тайӧ варов мортыс коркӧ пасйылӧма тадзи чужан восӧ да нимсӧ.

— Кызь нёль арӧс тэн. Нимыд? Нимыд — Доментий.

Самарин ас тӧдлытӧгыс бергӧдчыліс весиг.

— Эн дзӧръяв, а то тшыкӧда. Тэнад жӧ ки каръяд гижӧма.

— Казялін? А тэнӧ кыдз шуӧны?

— София. Мӧд ног кӧ — премудрая, миян ног — Соня.

— Лӧсялӧ тэныд премудраяыс, а менам нимӧй мӧд ногыс — укротитель, зверьясӧс раммӧдысь, кӧть и пон ни кань менам абу. Гӧтыр ни.

— Коньӧрӧюшко, тэ тай зэв гӧль,— эльтыштіс Соня.— Со тадзи эськӧ шыри ме ассьым верӧсӧс, вӧлі кӧ, быттьӧ, сійӧ. Но, кыдз?

— Пасибӧ. Век кута тэ дорӧ волыны,— найӧ бара на видзӧдісны зеркалӧса ловъя портрет вылӧ.

Соня босьтіс рузумсӧ, нуис пыркнитны занавес сайӧ. Мыйӧн бергӧдчис, юаліс:

— Одеколоннас пызнитны?

— Брит первой, сэсся и пызйы.

— Ме жӧ аддза: асывнас на бритчӧмыд.

— Сёровно брит.

— Шутник тэ, зверьясӧс раммӧдысь.

Самаринлы эз кӧсйыссьы чеччыны креслӧсьыс. Сійӧ помтӧг вермис варовитны тайӧ мичаник тӧдтӧм нылыскӧд. Сонясянь ӧвтіс кутшӧмкӧ шоныдлунӧн, мелілунӧн. Доментий шуис нюжӧдны тайӧ кыпыд здукъяссӧ, юаліс:

— Соня-премудрая, тэ радейтан ассьыд уджтӧ?

— Тайӧ уджыд радейттӧг оз артмы. Ме ӧд медсясӧ дамскӧй мастер, а тані том йӧзӧс велӧдам, вежласьӧмӧн. Чӧв олышт, а то збыльысь вундысян.

Бритігчӧжыс Доментий сэсся чӧв оліс. Сылы любӧ вӧлі, мый нывлӧн чуньясыс меліалӧны бан бокъяссӧ, а морӧсыс инмыштлӧ сылӧн пельпомӧ. Самарин эз чеччы креслӧсьыс и одеколонӧн чужӧмсӧ кӧтӧдӧм бӧрын.

— Мый сэсся, колис сӧмын мынтысьны. Со, пукты пызан вылас. Тэ кодь гажа клиентыс шоча овлӧ. Мукӧдыс весиг бугжылясьӧны ме вылӧ, быттьӧ налысь гӧтыръяссӧ кидті.

— Гашкӧ, кушӧдз шыран? Чеччынысӧ абу окота.

— Тэнӧ ме томнала татчӧ и пукав. А ме сёйны пета, кытчӧдз йӧзыс эз чукӧрмы,— кыліс Сонялӧн гӧлӧсыс, занавес сайын сійӧ вежис паськӧмсӧ.

— Олі кӧ карын, рыт и асыв эськӧ тэ ордӧ бритчыны волі.

— Абу мӧй карысь?

— Эжваысь.

— Мый нӧ вӧчан?

— Цехын уджала.

— Но и правильнӧ. Бура кӧ кутан уджавны — орден сетасны.

— Сы йылысь ме эг на и думыштлы.

— Вот и думайт. А миянлы и думайтнысӧ нинӧмла: уна-ӧ тэ аддзылін ордена парикмахерӧс? Ещӧ ӧд шуӧны: миян странаын пӧ став сикас уджыс почётын. Пӧръясьӧны!

Джуджыд каблука туплиа, вӧсньыдик да стройнӧй, зумыд кок пӧкъяса, сувтіс Доментий водзӧ София. Кӧрӧм коска чветӧсь юбкаыс да кокни ковтаыс тӧдчӧдісны нывлысь томлунсӧ.

— Вӧлі кӧ ме режиссёрӧн, кино эськӧ снимайті парикмахер йылысь, рольсӧ ворсны тэнӧ эськӧ кори,— юрсяньыс кокӧдзыс видзӧдліс ныв вылӧ Самарин.

— Пальскун жӧ тэ, Доментий... Лӧсьыд и гажа тэкӧд, но сёйыштны колӧ, ыркӧдчыны паркӧдз лэччывны и.

— Менӧ общежитиеын некод жӧ пуктӧм пызанӧн оз виччысь. Петам, сёям ӧтлаын.

...Тадзи пансис ныла-зонмалӧн аддзысьлӧмныс. А кор Доментий первойысь гарыштіс гӧтрасьӧм йылысь, Соня ыръянитчис, кутшӧмкӧ полӧм чужис сы сьӧлӧмын. Нимкодьлун пыдди синъясас жугыльлун кыптіс. Но Самаринлӧн олӧмыс вӧлі тырӧма нин Соня йылысь думъясӧн.

Кор Доментий вайӧдіс дінас Соняӧс, сетісны налы оланінсӧ Емвальысь. Ӧти судта пу керка, кӧні оліс некымын семья. Гортса сьӧкыд уджсӧ ачыс Доментий бергӧдліс. Джоджсӧ мыськывліс и песласьліс весиг. Йӧй мужикыд пӧ, шуас кодкӧ. А видлы лунтыртӧ жӧдзны кок йылад, кыдзи Соня. Кок сӧн рудзавмӧныд мудзан. Ставсӧ тайӧс гӧгӧрвоис Доментий и мыйта вермис отсаліс гӧтырыслы.

Воис пашлякӧн лыйсьысь декабрь. Матысмис кад, кодӧс виччысис эз сӧмын элпӧкаса коллектив, но и ставнас Коми муным — медводдза целлюлоза пуӧм. И со, декабрь 21 лунӧ, лун шӧрнас, медводдзаысь лолыштіс лесо-

химиялӧн гигант. Кӧдзыд вӧлі сійӧ тӧлыс, дыр кутчысис комын да унджык градус. Но стройка вылын здук кежлӧ эз тшӧкмунлы уджыс. Қыз йиа Эжва ю берегын дасьтісны кер лэптан установкаяс. Вылынджык — цехъяс, цехъяс, цехъяс... Ӧтарӧ воисны груз тыра составъяс. Странаса нёль тысяча предприятие да организация мӧдӧдісны татчӧ коланаторъяссӧ. Уджын ыджыд тӧждъясӧн, гортас муса Сонякӧд колины лунъясыс Доментий Самаринлӧн.

Но кымын водзӧ, сымын ёнджыка Доментийлы кӧсйыссис аддзыны гӧтырсӧ то ыджыд кынӧмаӧн, то кагасӧ нёньӧдысьӧн. Сӧмын тай Сонялӧн рушку ни мышку. Да и ловнас абу кыпыд, торъя нин бӧръя кадсӧ.

— Сонь, гашкӧ, врачлы петкӧдчылам. Қыкнанным,— ӧти войӧ корана шуис Доментий.

Мӧдыс пырсӧ эз вочавидз, юрнас жмитчис верӧсыслӧн морӧс бердӧ, сэсся шӧпкӧдіс:

— Водзджык ме ветла. Сӧмын нӧрӧвит лун кык-куим. Ладнӧ? Ӧні узь. Ладнӧ?

Ачыс Соня эз унмовсь асъядорӧдзыс.

Вӧлі гожӧм шӧр, июнь 30 лун. Доментий асывсяньыс кыпыд. Қольӧм вой элпӧка сетіс медводдза тонна еджыд бумага. Талун бумага вӧчан машинасӧ кутас примитны государственнӧй комиссия. Самарин тэрмасис аслас смена вылӧ. Верӧсыскӧд тшӧтш чеччис и Соня.

— Узин на эськӧ, тэ ӧд талун рытъяын,— пызан вылӧ нуръясянтор чукӧртігмоз шуис Доментий.

— Шедіс нин унпӧтӧй,— вочавидзис Соня, ачыс кузяа очсаліс.— Ӧтлаын нуръясям.— Электроплитка вылӧ пуктіс чугун рач. Мыйӧн жваркйыны кутіс выйыс, вундаліс сэтчӧ калбас, чӧлаліс лук, жугӧдіс некымын кольк.

Сёйиганыс Соня видзӧдіс Доментий вылӧ сідз, быттьӧ медбӧръяысь найӧ пукалӧны ӧти пызан сайын.

— Тэнӧ ме колльӧда, неылӧдз,— Соня сувтліс зеркалӧ водзӧ, мавтыштіс помадаӧн вом дорсӧ.

Асылыс вӧлі букыд, но шоныд. Рытыввывсянь пычкысис зэра кымӧр. Соня колльӧдіс Доментийӧс туй чукыльӧдз. Саялӧм водзвылас верӧсыс бергӧдчыліс, ӧвтыштіс кинас. Воча кыпӧдліс кисӧ и гӧтырыс. Доментий эз тӧд, мый тайӧ здукас ой кыдзи бӧрдіс Сонялӧн сьӧлӧмыс.

Рытнас, удж вылысь воӧм бӧрын, Доментий пыр и казяліс дзоридз доз улӧ сюйыштӧм письмӧ. Паськӧмсӧ вежтӧдз и босьтчис лыддьыны вомгорулас: «Доментий, дона мортӧй! Мен тэкӧд вӧлі зэв лӧсьыд. Но водзӧ тадз овны ог вермы, тэнӧ ылӧдлӧм кодь артмӧ да. Менсьым сьӧлӧмӧс быд пӧрйӧ кырыштлӧ, кор тэ юавлан менам сьӧктӧм йылысь. Ӧтарӧ виччысян, кор чужта нылӧс ли, пиӧс ли. Ог вермы ме лоны мамӧн, Доментий. Водзсӧ надейтчи жӧ, мися, енмыс, гашкӧ и сетас на сэтшӧм шудсӧ. Со тай, эз сет. И врачьясыд немторйӧн отсавны оз вермыны, ме вӧлі на ордын. Ачым ставсьыс мыжа, челядь руа на вӧлі, кор тшыкӧді ачымӧс... Мися, быттьӧкӧ чужта, сьӧкыд и манлив лоӧ быдтынысӧ. Сэки эг на тӧд, мый олан-вылан вӧльнӧй светас тэ. Висьтася веськыда, мед тэ эн кут думайтны ме йылысь, мед тэ вунӧдін менӧ. Тӧда ӧд, радейтін. Эн кӧ радейт, эн эськӧ узьтӧдлы аслад сой вылын. Ыджыд мыж ме босьті ас вылӧ, мый муна вот тадзи юасьтӧгвисьтасьтӧг.

Миян Қомиысь кык мастерӧс мӧдӧдӧны Болгарияӧ велӧдны сэтчӧс парикмахеръясӧс. Ӧтиыс буретш да ме веськалі, кыдзи карса мастер-чемпионка, а мӧдыс Ухтаысь. Став документъяссӧ дасьтӧма нин, контрактсӧ вӧчӧма куим во кежлӧ.

Қольӧм войыс тэа-меалӧн вӧлі прӧщайтчан войӧн, сы вӧсна и биа пӧсь ме вӧлі тэ дінӧ. А мунӧм йывсьыс кӧ висьталі водзвыв, эг эськӧ вермы кутчысьны и войыс сэк колис бӧрдӧмӧн. Прӧстит, Доментий, мый эг вермӧй лоны ми шуда гозъяӧн. Мый лоӧ водзӧ — нинӧм ог тӧд. Гашкӧ-й, коркӧ пета на челядя дӧвеч сайӧ. А тэ гӧтрасян и лоан аслад челядьлы шань батьӧн. Аддзысьлам-ӧ коркӧ? Гижа и бӧрда, уна чукӧрмӧма синваӧй. Кор тэ воан удж вывсьыд, ме нин лоа Москваын. Прӧщайтлы. Соня. 1970 во, июнь 30 лун».

Письмӧсӧ лыддис ӧтчыд дай мӧдысь. Виччысьтӧмысла лыжаліс ки-кокыс, жугыльмис сьӧлӧмыс. Пӧрччис уджалан кӧлуйсӧ и нюжгӧдчис крӧва-

тяс. Юрлӧсыс ӧвтыштіс чӧскыд дукӧн. Татшӧм жӧ дукӧн ӧвтліс Сонялӧн юрсиыс. Пасьтасьны, ветлыны аэропортӧ? Суас кӧ — топӧдас Соняӧс морӧс бердас и некытчӧ оз лэдз. Чеччис кӧроватьысь, бара на син пырыс нуӧдіс письмӧсӧ: «...Кор тэ воан удж вывсьыд, ме нин лоа Москваын...» И думсьыс Доментий кутіс мыжавны асьсӧ: «Мыйла ме кори ветлыны больничаас?»

Шуштӧммис керка пытшкӧсыс и сьӧлӧмыс Доментийлӧн. Оз кут сійӧ кывны Сонялысь ни гӧлӧссӧ, ни лов шысӧ. «Гашкӧ, во бӧрын локтас, гажтӧм босьтас йӧз муад да?»— зілис лӧньӧдны асьсӧ Доментий. Сійӧ бӧр водіс кӧроватяс, тупкысис юрлӧснас.

...Колисны лунъяс. Быд пӧрйӧ, вольпасьӧ водігӧн, Самарин думайтліс Соня йылысь. Вот унмовсяс и уськӧдчас сійӧ вӧтӧ. Но Соня эз матыстчыв ни вӧтӧн, ни вемӧсӧн.

* * *

Быдмис-паськаліс Эжва посёлок, комплексын пырисны уджӧ выль вынйӧръяс. Том йӧзлы радейтана местаӧн лоины бумага вӧчысьяслӧн культура керка, спорт дворец, стадион. Уна ныв глянитчыліс Доментийлы. Но некор эз пондыв на дінӧ мырдӧн, эз мырдӧн разявлы налысь ковта кизьяссӧ, эз ыршасьлы мырдӧн окавны. Тыдалӧ, Соняыс на дойдыштавліс сьӧлӧмсӧ, кӧть эськӧ и чужӧмыс нин вунны кутіс, да и став лачаыс нин бырис.

Ӧтчыд татшӧмтор вӧлі. Купайтчан бассейнын Даша нима нывкӧд тӧдмасьліс. Қыськӧ Горький кар дорысь ачыс — пелькиник тушаа, кызіник, столовӧйын сёян-юан разӧдысьӧн уджаліс. Даша некымынысь войколаліс Доментий ордын. Лун-мӧд мысти, бур вылӧ ли, лёк вылӧ ли, орчча кильчӧса суседкаыс вочааліс Доментийӧс.

— Кӧсъя ыджыд ныртӧ чепӧльтны, мамыд пыдди,— шуис олӧма нывбаба.

— Мыйысь нӧ?

— Сэсся нӧ прамӧйджык мусукыс эз нин сюр? Майӧг йыв катшаӧс примитан. Друг видзысь Дашаыд, даröм кӧть том. Пӧтӧушникъяскӧд кырсасис...

— Қысь тӧдан?— Доментий гӧрдӧдіс, яндзим весиг лои.

— Зонъяслӧн общежитиеын ме дежурита. Сэтчӧ волывліс. Первой юсьӧдасны нывъяссӧ, сэсся... Тьпу! Мекӧд паныдасяс Дашаыд да бокӧ видзӧдӧ, тӧдӧ менӧ.

Суседкакӧд сёрни бӧрын Доментий ачыс аслыс мустӧммыліс.

«Абу мен сійӧ гӧтыр, абу гӧтырпу ни»,— керыштіс сэки Доментий, но удтысьӧмсьыс эз дӧзмы суседка вылас. Кӧть эськӧ и нинӧмла жӧ сюйны нырсӧ йӧзкост олӧмӧ. Абу ӧд манак, нывъясасьтӧг оз кут овны тыр вир-яя мужикыд. Да и кысь ӧні аддзан ветлытӧм нывсӧ, школасӧ помавтӧдз на мывкыдлунсӧ унаӧн воштӧны да».

Быттьӧ тӧдӧма удтысьӧмтӧ, Дашаыд ачыс дугдіс волывлыныс. Но ыджыд посёлокад, дерт и, тӧлка нывъясыс эз вӧв этша. Со, шуам, эсійӧ татаркаыс. Сьӧд синъяса да сьӧд юрсиа, мугӧминик чужӧма Рахимаыс, Раяӧн шуӧны. Доментийяслы паныда керкаас олӧ, ӧшиньясныс воча видзӧдӧны. Верӧстӧм. Қазаньысь комсомольскӧй путёвкаӧн локтӧма. Штукатур-малярӧн уджалӧ, портретыс почёт пӧв вылын. Ӧшинь уланыс пуяс садитігӧн тӧдмасисны, мича арся лунӧ. Доментий гуяссӧ кодйис, а Рая пуяссӧ муас сувтӧдаліс, ваӧн кисьkаліс да. Ачыс косньӧдiник, мазі кодь тэрыб да уджаслив. Культура дворецын сэки уджалісны уна сикас кружокъяс. Рая сьывліс хорын роч да татарскӧй сьыланкывъяс. Позис татшӧм нылыдкӧд матысяньджык тӧдмасьны, но эз тай. Лоисны бур суседъясӧн да и ставыс.

Сэсся и ныв регыд семьитчис, ас кодьыс жӧ зіль татарин сайӧ петіс. Трактористалӧ сійӧ, Федяӧн ёртъясыс шуӧны, а сідзсӧ Фарид Хайдулин. Ӧтчыд, ноябрь праздник дырйи, Доментийӧс корисны гозъя гӧститны. Налы сетісны кык жыръя квартира и пасйисны тшӧтш новоселье. Праздничнӧй пызан сайын пукалісны и рочьяс, и комияс, и татара. Гажмыштӧм бӧрын воисны ӧти кывйӧ: быдӧнлы сьывны чужан кыв вылын ӧти сьыланкыв. Медводз ливкйӧдлісны рочьяс, сэсся татара, кад воис комияслы. Доментий ли-

чӧдіс дӧрӧм кӧлыссӧ, ньылыштіс вом тыр вина, тадзи збоймӧдчыштіс, кӧрыштіс синкымъяссӧ, и заводитіс кызіник гӧлӧсӧн:

Асъявылын юкмӧс дорӧ
Рая вала петіс.
Сэк, кор шонді ыджыд чолӧм
Садьмӧм мулы сетіс.

Федянымлы смена помын
Мунны таті ковмис.
— Разрешит вай ведра помысь
Югыд васӧ зонлы.

Кӧзяйкаӧд орччӧн пукаліс киас гитараа ныв, Эльвира, коді бриньӧдчыштіс струнаяснас да отсаліс тшӧтш сьывны Самаринлы. Ни Рая, ни Федя нимыс сьыланкывъяс эз вӧв, Доментий тадзисӧ думыштіс ачыс и буретш лӧсяліс Хайдулин гозъялы.

— Мо-ло-деч!— ӧти вомысь горӧдісны гӧстьяс, кор Самарин помаліс сьылӧмсӧ.

— Тэ тай збыльысь артист!— нюмъяліс Рая.— Татшӧм ён гӧлӧса зонъяс и колӧны миян хорӧ.

— А мый? Ме абу паныд. Ола кага ни баля...— тайӧ кывъяснас Доментий, тыдалӧ, тӧдчӧдіс ассьыс ӧткалунсӧ.

— Кыдзи том артистлы, ми вермам индыны тэн отсасьысьӧс,— збояліс Рая, коді нӧбасис и румкасӧ сӧмын матыстліс вом дорас.— Эля, сідз али абу?

Эльвира чӧв оліс. Плеш вывсьыс вештіс руд юрсисӧ, и Доментий аддзис нывлысь паськыда шевкнитчӧм синкымъяссӧ. Казяліс: Эльвира меліа видзӧдӧ Доментий вылӧ. Пукалысьяс ӧтарӧ варовитісны ӧта-мӧдыскӧд и синъяслысь тайӧ ворсӧмсӧ некод эз кыйӧ. Вӧвлі нин татшӧмторйыс Самарин олӧмын: и шевкнитчӧм борд кодь синкымыс, и мелі видзӧдласыс. И сылы тӧд вылас уси карса парикмахерскӧй, пӧжӧм йӧв рӧма юрсиа Соня. Мый эськӧ найӧ шуасны ӧта-мӧдыслы, аддзысясны кӧ ӧні, квайт во мысти? Кӧні тэ, София-премудрая?

— Вайӧ кыпӧдамӧй тост дружба да любовь вӧсна!— сувтіс аслас трактормӧн кодь паськыд морӧса, ён гӧлӧса Фарид.

Триньӧбтісны ёсь пыдӧса румкаяс. Самаринлӧн артмис сідз, мый кыкысь судзӧдчыліс тотшнитчыны Эльвираӧд. Тадзи лоис Доментийлӧн выль тӧдса. Гашкӧ и, тадзисӧ найӧс вочаӧдіс Рая?

Рытъяснас, эз кӧ манитчыв удж вылын, Самарин кутіс волывлыны хорлӧн репетицияяс вылӧ. И сэні бара ӧтлаын лолісны Эльвираӧд. Репетиция векджык помасьліс сёрӧн, йӧзыс разӧдчылісны чукӧрӧн-чукӧрӧн. Эльвира оліс культура дворецсянь неылын. Кыдзи специалистлы, ӧти жыръя патера матысь жӧ сетісны и Доментийлы. Олӧны кӧть и орччӧнмоз, эз на колльӧдчывны. Ӧтчыд тай сэсся сюрис жӧ стрӧка да нуӧдіс нылӧс пос помӧдзыс. Тӧв вӧлі, чеплясис кӧдзыдыс. Гӧгӧр лымйӧн да кыз пужйӧн вевттьысьӧм стрӧйбаяс, ру пиӧ вӧйтчӧм еджыд каменнӧй керкаяс. Улич кузя шочиника вуджӧртлісны ныла-зонмаяс, ӧта-мӧд бердас топыда кутчысьӧмӧн. Керка ӧшиньясын ӧзйисны на бияс, и Самарин думсьыс эскис: вот-вот нуӧдас Эльвираыс юны пӧсь чай. Но сёрниныс некыдз эз гынмы. Ола пӧ нёльӧд судтаын, ӧти жыръя квартираын,— тайӧн и помассис колльӧдчӧмныс.

Воис тулыс — нӧбасьысь нывбаба моз первой гӧгӧр зэлавліс, беринӧссьыліс муыс и вӧр-ваыс, сэсся ызӧбтісны шоръяс, кутісны сяльгыны челядь гӧлӧсӧн. Помассис декретнӧй отпускныс пармаса красавицаяслӧн: кыдзлӧн, льӧмлӧн, бадьлӧн. Польдчӧм гарьясысь мыччысисны том петасъяс.

Апрель тӧлысся ӧти рытӧ Эльвира эз лок репетиция вылӧ. Доментий муніс тӧдмавны: мыйын помкаыс? Ныв уджаліс вурсян мастерскӧйын шӧрасьысьӧн и рытъяснас век вӧлі пӧст. Самарин збоймӧдчис и кайис нёльӧд судтаӧ, со, веськыдвыв ӧдзӧсас патера номерыс. Сылӧн чеччис сьӧлӧмыс, ӧд Эльвира ордӧ гортас локтӧ первойысь на. Кӧртӧг локтӧ. Но эм мог: мыйла эз вӧв репетиция вылын? Гашкӧ, висьӧ? Звӧнок шы улӧ воссис ӧдзӧсыс.

— Бур рыт, Эльвира.

— Бур рыт. Пыр керкаас. Извинит, ме некодӧс эг виччысь.

Пырӧмӧн тшӧтш Доментий казяліс ӧдзӧсдорса тув йылын ӧшалысь шынель, куим звездочкаа погона. Шынельсӧ вывсяньыс вевттьӧма еджыд плёнкаӧн, буссьӧмысь.

— Эля, ме, наверно, эг ас кадӧ?

— Личӧдчы, пыр комнатаас,— веськыдасӧ эз вочавидз ныв, небыда тапиктіс кухнялань.— Чай пукта.

— Ме бӧра-водз. Юавны сӧмын кӧсйи, мыйла эн волы...— падмис Доментий, повзис, тыдалӧ, погона шынельсьыд.

— Эг вермы. Нёль во тырис талун Стасик кувсьӧмсянь. Рӧдняяс волісны, манитісны. Шынельсӧ со паметь пыдди видза...

— Да, да,— эз сюрны кывъясыс Самаринлы, юаліс:— Ыджыдджык вок?

— Чойяс менам, абу вокыс.

Самарин дзикӧдз шӧйӧвошис. Видзӧдліс биа комнаталань. Сэні некод эз вӧв. Стен бердас диван-кровать, вевттьӧма сійӧс мича сера ковёрӧн. Лолыштіс кокниа, пӧрччис тулыс-ар новлан пальтосӧ. Мыйла сылы тӧдны быд Стасик йылысь.

Кухня пызан вылын руаліс эз сӧмын чай, но и «пшеничнӧй» доз сулаліс, мыйсюрӧ паньыштантор. Ӧвтіс пражитӧм черйӧн.

— Ладнӧ, мед прӧститас Стасик вот тадзи пукалӧмсьыс,— тыра румка вылӧ видзӧдігмоз ышловзис Эльвира.— Жӧник сійӧ менам вӧлі. Мед, мися, енмыс благӧслӧвитас, вичкоӧ весиг кӧсйим ветлыны... Виисны, зэкъяс пуртӧн сутшкисны... Сьӧкыд казьтывнысӧ, сійӧн и некор ог казьтывлы та йылысь.— Кӧзяйка ньылыштіс водкасӧ.

Доментий эз тӧд, мый и шуны татчӧ, сэсся тай артмис жӧ:

— Ен мед сетас сылы югыдін да шонырдін,— и тыртӧммӧдіс румкасӧ.— Эз ков меным локны. Прӧстит.

— Мыйла, Доментий? Мен кызь сизим арӧс... Ми Стасикӧд узим ӧти вой, дзик ӧти вой...— Эльвиралӧн бан кузяыс исковтіс синва.— Тайӧ нёль вонас ме дзикӧдз жугӧді сьӧлӧмӧс. Тэ чайтан, мый ме куш сьылӧм-йӧктӧмӧн и ола. Олі эськӧ, да оз артмы. Колӧ вунӧдны, да оз вун. Вӧтӧн век локтӧ...

Шудтӧм том нывбабалӧн синваысь эз ло лӧсьыд и Доментийлы.

— Позьӧ кӧ, мӧд румка юа.

— Ю, ю. Дозсьыс ставсӧ ю. Сӧмын эн коль ӧтнамӧс. А то йӧйма, либӧ...— нывлӧн тіралісны вом доръясыс, синъясыс видзӧдісны веськодя да бӧрдана.— Али ме мисьтӧм? Мисьтӧм, да?

— Синванад Стасиктӧ он ловзьӧд, весь жугӧдан асьтӧ,— заводитіс лӧньӧдны Эльвираӧс Доментий.— Тэ мича, мойвиас на кодлыкӧ мича гӧтыр. Ме радейтлі жӧ ӧти мортӧс, да вот чужӧмсӧ нин вунӧдны куті. И тэ вунӧдан.

— А кӧн сійӧ мортыс, кодӧс радейтлін? Тожӧ куліс?

— Эз, а гашкӧ, и куліс. Муніс Болгарияӧ...

— Пышйис, сідзнад.

— Эз. Прӧстӧ муніс дай ставыс.

— Юксьытӧг?

— Немтор вӧлі юкнысӧ. Гижсьытӧг олім.

— Сійӧ ныв вӧснаыс и ӧнӧдз абу гӧтыра?

— Пӧжалуй, да. Сійӧ вӧлі тэ кодь жӧ мичаник, да шудтӧм,— веськыда висьтасис Доментий. Вом тыр ньылыштіс винасӧ, шуаліс водзӧ:— А тэнӧ кӧ корала — ӧні, тайӧ здукас?

— Мый?— вӧрзьӧдіс тайӧ юалӧмыс Эльвираӧс.— Гажмин, да?

— Ме абу гут, медым гажмыны куим румкаысь. Ло меным гӧтырӧн...

— Он эновт?

— Ог.— Самарин тыртіс кыкнан румкасӧ.— Юам. Миян шуд вӧсна.

* * *

Эльвира да Доментий гижсисны. Ӧти комнатаа квартираяссӧ вежисны кык жыръя вылӧ. Сӧмын та бӧрын Самарин юӧртіс мамыслы аслас гӧтрасьӧм йылысь.

Эльвира рытъяснас пуксьывліс машинка сайӧ, вурліс то ӧтитор, то мӧдтор, медсясӧ аслыс да тӧдсаясыслы. Бӧръя кадас, кор сійӧ кутіс гӧгрӧсмыны да номсасьны, гардеробса ӧти жырйын пыр унджык чукӧрмис кага кӧлуй. Аддзӧ тайӧс Доментий и долыдмӧ сьӧлӧмыс. Кымын водзӧ, сымын пискаджык лоис Эльвира, кутіс кыскыны сола сёян вылӧ. Гижис Эльвира гортас письмӧ да корис аниса пуӧм кӧчан. Воліс ичӧтджык чойыс, быдса ведра капуста вайис.

Сизимдас кӧкъямысӧд вося февральын, комын нёль арӧсӧн, Доментий Самарин лоис батьӧн. Чужис муткыль кодь пи, нимтісны Евгенийӧн. Доментий корис мамсӧ гӧститны, но сійӧ волыны эз и вермы: кодлы нӧ пӧ посни пемӧсъяссӧ коля. А мамыс куканьясӧс видзис. Гожӧмнас, каникул дырйи, воліс чожӧн шуысьыс, Люция. Регыд жӧ оліс, ыджыд мамӧлы пӧ отсасьны колӧ да.

Энькаа-моня медводдзаысь аддзысисны сэк, кор ичӧтик Женя котраліс нин кокӧньяснас и ёна варовитіс. Самарин гозъя отпусксӧ шуисны коллявны Доментий чужан сиктын. Мамыслы телеграмма вартісны: виччысьӧй пӧ сэкитӧ, локтам пӧ семьяӧн, сэсся пуктісны кырымпас — Доментий, Эльвира, Женя. Теплоходӧн шуисны мунны. «Заряыс» карысь петіс эз ёна водз, сідзкӧ, рытгорувланьыс сиктас воасны.

Эжва катчӧссӧ Эльвира эз на ветлыв, и верӧсыс теплоход ӧшинь пыр индывліс юбокса быд сикт да посёлок.

— А эсійӧ мый?— юаліс Эльвира.— Со, кутшӧмкӧ ыджыд купол тыдалӧ.

— Быттьӧ кӧ орччӧн, а ю кузяыс сэтчӧдз километр комын на. Вӧвлӧм Ульяна манастыр сійӧ. Қывлін сы йылысь?

— Қывлынытӧ кывлі, но сы йылысь нинӧм ог тӧд.

— Муртса и дзикӧдз эз кисьтны сійӧс. Қӧсъян кӧ, кывзы, висьтала. Ӧдйӧджык кадыс коляс.

— Висьтав.

— Манастырыслӧн историяыс заводитчӧ зэв важсянь. Сійӧ местаас, кӧні кыпалӧ джуджыд куполыс, Стефан Пермский на стрӧитлӧма пу вичко.

— Қоді нӧ эськӧ Стефан Пермскийыс?

— Чужлӧма Устюг карын, ас кадас вӧвлӧма ыджыд вежӧра, уна тӧдысь мортӧн. Ёна важӧнсӧ комиясыд эскылӧмаӧсь пу идолъяслы, вӧрсаяслы, повлӧмаӧсь омӧльясысь, ёмаясысь, мутиясысь, юрбитлӧмаӧсь асланыс енлы — войпельлы. Вичкояс восьттӧдз важ комиясыд вӧлӧмаӧсь пернатӧм, некрещеннӧй йӧзӧн. Буретш да Стефан Пермскийыс аслас ученикъяскӧд локтӧма Эжва, Емва да Сыктыв юяспӧлӧнса вӧръясӧ, кӧні олісны миян прадедъясным, да заводитӧма жуглыны налысь юрбитанінъяссӧ, сотны пу идолъяссӧ. На пыдди заводитӧмаӧсь стрӧитавны вичкояс да храмъяс. Тайӧ Стефаныс зырянскӧй кыв вылӧ вуджӧдіс вичко книгаяс, молитваяс, лӧсьӧдіс весиг коми зыряналы азбука. Тадзи и пырис комиад христианствоыд.

— Водзсасьтӧг али мый? Эз жӧ ӧд, наверно, бурӧн сетны быродны ассьыныс ӧбычайяссӧ, верасӧ?— ӧтарӧ кыскис тайӧ висьталӧмыс Эльвираӧс.

— Ме тай думайта да, бурӧн эз сетчыны. Прамӧя на, надейнӧ, водзсасисны.

— А кысь тэ тӧдан татшӧмторъяссӧ?— Эльвира то ли эскис, то ли эз верӧсыслӧн висьталӧмлы.

— Школаын миянӧс велӧдліс Иван Михайлович, учитель-историк, краевед. Сылӧн вӧлі аслас библиотека. Ми волывлім гортас и кутшӧм сӧмын книга эг аддзывлӧй. Ӧти вель ыджыд жыр, нёльнан стеныс, вӧлі тыр книгаясӧн. Век вӧлі шуӧ: он кӧ пӧ тӧд ассьыд чужан мутӧ, сідзкӧ он радейт ассьыд Рӧдинатӧ. И миянлы сетас вӧлі лыддьыны сэтшӧм книга, кутшӧмӧс он аддзы библиотекаысь.

— Ми, мыйлакӧ, эг радейтлӧй ассьыным историкӧс. Ставсӧ вӧлі лыддьӧ учебниксьыс, лишнӧй кыв оз шу,— шуис Эльвира.

— Иван Михайлович велӧдіс миянӧс кӧкъямысӧдсянь дасӧд классӧдз, и ог помнит, медым урок дырйи восьтліс учебниксӧ. Ставсӧ юрас кутіс. Урок вылад висьталас либӧ кутшӧмкӧ сиктлӧн история йылысь, либӧ Стефан Пермский йылысь, либӧ Екатерининскӧй канал йылысь, а мый пӧ колӧ программа серти, лыддянныд асьныд учебникысь и кута пӧ юасьны. Историкным вӧлі медся радейтана учительӧн.

— Водзӧсӧ мый? Қыдзи стрӧитісны манастырсӧ?— телепит лои тӧдны Эльвиралы.

— Манастырӧдзыд ылын на вӧлі,— Доментий лӧсьыдджыка пуксьӧдіс писӧ водзас, шыльӧдыштіс сылысь юрсисӧ.— Стефан Пермскийӧн стрӧитлӧм пу вичкосӧ сотӧмаӧсь вогулъяс. Қодъяс вогулъясыс? Сідз шулӧмаӧсь мансиӧс. Из гӧра сайсянь найӧ усьласьлӧмаӧсь Эжва бокса муяс вылӧ, грабитлӧмаӧсь зырянаӧс, сотлӧмаӧсь пу вичкоястӧ. Но кыптылӧмаӧсь пыр выль и

выль вичкояс. И сӧмын кольӧм нэмся мӧд джынъяс панӧмаӧсь Стефан Пермский ним кузя каменнӧй храм. А панысьяснас вӧлӧмаӧсь Соловецкӧй монастырса манакъяс. Соловецкӧй манастырыс кӧн? Белӧй море дорын. Сьӧмсӧ чукӧртӧмаӧсь местнӧй купечьяс, Уралса промышленникъяс, енлы эскысьяс. Мича да гырысь зданиеяссӧ стрӧитӧмаӧсь Устюгса рабочӧйяс, Стефан Пермскийыслӧн землякъясыс. Главнӧй архитекторнас вӧлӧма коми манак, самоучка Феодосий.

Қымын водзӧ, сымын унджыктор зілис кывны верӧссяньыс Эльвира. Гозъялысь сёрнисӧ кывзісны и воддзаджык да бӧръяджык лабичын пукалысьяс, кодъяс, тыдалӧ, таланьыс катӧны первойысь на жӧ. Эжва катыдын Екатерина кадся кык тӧдчана памятник. Қыкнаныс сійӧ районас, кӧні чужис да быдмис Доментий Самарин. Районса олысьяс кӧ, коді бурджыка, коді омӧльджыка, тӧдӧны кыкнан важ памятникыслысь — и Ульяна манастырлысь, и Екатерининскӧй каналлысь — историясӧ, то боковӧй йӧз, пӧжалуй, сӧмын кывлісны тайӧ нимъяссӧ.

— Дальше, дальше рассказывайте,— Самаринъяслань бергӧдчылӧмӧн, коми акцентӧн рочыштіс ар нелямын вита мужичӧй. Чужӧмыс шыльыд, но юр пыдӧсыс кушмӧма и югъяліс сэті ӧшинь стеклӧ моз.— Живя в Ухте, не знаю историю своего города, а тут, понимаете ли, любопытная история монастыря.

— Қоминас гӧгӧрвоанныд?— юаліс Доментий.

— Қонешно, конешно. Я-то сам коми, родом из Ижмы. Только вот и в семье, и на работе, и на улице приходиться общаться на русском языке. Совсем отвык, понимаете ли, от родного языка. Да и от коми-то осталось разве что одно название республики. Совсем обрусели, понимаете ли.

Мортыд сэсся висьталіс ассьыс нимсӧ: Харитон пӧ, уджала пӧ Ухтаса ӧти ыджыд предприятиеын.

«Тэ тай эськӧ абу на рочмӧмыд да, вот тай рочасян жӧ-а»,— думыштіс Самарин. Эльвира ветліс исьӧдны кагасӧ, а мыйӧн бӧр пуксис верӧсыскӧд орччӧн, Доментий висьталіс водзӧ:

— Манастырыслӧн медыджыд стрӧйбанас вӧлі каменнӧй храм. Сы джодж улӧ вольсалӧмаӧсь гырысь чугуннӧй плитаяс. Найӧс вайӧмаӧсь Екатерининскӧй канал кузя Уралысь. Қуимсё пудъя кӧлӧкӧлсӧ ва туйӧн жӧ вайӧмаӧсь Вӧлӧгдаысь, ен-ӧбразъяссӧ Петербургысь. Сёрӧнджык кыптіс бойницаяса крепостнӧй стена, сы вывті позис мунны вӧла телегаӧн. Стенаыслӧн быд пельӧсын сулаліс башня, кӧні вӧліны кладӧвӧйяс, кузнеча, пывсян.

— Как я понимаю, монастырь представлял из себя целый монашеский городок,— сюйсьыліс Харитон.

— Буретш сідз. Вӧліны сэн и столовӧй, и куим судта гостиница, и манакъяслӧн олан керкаяс. Весиг водопровод да паровӧй мельнича уджалісны. А мельничаас машинистнас вӧлӧма сійӧ жӧ коми манак Феодосийыс.

— Умницей, значит, был тот монах. Одно не представляю: как верующие добирались сюда на богомольню-то?— Харитон личӧдіс дорӧм кизьяссӧ.

— Медводдза юрбитысьясыс татчӧ воисны пароходӧн. Да, да, пароходӧн. Налӧн туйӧд и мунам ми ӧні. Буретш сэки, сё во сайын, Эжва кузя катіс архангельскса купеч Булычевлӧн медводдза пароходыс. Эм сійӧ кадся йӧзыслӧн казьтылӧм, кыдзи Булычевыс новлӧдлӧма йӧзсӧ сиктысь сиктӧ, дон босьттӧг. Мӧдарӧ на, мужичӧйясӧс юкталӧма роч винаӧн, нывбабаясӧс чайӧн. Юрбитнысӧ? Юрбитнысӧ медсясӧ волывлӧмаӧсь деньгаа йӧз: Изьваса озыр войтыр, кӧр видзысьяс — тэнад землякъясыд, Харитон; Чердыньса купечьяс, Соликамскса промышленникъяс. Лӧнь поводдя дырйи ыргӧн кӧлӧкӧл шыыс кывлӧма зэв ылі сиктъясӧдз.

— Манастырыс мужскӧй, а мыйлакӧ шуӧны нывбаба нимӧн?— кыліс ёсиник гӧлӧс мышсайса лабичын пукалысь том нывбабалӧн.

— Та йылысь эм предание. Вогулъяс пышйӧдасны ӧти священниклысь Ульяна нима нывсӧ. Сійӧ оз кӧсйы мунны рӧзбойникъяскӧд и атаманыслӧн пыжысь уськӧдчас ваас. Ульяна вӧйӧма буретш сы весьтӧ, кытчӧ бӧрынджык стрӧитасны каменнӧй храмсӧ. Места ним сертиыс и шуӧмаӧсь манастырсӧ.

— Как это, понимаете ли, наши предки позволяли грабить себя разбойникам?— гӧгрӧс зеркалӧ кодь юр пыдӧссьыс пӧсьсӧ чышкис Харитон.

— Зэв прöстö. Ёна важöнсö Эжва катыдын йöзыс овлöма этша. Овлöмаöсь медсясö юяс пöлöн, ичöтик грездъясöн. Найöс грабитны эз вöв сьöкыд. А вот тіян Сыктыв вожыд,— гöтыр вылас видзöдліс Доментий,— уна йöзаджык вöлöма. Ті со асьныд казяланныд, кутшöм шоча ю пöлöныс панысьлöны сиктъясыс и öні на. А вöр посёлокъясыс чужисны сöмын нин война бöрын, вайöм йöз найöс стрöитісны.

Верöсыслöн висьталöмыс, теплоход öшинь сайын вежласьысь ывла мичыс аслыс ног йиджисны Эльвиралöн сьöлöмö. Сійö видзöдіс шонді югöрöн дзирдалысь Эжва вылö и син водзас сувтöдіс думсьыс Стефан Пермскийöс — мыйлакö паськыд сьöд тошка, ыджыд банлыа да паськыд пельпома. А со и Ульяна рöзбойникъяслöн атаман пыжын — мичаник чужöма, вöсньыдик, коскöдзыс юрсиа. И Ульяна друг вошö, ю веркöсö кольöны кытшъяс, сöмын немöй кытшъяс... Эльвира дрöгмуні аслас думъясысь, кыліс верöсыслысь гöлöссö:

— Öні ставнас манастырыс тыдовтчис ки пыдöс вылын моз. Эль, видзöд.

— Да, слов нет, панорама красивая. Даже в Сыктывкаре, понимаете ли, такое не увидишь,— Харитон чужöмнас жмитчис öшинь бердö.

— Қилометр кузьта стенасьыс, со, пöшти нинöм абу кольöма. Тонö öти башня бура тыдалö,— индаліс Доментий.— Медыджыд каменнöй храмыс абу жö нин. Нёль башняа медджуджыд кölöкöльнясö кисьтöма джынвыйö.

— Действительно, великолепный памятник Отечества. Зря покалечили, зря, понимаете ли...— шензис Харитон.

— Стрöйбаяссö кисьтöм бöрын кирпичсö новлісны коді кыдз вермис. Висьтавлісны, кучкан пö чер тышкöн кирпичас и оз пот, сöмын тронякылö. Нэмъяс кежлö стрöитлöмаöсь манакъясыд. Велавласны-ö лэдзны сэтшöм зумыд кирпичсö Сыктывкарса заводын?!

— Мыйла жуглісны татшöм мичлунсö? Қирпич ради?— жалитана чöвтіс Эльвира.

— Қод тöдас! Қодлыськö, дерт нин, ёрöма синсö. Манастырсö тупкисны 1919 воын. Асьныс манакъясыс овлöмаöсь абу гöля. Настоятельыслысь оланінсö шобигöн аддзöмаöсь и вина, и весиг нывбаба кölуй.

— Ты сам-то бывал там?— сідз эз и дугды рочасьöмысь Харитон.

— Вöвлі, унаысь вöвлі. Öнöдз син водзын и ачыс каменнöй храмыс, и пытшкöс мичлуныс. Помнита: пötölöкас вöлі рисуйтöма мича рöмъяса бордъя ангелöс, стенъясас тожö рисуйтöм ен-öбразъяс вöліны. Турпоходъяс дырйи волывлім, вöвліны и экскурсияяс. Қвайтымын öтиöд вося гожöмнас, вуджи ме сэки дасöд классö, вайöдліс татчö Иван Михайлович. Быдлаті новлöдліс. Сэсся портфельсьыс перйис ыдждöдöм важ фотоснимок и шуö: со пö кутшöми вöвлі Ульянаыд водзті, а талун кутшöми — асьныд аддзанныд. Висьталö Иван Михайлович и синвасö чышкалö. Эз вермы кутны синвасö пöрысь учитель. Велöдчанныд да, шуö миянлы, лоöй пö прамöй йöзöн, а эн варваръясöн.

— Öні нö эськö мый тані?— юаліс сійö жö ёсь гöлöса том нывбабаыс.

— Леспромхозлöн подсобнöй овмöс, порсьясöс видзöны. Эсійö шуйгавыв керкаас йöйясöс да вина юысьясöс лечитöны.

...Қокньыдик ру пиö ылысмö вöвлöм Ульяна манастыр. Қоркö лымъеджыдöн дзирдавлісны крепостнöй стенаяс, пыклісны енэжсö зарни крестъяса да югыдлöз куполъяса вичкояс да кölöкöльняяс, зымвидзлісны уна судта еджыд гостиницаяс да манакъяслöн оланінъяс. И ставыс тайö пöртмасьліс-лöставліс паськыд вежöд вылын. Син пöртана мичлунсьыс, пöжалуй, важ кодьыс кольöма сöмын Эжва дорса да кырбокшаса вежöдыс. Медджуджыд купол йылас, кöні коркö югъявліс зарни крест, важöнсянь нин дзуртö сімöм кöрт флаг. Тайö флагыс унаысь нин лоліс пищаля йöзлы пас пыдди. Лыйлісны сыметь, мый кöрт флагысь первой артмыліс гырысь синъяса тертука, сэсся сыри-летки. И кодкö бара кыпöдліс выль флаг — бара сімöм кöртысь. Тадзи вöлі эз сöмын Ульяна манастыркöд. Қоми сиктъясын полöкалö кодь сулалöны муköд вичкояс.

* * *

Ылісянь тыдовтчис ю пökатö мегырöн моз пуксьöм сикт — Самаринлöн чужаніныс. Лэччысь шонді югöръяс улын ворсісны керка öшиньяс, синмö

шыбитчисны джуджыд зібъяс йылын дöввидзысь телеантеннаяс. Берег пöлöн куйлісны кымыня да кымыньттöм пыжъяс, кузь шатинъясöн вуграсисны зонпосни. Аслыссикас радлун ылькнитіс Доментийлöн моröсö — тані сылöн чужан керкаыс, мамыс, батыслöн гуыс. Батыс локтіс гортас сьöкыда ранитчöмöн война помасьтöдз на, кувсис, кор Доментийлы вöлі кык арöс. Пöшти сы мында жö, мыйта öні Женя пиыслы.

Ставыс, мый аддзис öні аслас синъясöн — сиктыс, Эжваыс, енэжыс — радуйтіс Доментийöс. Мыйла нö тэнö, кисьмöм льöм синъяса, коляоз вом дора коми сиктöс, эновтлöны аслад быдтасъясыд? Сöмын öд тэ, дона сиктöй, верман ошйысьны гудöк шыясöн сялькöдчысь шоръяснад, лэбач синъясöн видзöдчысь вöр-ванад, дзоридз-чышъянöн павгысьöм боръяснад. Тэ, мича коми сиктöй, нöгыль турунлöн веж синкымъясöн, тöвру вылын лайкъялысь асъя кыаöн, восьса сьöлöма войтырлöн варов гöлöсъясöн. Мед жö эськö тэ, дона коми сиктöй, эн гöльмыв аслад ныв-пиянöн.

Дебаркадер дорö «Зарялöн» матыстчигöн ю катчöсланьыс сувтіс и мотора ыджыд пыж. Матысса видз вылысь воисны турун пуктысьяс. Сэні жö, берегас, виччысисны гöстьясöс Доментийлöн мамыс да племянницаыс, Люция. Васса Григорьевна дженьыд гöленя резина сапöга, чусмöм сьöд юбкаа да лöз ситеч ковтаа, кокошничаа. Люция сулаліс ыджыд мамыслöн сой бердö кутчысьöмöн, мыйкö шуас сылы да ачыс жö и серöктас. Мый и не серавны сылы: оз тöд некутшöм шог-печаль, зонъяс водзын чикыш моз на лэбалö да. Люция дояркаалö. Школасö помалöм бöрын куим пöдруга кольччисны совхозö, ставныс скöт дорö инасисны. Сöмын дыр-ö кежлö-а? Люцияöс оз позь шуны мичаöн, но и абу мисьтöм. Тулыснас ныр бокъяссö берин öдöлитлö, кöбыла йöлöн öти кадö мыссьыліс, да эз отсав. Öні эськö беринтöгыс кутшöм пö и вöлі Люцияыс. Вель уна зон кыйкъялö сы бöрся, а коді аслыс колö, сійö армияын, флотын служитö. Войпукны быд рыт ветлывлö, коркö вой шöрнас локтас, ас коддьöмъясыськöд шöйтöны сёрöдзыс, кöть эськö водзсьыс-водз чеччыны колö. Локтас гортас да ыджыд мамыс бокö водö, велалöма да сыкöд узьлö.

Самаринъяслöн дас пельöса керкаыс, стына, тупкöса кильчöа. Посводзсяньыс кö, öтарас олö Васса Григорьевна, мöдарас, кык жыръяас, ныв семьяыс. Нылыслöн и эм Люцияыс. Но öти семья моз олöны, öтгудыр. Чой гозъяыс лунвыв курортö мунісны да эз вöвны.

Топöдчылöмöн чолöмасисны Самаринъяс. Васса Григорьевна Женяöс босьтіс моздорас, дженьыдик руд юрсисö шыльöдігмоз шуис:

— Аньöй-аньöй, дзик тай Домень кодь. Татшöм жö и вöвлі Доментий ичöт дырйиыс.

— Менам и эм да,— бара на кутыштліс пиыс мамсö.

Сэсся Люция босьтіс Женяöс, Эльвиракöд орччöн кайисны чой пökатсö. Доментий муніс мамыскöд бöрынджык.

Кыр йылын Самаринъясöс панидаліс Герасим, учительница Ангелина Владимировналöн верöсыс. Чолöмасис Доментийкöд ки на ки, юаліс:

— Гöтырöй эз во тіянкöд? Кык лун нин карын ветлö. Татшöмнад эськö турун пуктыны, а не карса магазинъясын гоннявны.

— Эз тай. Аски асъя теплоходнас сідзкö воас,— вочавидзис Доментий.

— Сöламöй нöсь менам таксиö, пос помöдзныд гурöда,— индіс Герасим кольквиж «Москвичлань».— Чоботантö да сумкатö багажникас пуктам.

— Тэ нö аслад машинаöн ветлан? Молодеч, та мында деньга чöжны вермöмыд,— вежаліскодь Самарин.

— Тайö, чожö, премия Герасимыдлöн. Вот так,— шыасьліс Люция.— Уна картупель быдтöмысь сетісны.

— Збыль öмöй?

— Збыль, дерт,— вашъяліс Герасим.— Вöдöэнха козьналіс, первой гожöм на и ветла. Кысь эськö сы мында деньгаыс стрöитчигад. Выль керка кыпöді, пывсян кер вайи. Тшупны вот колö. Волан отсавнысö?

— Чуйдан кö, вола.

— Кысь пö деньгаыс?— сюйсьыліс мужикъяслöн сёрниö Васса Григорьевна.— Во помнас тысячаöдз кульыштланныд премиясö да.

— Но öд и уджалам жö, Григорьевна, кыдз колö,— тільыштіс нырсö Герасим, сьöдасьöм гыжъя кыз чуньяснас кутчысис машина рульö. Дзодзöг

моз ӧтарӧ-мӧдарӧ лайкъялігтыр машина гӧгыльтчис мир туйлань.— Со на ӧд кутшӧми туйясыд миян, абу карад кодь аспальт. Абу туй, а веськыд сӧтана.

— Мый нӧ сӧткан, Герасим?— эз кажитчы мисьтӧм кывйыс Васса Григорьевналы, орччӧн ӧд моньыс пукалӧ.

— Туйыс вылӧ увга. Видлы таті арнас мунны менам таксиӧн, ылӧдз-ӧ воан,— мир туйӧ воӧм бӧрын Герасим нӧшта на пӧлыньтіс юрдзиб вывсьыс маслӧӧсь гын беретсӧ, содтіс машина ӧдсӧ, шыасис Доментий дінӧ:— Қӧсъян татшӧм чибӧнас котравны? Лок менам звеноӧ, нажӧвитан. Но, мый чӧв олан? Менам кык ныв, тэнад пи. Правда, менам ыджыдджыкӧсь, но ничево. Сватъясӧн лоам. А?

«Абу-ӧ мамӧ тадзсӧ велӧдӧма сёрнитны Герасимсӧ?»— думыштіс Доментий, мыйкӧ тай мамыс ӧтарӧ ни мӧдарӧ оз шыась-а. Зато думсьыс нюмъялӧ Васса Григорьевна: молодеч пӧ, Герасим!

— Менам сэні нин велалӧма, элпӧкаас.

— Ог верит, мед кытчӧкӧ мӧдлаӧ велаліс сиктын чужӧм-быдмӧм морт.

— Велалан, Герасим, велалан. Сэсся и, бумагатӧгыс нӧ кыдзи кутас овны странаыс? Лыддян, небось, газет-журналтӧ.

— Лыддьысьтӧг, дерт, ог олӧй. Но элпӧкаса трубаясыд эськӧ и тэтӧг тшыналісны. Рабочӧй классӧ йӧвнас-яйнас вердысьыс этша кутіс кольны, картупельнас да кӧчаннас да.

— Воим, дитяяс, воим,— шуис Васса Григорьевна.— Мӧдысь сёрнитанныд. Аттьӧ, Герасим.

— Григорьевна, ме прав абу?— эз инась Герасим.

— Ас местаад кыкнанныд правӧсь.

— Лоам сватъясӧн, Доментий,— кисӧ нюжӧдіс Герасим, ачыс долыда серӧктіс:— Сёрниным лолӧ на миян.

— Тшупсьынытӧ коран?

— Қыдзи нӧ? Қора, дерт.

— Пырин эськӧ, нӧкъя шаньгаӧн пӧсь щай юин, пузьӧдім да,— корис Герасимӧс Васса Григорьевна.

— Мӧдысь пырала, менӧ челядь виччысьӧны.

— Ыджыд мам, ме пывсянӧ котӧртла, водзджык тупкылі да курыд, гашкӧ, лоис,— Люция босьтіс Женяӧс кекеньӧдыс, мунісны стынбӧж сайӧ.

— Эльвира, шойччышт, ми тіянлы посводзӧ шабді вон зэвтім,— моньсӧ коскӧдыс шылькнитіс Васса Григорьевна.

— Тӧпитчӧма пывсяныд, позьӧ лэччыны,— сэк костті воис Люция, котӧртіс сараяс корӧсьясла.

— Ті, гозъя, пывсьӧй, а Женятӧ ми пывсьӧдам Люцияӧд. Ыджыд чугунас кунва, сійӧн юрнытӧ мыськӧй,— велӧдіс Васса Григорьевна.— Мед эн кольмӧй, ыркӧдчӧй кӧджас.

Васса Григорьевна дас ӧкмыс арӧсӧн петіс верӧс сайӧ. Война пансьытӧдзыс чужтіс нылӧс. Верӧсыс кык во вӧлі фронт вылын, нелямын коймӧд воын воис гортас сьӧкыда ранитчӧмӧн. Сэсся и Доментий чужис. Васса водз колис дӧваӧн, но выльысь верӧс сайӧ эз пет, поліс юысь мужик киӧ веськалӧмысь. Арлыд вылӧ видзӧдтӧг, Васса Григорьевна шыльыд чужӧма, тэрыб вӧраса, оз на и думайт петны пенсия вылӧ, кӧть эськӧ сьӧд уджсӧ мыркӧмла туктӧмаӧсь чунь помъясыс.

Ас пывсяныд ас на и эм, оз ков карад моз ӧтпырйӧ сё пасьтӧм мортлысь ньылӧм дуксӧ исавны. Пу пывсяныдлӧн и жар кӧрыс мӧд пӧлӧс, нитш дукӧн онялӧ. Корӧсясьӧм бӧрын Доментий вылыс джоджас на кайис, дыр и швачӧдчис окайтіг да акайтігтыр.

— Шань тэнад мамыд, Люцияыд и. Қыдз эськӧ мамтӧ кута шуны?— юаліс Эльвира. Ӧні сійӧ гатшӧн нюжвидзис вылыс джоджас, а верӧсыс небыда корӧсяліс Джеджим парма чурк моз кыпалӧм морӧссӧ, кӧні турвидзисны жарысла пемыдгӧрдӧдз доналӧм нёньясыс; люсмуныштӧм кынӧмсӧ, кузь ловгӧна кокъяссӧ, и, дерт жӧ, эстісӧ.

— Ним-овнанас.

— Век жӧ юав, кыдзи кута шуны? Гашкӧ, энькаӧн да?

Ӧшинь ув йӧрын яра чилӧстіс пила пинь кодь сорса, коса моз нюгылятчӧм бӧжа, галип гача том петук. Сылы воча шыасисны землякъясыс — мукӧд олысьяслӧн петрӧванъясыс. Гӧлӧс чирмӧнныс чуксасисны, сэсся и нуӧ-

дісны ассьыныс пӧт гӧтыръяссӧ — пӧльтчӧм зобъя лажъялысь чипанъясӧс сёръяс вылӧ. Мӧс баксӧм шыясӧн пырис сиктӧ гожся рыт.

Дыр пукалісны Самаринъяс: пӧсь самӧвар сайын, пӧжӧм йӧлӧн чай юисны. Мичаа банйӧм йӧв кеньсӧ Женя чурскӧдіс. Войпукны эз чепсась талун и Люция.

— Батьыдлысь мамсӧ тай пыр энькаӧн шулі ме-а,— пиыслӧн юалӧм вылӧ вочавидзис Васса Григорьевна.— Энькаыд ӧти, а ним-овнанад быдӧнӧс позьӧ шуны. Шу, Эльвира, менӧ энькаӧн. Карад ӧд быдӧнӧс шуӧны дядяӧн да тётяӧн, рӧдня кӧть абу. Миян коми нимъяс на эмӧсь: ыджыд мам да ыджыд бать, пӧль да пӧч, чож да чожинь, энька да айка, унай да вежай. Мыйла нӧ ми кутам кедзовтны татшӧм мича нимъяссӧ? Некор огӧй.

Женя ӧдйӧ велаліс и Люция дінӧ, и ыджыд мамыс дінӧ, налы водзаныс и кайӧ. Каганыс регыд унмовсис. Доментий гозъя водісны пу кроватьӧ зэвтӧм вонйӧ. Быттьӧ кодкӧ назӧдчис скрипкаӧн, ортсыас зільгисны номъяс. Асывнас садьмисны сэк, кор картаас кузя да нораа ымӧстіс тайтӧныс — чукӧстіс ассьыс кӧзяйкасӧ личӧдны войбыдӧн пӧльтчӧм вӧрасӧ.

* * *

Пышкайяскӧд садьмӧ сикт. Торъя нин мича сійӧ шондіа асылӧ, кор зарни югӧръясӧн мыссьӧны кырйывса выль и важ стрӧйбаясыс. А каян кӧ ыб вылас, сьӧлӧмыд збыльысь бордъяссьӧ: тэ водзын быттьӧкӧ воссяс став вӧльнӧй светыс. Ӧтарсянь и мӧдарсянь тыдалӧны то посньыдик деревняяс, то ыджыд посёлокъяс. Эстӧні, лӧзвидзысь енэжтасас дӧвгӧдчӧма Ульяна манастырса башнялӧн медджуджыд куполыс.

Доментий некымын лун дорвыв чӧд вотны ветліс Кузьёль бокса ягӧ. Гӧтырыс Женяыскӧд горт олісны. Чӧдсьыс варенньӧ пуисны, йӧлӧн сёйисны да. Сэсся эз ло лӧсьыд верстьӧ мужикыдлы гортас пӧжсьыны, асланыс грездсаяскӧд видз вылӧ шуис ветлыны, турун пуктысьяслы отсасьны. Позис эськӧ и Эльвираӧс тшӧтш нулыны, но Женяӧс некодкӧд кольны, лунтыр удж вылынӧсь гортсаясыс.

Ӧбед кад вӧлі, кор Самаринъяс ордӧ Герасим локтіс. Гозъя ӧшинювса град йӧрас мыйкӧ ноксисны.

— Кыдзи шойччанныд, отпускникъяс?— чолӧмасьӧм бӧрын шуис Герасим; гаражысь, тыдалӧ, сійӧ лэччис.— Мый вӧчлывланныд?

— Лун-лун шонді косьтам,— шмонитіс Доментий.— Аски вот видз вылӧ кӧсъя ветлыны.

— Гашкӧ, нӧрӧвитлан аскомысьӧдз. Аски рытгорувланьыс тшупсьыштны кӧсъям, а то жарысла дзикӧдз сирзяс керйыс.

— Нывъястӧ мӧдӧдлы дай, кор мен локнысӧ.

Сиктса мужикыдлӧн киын лэчыд черыд ворсӧ быттьӧ. Самарин ньӧти эз кольччы мукӧдсьыс пельӧсъяс тшупигӧн. Мукӧдыс — найӧ Герасимлӧн звеноса механизаторъяс. Нёль кер судта лэптӧм бӧрын Герасим горӧдіс гӧтырыслы:

— Ангелина Владимировна! Пырав кӧзӧдад, вай ӧти яндӧва кӧчан рӧсолтӧ.

— Тіян яндӧва на эм?— ёртыслань видзӧдліс Доментий, коді мукӧдыс моз жӧ уджаліс коскӧдзыс пӧрччысьӧмӧн.

— Эм, пӧчӧкӧд ӧти арлыда кымын нин. Стариннӧй яндӧва.

Ангелина Владимировна пыраліс улыскумса кӧзӧдӧ, кыкнан кинас кутӧмӧн, гӧгрӧс да джумъя яндӧва тыр петкӧдіс кӧдзыдысла руалысь нӧгыль рӧсол. Медводз мыччис Доментийлы:

— Ю, на здоровье.

— Пасибӧ, Лина.

Школаын велӧдчигӧн дружитлісны нывкаяс да зонкаяс. Дружитісны и Ангелина да Доментий, кӧть и нывка велӧдчис ӧти классӧн водзынджык. Вӧсньыдик, кузиник кокчӧръяса Лина быдмис косньӧдпырысь. Сӧмын нин квайтӧд классын тушанас вӧтӧдіс сійӧс Доментий. Педучилищеӧ пыригӧн, воис пӧраыс да, нывлӧн вир-сӧнӧ ылькнитіс вын-эбӧс сетысь зараваыс и казявлытӧг сійӧ мичаммис-топаммис. Доментийлӧн армияысь воигкежлӧ Ангелина Владимировна, тадзи сійӧс кутісны ыдждӧдлыны сиктын, вӧлі нин дзордзалысь невестаӧн. Но енмыс абу шулӧма лоны налы ӧта-мӧдыслы: Самарин муніс сиктысь гӧтыртӧг.

Шабашитӧм бӧрын куритчысь мужикъяс бур скон шпуткисны, сэсся ставӧн пырисны ужнайтны. Нянь-солӧн да винаӧн тыр пызан сайӧ пуксялігӧн Герасим казяліс, мыйкӧ тані оз тырмы, сэсся шмонитігмоз шуис:

— Эльвиратӧг миян ужинным лоӧ невестатӧм свадьба кодь.

— Ме нин котӧртлі, дзик пыр локтас,— пачводзсяньыс шыӧдчыліс гӧтырыс.

— Абу гӧтыр, а зӧлӧта,— ассьыс Линасӧ ошкигмоз нюмъёвтіс Герасим.

Эльвираӧс пырӧмӧн тшӧтш пуксьӧдісны верӧсыскӧд орччӧн. Кор ставӧн инасисны пызан сайӧ, пуксисны и кӧзяин да кӧзяйка. Герасим — зумыд ныра, читкыльтчыштӧм юрсиа. Латшкӧс, но вердаса, яй щӧкатор тӧдчӧ. Нывъяскӧд Герасим прамӧясӧ эз гуляйтлы. Гашкӧ, Линасьыс ӧтдор сэсся некод эз и вӧвлы да. Мудз йӧзыд первой румка бӧрас и гажмисны, варовмисны.

— Вот тадзи и олам: вӧлӧгаыд асланым йӧрын, йӧв-яйыд картаын, чипан колькйыд ас позйын. А кӧм-пась вылад деньга нажӧвитам,— винасьыс да пӧсь шыдсьыс алӧймис Герасим.— Дерт, мырксьыны-уджавны колӧ. Тшакыд со мыччысьӧмсяньыс кок йылын, и то ачыс оз котӧрт чуманад. Первой корсьны колӧ, сэсся копыртчывны да вӧлись на нетшыштны.

— Сёйӧй-юӧй, бӧрыннас сёрнитанныд!— Ангелина Владимировна думсьыс полыштіскодь, мед эськӧ эз жӧ вывтісӧ ошйысь верӧсыс.

Сёрӧдз пукалісны да варовитісны помечалысьяс. Герасим гозъя колльӧдісны ставнысӧ ӧшинь улӧдзыс петалӧмӧн, аттьӧалісны отсӧгысь.

— Пасибӧ нянь-совсьыд,— Доментий нӧшта ӧтчыд топӧдліс Герасимлысь сьӧкыд кисӧ, и Эльвираköд петісны мир туйлань. Линушыс мыджсьыштіс дзиръяас и дыр видзӧдіс рӧмыдас ылысмысь Самарин гозъялӧн мыгӧр вылӧ.

— Аскитӧ бара на, тыдалӧ, видз вылад мунӧмыд оз ло,— вонйӧ пыригӧн шӧпкӧдіс Доментий.

— Аскитӧ позьӧ и ветлыны, а талун дерт нин он садьмы, час вой нин ӧд,— воча шӧпкӧдіс Эльвира.

Доментий регыд и унмовсис: мудзыс да винаыс мӧрччис. Эльвира пессис, бергаліс ӧт-мӧдар бок вылас. Муртса ойбыртіс — и кыськӧ Стасик уськӧдчис вӧтӧ. Быттьӧкӧ шынель кизьяссӧ разис да пӧла увсьыс еджыд тубрас мыччӧ: «Свадьбуйтан платтьӧ тэныд ме вайи. Та дыра нин виччыся, а век он лок... Дырджык кӧ он кут локны, ачым пышйӧда... Тӧда ӧд: радейтан менӧ, радейтан, радейтан...» Эльвира черебзис, садьмис повзьӧмысла. Ныргорӧн орччӧн узис Доментий. Эльвира частӧ вӧталӧ Стасиксӧ, и быд пӧрйӧ корӧ нылӧс кытчӧкӧ ас дінас. Гашкӧ, эз ков Стасик кулан лунас водны Доментийскӧд. Мӧд лунӧдзыс кӧть позис жӧ нӧрӧвитлыны, нёль во со видзчысин да. Оз тай олӧмыд водзвыв лӧсьӧдӧм график серти мун. Ку письыс петмӧн нин вӧлі колӧ мужикыс да и водіс. Эз тай лёк морткӧд. Гозъяӧн лоисны. Визув детинка быдмӧ. Мирӧн-сӧветӧн олӧны. Сӧмын тай тэ йылысь, Стасик, частӧ думайтлӧ Эльвираыд. Ӧтлаын быдмӧмтӧ, верстяммӧмтӧ, войбыд меліалӧмтӧ ас кежас казытылӧ. Эз кӧ ӧд думайт, и вӧтас эськӧ эн усьлывлы. Доментийскӧд ӧтлаасьӧм бӧрас тэнад гу вылӧ вот эз на волы. Волас, бытьӧн волас...

Сэсся коркӧ унмовсис жӧ Эльвира, Стасикköд думнас сёрнитӧм бӧрын.

Помасис отпуск, и Самаринъяслӧн олӧм визулыс бара исковтіс аслас ковтысӧд. Рытъясыс медсясӧ кольлісны телевизор дорын. Корсюрӧ ветлывлісны Хайдулинъяс ордӧ, Доментий да Фарид венласьлісны дӧведь пӧв сайын. Эльвира сідз эз и мын Стасиклӧн вӧтӧн волывлӧмысь. И ӧтчыд та йылысь сійӧ висьталіс Рахималы. Эз сӧмын вӧтӧн аддзывлӧм йылысь, но и ставсӧ, мый йитліс коркӧ ныла-зонмаӧс.

— Ветлы невропатолог ордӧ, гашкӧ, лекарство кутшӧмӧскӧ сетас,— сӧветуйтіс Рая.— Дугды думайтнытӧ, кодлӧн мый эз вӧвлы да... Кымын во нин со колис...

— Мися, верӧс сайӧ пета да, вунас нин. Эз. Кага вайӧм бӧрын чайтлі вунӧдны, бара на эг вермы. Век ловъя мортӧс моз аддза вӧтӧн. Шула весиг, мися, тэ важӧн нин кулін, а кыськӧ век ловйӧн локтан. А сійӧ вочавидзӧ: ставыслы пӧ кулі, а тэныд пӧ эг. И век ас дінас корӧ.

— Пукты юрлӧс улад ен-ӧбраз. Абу кӧ, ветлы Кӧджпомса вичкоӧ да ньӧб. Сись сувтӧд сылы. И водігад пернапасасьны колӧ.

— Коммунистӧн вӧлі Стасикыс.

— Но и мый? Эмӧсь нэмӧвӧйся ӧбычайяс, кодъяс ӧтмоза лӧсялӧны и партийнӧй, и непартийнӧй поконикъяслы. Кыськӧ мӧй кывлін: партия мед сетас сылытӧ югыдін да шоныдін. Эн кывлы. Ставыслы ӧтмоза шуӧны: ен мед сетас, либӧ аллах мед сетас... Гу вылас важӧн нин эн вӧв?

— Да, важӧн.

— Ветлыны колӧ. Висьтав Доментийыдлы ассьыд став вӧтъястӧ и айда. Шуан жӧ, абу пӧ ылын.

— Абу. Райцентрӧдз автобусӧн, и сэсянь водзӧсӧ бара автобусъяс ветлӧны.

Тайӧ сёрниыс Эльвира да Рая костын вӧлі медбӧръя. Декабрь заводитчигӧн Эльвира муніс видлыны гортсаяссӧ и шуис тшӧтш ветлыны Стасиклӧн гу вылӧ. Гӧтырсӧ Доментий колльӧдіс карса автобуснӧй станцияӧдз. Эн пӧ дыр ветлы, шуис верӧсыс, виччысьны пӧ кутам Женякӧд. Но Стасиклӧн моз жӧ дженьыд вӧлӧма рӧкыс Эльвиралӧн. Райцентрсянь мунысь автобусыс зурасьӧма вӧр кыскан автомашинакӧд, и кувсьӧма куим морт. Кыкыс — больничаын операция вӧчигӧн нин. Ӧтиыс вӧлі Эльвира Самарина.

...Дзебисны Эльвираӧс сійӧ жӧ кладбище вылас, кӧні и куйліс Стасик.

* * *

Доментий Самарин мырсис-уджаліс сы мында, мыйта тырмис выныс да сямлуныс, кӧть ӧнӧдз эз нажӧвит ни ӧти медаль. Код тӧдас, гашкӧ и, нажӧвитіс, сӧмын наградасӧ пысалісны мӧд мортлӧн морӧсӧ-а. Эз, награда вӧсна эз дзормы Доментий Самарин.

Сійӧ ӧні куйліс муса Эжваыслӧн берегын, бобӧняньяса вежӧд вылын, кӧні кокниа лолавсис и кокниа думайтсис. Женя вуграсьӧ, со, корсюрӧ тыдовтчылӧ вугыр шатин помыс. Лыддьӧм газет-журналсӧ Доментий пуктіс бокӧ, босьтчис видзӧдавны «Красное знамя» газет. Бара жӧ син пырыс медводз нуӧдіс юр гижӧдъяссӧ, сэсся заводитіс лыддьыны нёльӧд лист боксяньыс. Ыджыд места сэні вӧлі торйӧдӧма сідз шусяна «Знакомство» клублы. Сэтчӧс абонентъяс серти Доментий, кыдз быттьӧ, донъявліс ассьыс арлыдсӧ. Мӧд ног кӧ: ёна-ӧ пыдди пуктӧны ӧтка нывбабаясыс нелямын сайӧ арӧса мужичӧйяссӧ. Помсянь помӧдз став абонентсӧ лыддьӧм бӧрын воліс мӧвпӧ: вӧлӧмкӧ, аслыныс пӧвсӧ корсьысьяс пӧвстын абу этша и нелямын-ветымын арӧсаяс.

Доментий некор эз думыштлы тӧдмасьны нывбабаköд газет пыр письмӧасьӧмӧн. Но тайӧ пӧрйӧ ачыс эз казявлы, кыдзи синмыс туясис ӧти абонентӧ. Лыддис ӧтчыд дай мӧдысь, кызӧктіс кулакас, кутіс быд кыв шуавны гораа: «Кӧсъя тӧдмасьны ӧти-кык челядя, шань сьӧлӧма мужичӧйкӧд, кодлы эськӧ ар нелямын нёль-нелямын вит, тушанас сё сизимдас сантиметрысь абу ичӧтджык, оз ю ни оз курит, рабочӧй кӧть служащӧй... Ас йылысь: нелямын кык арӧса ӧтка нывбаба, тушаӧй сё квайтымын вит сантиметр, лӧз синъяса, еджгов юрсиа, вӧсни да стройнӧй, радейта книгаяс, музыка. Ола Сыктывкарын, верма вуджны Эжвакарӧ».

Доментий син водзӧ зэв ясыда сувтіс Соня. Уна во мысти татшӧм ясыда. «Арлыдыс, тушаыс, синмыс — да тайӧ жӧ ставыс Сонялӧн! А кодкӧд кӧсйӧ тӧдмасьны — сійӧ ме! Ме! Али абу? Кысь тӧдӧ Соняыс, мый ме дӧвеч, мый эм менам пи? Гашкӧ, эз и мунлы Болгарияас? Гашкӧ, Сыктывкарын и оліс век? Збыльысь мӧй Соня? Карад сы кодьыд абу этша. Да и кымын во коли сійӧ кадсяньыс — важӧн нин, пӧди, вунӧдіс менӧ. Мыйла эськӧ ставыс лӧсялӧ и сылӧн, и менам? Эжвакар со сэтчӧ казьтыштӧма...— ылькйисны думъясыс Доментийлӧн.— Да, тайӧ Соня! Сьӧлӧмӧн кыла, мый Соня! Прӧстит, Эльвира... Прӧстит менӧ ставсьыс. Мый тайӧ мекӧд?..»

— Евгений! Женя!— кыпӧдчис Доментий.

— Пап, ме тані,— киас шатинӧн берегӧ кайис пиыс.

— Женя, а папыс кӧ гӧтрася. Мый эськӧ шуан? А?

— Ну, пап, татшӧмтор юасян. Тэ жӧ ыджыд нин, позьӧ и гӧтрасьны.

— Аски жӧ лэбам карӧ, тэкӧд лэбам.

— Лэбам, пап, лэдзас кӧ менӧ пӧчӧ...

Леонид ПАЛКИН

А вӧлі сэтшӧм гажа

Петя оліс мамыскӧд совхозлӧн шӧр усадьбаын. Мамыс сылӧн дозьӧритіс куканьясӧс, а Петя котраліс школаӧ. Воас рытланьыс велӧдчанінысь, нуръясьыштас неуна, вӧчас гортса уджъяс и — фермаӧ. Мыйӧн вермас, сійӧн и отсыштас мамыслы: то посни куканьясӧс весалыштас, то налы кӧрым сетыштас — век нин мамыслы отсӧг.

Скӧт картаясысь бокынджык вӧлі меститчӧмаӧсь совхозлӧн муköд стрӧйбаяс: гӧгрӧс вевта финскӧй гаражъяс, тракторъяслы шойччанін, бетонысь тэчӧм ыджыд мастерскӧй. Кутшӧм сӧмын уджсӧ эз вӧчлыны тані: дзоньталісны тракторъяс, автомашинаяс, тӧчитісны быд сикас детальяс, клеитісны кӧлеса камераяс, дорисны кӧрт, вундалісны сталь... Кытчӧ он видзӧдлы, сэні и ноксьӧны.

Прӧйдитас кӧ зонка уджалысьяс дінті, кодкӧ быть нин шыасяс сы дорӧ:

— Ноко, Петя, кежав татчӧ, мыччы со этійӧ кӧртторсӧ.

И Петя мыччас. Сьӧкыд али мый сылы?

Но медся нин Петя радейтліс видзӧдны лэбачьяс бӧрся. Тані найӧ быдлаӧ поздысьӧмаӧсь, овмӧдчӧмаӧсь некодлысь юавтӧг. Лэбалӧны, сёян-юан корсьӧны. Воас кӧрт туй станцияысь комбикорм тыра машина, ректасны сійӧс, а тэрыб бордаяслы кокыштмӧн сёяныд век нин кольыштас. Мешӧкъясыс розяӧсь да уна шыдӧс киськассьӧ.

Тӧвнас сьӧкыдджык. Сёйӧм кындзи шоныдін колӧ. Но кыдзкӧ-мыйкӧ ичӧт юр вемнаныс лэбачьяс гӧгӧрвоӧны жӧ, кодлы кытчӧ дзебсьыны. Пышкайяс овмӧдчӧны мӧс да кукань видзанінъясӧ, гаражӧ. Гулюяс пиысь кодсюрӧ гаражас овмӧдчӧны жӧ, но унджыкыс — мастерскӧйӧ. Сэні налы майбыр: стрӧйбаыс джуджыд, эм кӧні лэбавны. Тадзи и олӧны тӧвбыд — шоныд, и кынӧмныс пӧт.

Тулысын лэбачьяс быттьӧ йӧймылӧны: вензьӧны, тышкасьӧны, быдӧн котырсӧ рӧдмӧдны бурджык места корсьӧ. А шондіа мича асывъясӧ сьылӧны-дзольгӧны. Пышкайяслӧн кӧть сьылан ногыс абу зэв лӧсьыд, но ӧтпырйӧ унаӧн сьылӧны да мича концерт кодь артмӧ. Петя петавліс водз асывъяснас ывлаӧ, окотапырысь кывзывліс бордъя артистъяслысь сьылӧмсӧ.

И друг ставыс вежсис.

Петіс Петя ӧти асылӧ ывлаӧ и оз гӧгӧрво, мый лоӧма. Быттьӧ мыйкӧ ывлаас оз тырмы. Дыр мысти нин гӧгӧрвоис: а лэбач сьылӧмыс лӧньӧма.

Видзӧдӧ Петя: гараж да мастерскӧй костӧд пуля моз лэбӧ пышкай, а сы бӧрся — варыш. Син лапнитігкості кыкнаныс вошисны стрӧйбаяс сайӧ.

Сулалӧ Петя, мӧвпалӧ. Қыдзкӧ повзьӧдны колӧ варышсӧ. Ветлӧдлӧ Петя стрӧйбаяс костын сулалысь машинаяс дорын. Топӧдчис трактор тележка дорӧ. Қывзысьӧ. Но матігӧгӧрысь кылӧны сӧмын кӧртӧн клёнӧдчӧм да мотор шыяс. Пышкайлӧн ни гулюлӧн гӧлӧс оз кыв.

«Шпорр!»— тележка увсянь Петя пель дорті лэбис пышкай.

Пышкайлы ылӧ лэбзьыны эз удайтчы. Мастерскӧйлӧн вылыс судтаӧ вотӧдз на варыш кватитіс пышкайӧс да катӧдіс вевт вылас.

Петялӧн доршасис синваыс. Сэтшӧм лӧсьыд вӧлі олӧм-вылӧмыс лэбачьяслӧн тайӧ шума да гажа местаас, и со ӧти здукӧн ставыс вежсис: пышкайяс ни гулюяс оз тыдавны — ставӧн пышйисны, дзебсисны кытчӧкӧ.

Дзик ӧти варыш вӧсна.

Коми-зыряналӧн да коми пермякъяслӧн, христианскӧй вераӧ пырттӧдз, вӧвліны аслыссикас нимъяс, но вочасӧн найӧ бырины, сӧмын йӧзлӧн фольклорын ӧнӧдз олӧны. Со тайӧ нимъясыс: Йиркап, Пера, Кӧрт айка, Тунныръяк, Мизя, Зарни ань, Райда, Чужмӧр, Турин ныв, Костэ(Хэста). Кӧсйи эськӧ тӧдны: туялӧны-ӧ миян учёнӧйяс, кыдзи артмылісны тайӧ нимъясыс, эз-ӧ найӧ волыны мукӧд йӧзсянь и мый йылысь тайӧ нимъясыс висьталӧны?

Кочев Н. В.
Сыктывкар.

* * *

Юрий РОЧЕВ,
Иван ПЛОСКОВ

Важся коми нимъяс

Важся коми нимъяс заводитліс чукӧртны колян нэм шӧрын на Усть-Сысольск карса велӧдысь С. Е. Мельников. Аслас гижӧдын сійӧ пасйӧ, мый 1584 вося разрубнӧй книгаысь сійӧ аддзӧма 120 важся коми ов да ыстӧма найӧс Географическӧй обществоӧ. Кытчӧ сэсся вошисны тайӧ книгаыс да важ нимъяса гижӧд чукӧрыс, абу тӧдса. Позьӧ сӧмын шуны, мый ассьыс корсьысьӧмъяссӧ Мельников эз вермы вайӧдны помӧдзыс. А сы бӧрын сэсся коми нимъяс туялӧмӧ некод эз кутчысьлы, вӧліны сӧмын пырмунігмоз пасйӧдъяс. «Войвыв кодзув» журналӧ письмӧ гижысь Кочев Н. В. прав: йӧзкостса важся нимъяс сійӧ сэтшӧм жӧ историясь чуктӧдны позьтӧм юкӧн, кыдзи и сиктъяс да каръяс, юяс да тыяслӧн нимъяс, кыдзи и мукӧд культурнӧй колясъяс да сідз водзӧ. Сідзкӧ, быть колӧ кутчысьны и коми йӧзлысь важся нимъяссӧ велӧдӧмӧ.

Эм-ӧ комияслӧн мукӧд войтырысь торъялан нимъяс? Дерт, эм. Нимтӧгыд мортыд кывтӧм пемӧс кодь! Но видзӧдлыны кӧ талунъя миян нимъяс вылӧ, пыр и казялан роч нимъяскӧд ӧткодьлунсӧ. Артмис тайӧ сы вӧсна, мый комиын квайтсё во ним пуктан делӧяссӧ ас киӧ босьтліс роч вичко. Коми кыв нормаяс, дерт, тшӧктӧны тайӧ нимъясыслы аслысногӧнджык юргыны. Ӧти-кӧ, коми сёрниын христианскӧй нимъясыс шусьӧны дженьыдджыка: Александр пыдди артмӧ Ӧльӧ либӧ Сандрӧ, Галактион пыдди — Гал либӧ Галӧ, Илларион пыдди — Лар либӧ Ларӧ да с. в. Мӧд-кӧ, батьлӧн нимыс шусьӧ водзынджык пиыслӧн дорысь, а дедыслӧн — батьлӧн дорысь: Пронь Ӧндрей Ладьӧ, шуам, колӧ вежӧртны, кыдзи Владимир — Андрейлӧн пи, Прокопийлӧн внук. А медся водзын рӧдвуж пас пыдди сулалӧ мортлӧн прӧзвищеыс: Быгъюр Федь Вань (позьӧ и Быгъюр Ваньӧн сійӧс пасйыны), Тош Вань Вась да с. в. Коймӧд-кӧ, коми кывлӧн нормаяс серти эм позянлун пысавлыны нимъястӧ сикӧтшӧс моз кӧть мый мында коленаӧдз. Кыдзи тай теш вылӧ моз дасӧд коленаӧдз туяліс ассьыс рӧдвужсӧ коми гижысь Нёбдінса Виттор да артмис: Вотлук Сава Аврам Педь Трӧш Лева Ӧнись Ӧльӧш Виттор (видзӧд сылысь «Менам томкадся олӧм» автобиографическӧй очерксӧ).

А кутшӧмджык нӧ эськӧ вӧлісны важся комияслӧн нимъясыс найӧс христианство вераӧ пырттӧдзыс? Ӧні, квайтсё во мысти, ӧдвакӧ кодкӧ вермас тырвыйӧ стӧча вочавидзны тайӧ юалӧм вылас. Шыӧдчылам та кузя фольклор дінӧ. Удмуртъяслӧн эм сьылӧмӧн мойд:

— Кинлэн пиез?— Панлэн пиез.— Кин панлэн?— Люк панлэн... (— Кодлӧн пиыс?— Панлӧн пиыс.— Код панлӧн?— Лёк панлӧн...) Дзик сэтшӧм жӧ сюрӧса, ӧтмоза заводитчысь да сӧвмысь сьылӧмӧн мойд эм комияслӧн:

— Мӧдлапӧлын код тшынасьӧ?— Тыльтоль.

— Код Тыль?— Пан Тыль.

— Код Пан?— Лёк Пан...

Татшӧм ӧткодьлуныс вермис артмыны сӧмын сы вӧсна, мый коркӧ комияс да удмуртъяс овлісны ӧтлаын да вермас лоны, мый мойдыс чужліс нин сэкся кадъясӧ. Но мый йылысь нӧ сэні мунӧ сёрниыс? Сэні висьтавсьӧ кутшӧмкӧ пан йылысь, либӧ, кыдзи удмуртъяслӧн, весиг панлӧн пи йылысь, а водзӧ сэсся заводитчӧ панлысь рӧдвужсӧ туялӧм. Со кыдзи помассьӧ ӧти татшӧм мойд:

...Коді Макля?— Кире Джи.

— Коді Кире?— Ёді Кире.

— Коді Ёді?— Бур Ёді.
— Коді Бур?— Ва Бур.
— Коді Ва?— Зиновья да Песковья!

Унджык кылыс тані гögörвотöм. Но öд кутшöмкö вежöртас вöлі жö налöн. Гашкö, тайö и эм важъя коми нимъяслöн коляс? Сöмын ылöсас позьö шуны: вермас лоны, а мыйла и оз! А збыль кö тадзи, сэк позьö гögörвоны, мый комияс ассьыныс нимъяссö босьтлöмаöсь быдлунъя олöмсьыс: öд ёді Бур, ва Бур да муköд татшöм жö кывъясыслöн вежöртасыс быдöнлы ясыд.

А öні кежавлам сэтшöм нимъяслань, кодъяс паныдасьлöны коми мойдъясын да преданиеясын. Коми преданиеясын тшöкыдакодь паныдасьлісны нимъяс, кодъяслöн вежöртасыс чусмöма нин, лоöма гögörвотöмöн. Со öткымын на пиысь: Зук, Йиркап, Мизя, Пера, Прök Самей, Тунныръяк, Тювö, Юаныб, Юрка да с. в. Йöзыс чорыда эскöны, мый коркö-некоркö быдöн на пиысь збыль олöма-вылöма коми муын, быдöн аслас гортын, аслас сиктын, шуам: Йиркап — Кониын, Зук — Парчын, Прök Самей — Лоптюгаын, Тювö — Висерын, Юрка — Маджаын да с. в. Быдöн мыйöнкö нималöма, вын-эбöснас ли, ёнлуннас ли, тунасьны кужöмнас ли, мудерлуннас ли... Сы вöсна и казьтылöны найöс йöзыс, и висьтъясыс на йылысь уна нэм чöж вуджöны вомысь вомö, батьсянь пилы, писянь сылöн пилы.

Тайö историяясыс, дерт, абу документ. Вермис вежсьыны кузь каднад весиг и кывъясыслöн öбликыс. Но преданиеса уна геройлысь нимсö и öні на кокниа позьö гögörвоны. Шуам, Кörткерöс сиктсö, предание серти, панöмаöсь кык морт. Öтиыслöн нимыс вöлöма Из Юр. Сійö катöма пыжöн Эжваöд, сэсся Кия ю вомöд, пырöма, сэтчö сувтöма да и овмöдчöма. Сэсянь, гашкö, и чужис öні паськыда нималысь коми овыс — Изъюров. Но муköд нимсö абу сэтшöм кокни туявнысö. Шуам, Деревянск сиктса геройöс шуöны Тунныръякöн. Предание вариантъясын паныдасьлö мöд ногöнджык юргысь ним — Тундыръяк. А. С. Сидоровлы öтчыд веськалöма и коймöд форма — Тувныръяк. Куимнан кылыс куим юкöна, торйöдны кö, лоас **тун — ныр — як** либö **тун — дыр — як,** либö **тув — ныр — як.** Медся тшöкыда йöзкостса висьтъясын бергалö Тунныръяк нимыс, сійöс, тыдалö, и колö лыддьыны шöр нимнас. Но кутшöмджык сылöн вежöртасыс? Казьтывлöны вöлі öти пöльöс, ов-вичнас кодöс некоді эз ыджöдлы: Трубка Як шуасны и ставыслы ясыд, код йылысь гаравсьö. Морттö вöлі Яковöн шуöны, а каллянсö вöлі вомсьыс весиг оз чöвтлы да со и парскисны-лемалісны нэмыс кежлö мöд ним. Ставлы тöдса, мый коми гижысь Я. М. Рочев асьсö ыджöдліс Митрук Якöн. Но Яков нимköд-ö йитчöма Тунныръякыс, сьöкыд висьтавны. Ясыд мöдтор: сійö гöрддзасьöма **тун** кывköд. **Тун** манера öбичаыс и аслас Тунныръякыслöн. Сійö вöлöм водзвыв нин тöдö, кыдзи вежсяс олöмыс миян кадö.

Йиркап да Юрка, öтиыс — Кониысь вöралысь, мöдыс — Маджаса зэв ён морт, öта-мöдсьыс ёнакодь торъялöны, öтиыс вöчас лэбалысь лызьяс да кутас суöдны быд зверь-пöткаöс, а мöдыс — дыш да наянлунысла кутас начкавны йöзыслысь ыж-мöсъяссö да жируйтны-овны. Но кыкнаннысlöн туй помыс вошас öткодь местаын — öтиыс вöяс Сімдор ты йирö, мöдыс — Юрка ты йирö. Гашкö, йир кылысь и артмисны налöн нимъясныс?

Торйöн колö пасйыны зверь-пöтка нима прöзвищеяс йылысь. Босьтам кöть нин И. А. Куратовлысь «Закар ордын» кывбурсö. Сэні ми аддзам некымын сиктса олысьяслысь нимъяссö: Кöч Закар, Ошпи Макар, Кась Вась, Руч Вань, Кельчипи Тарас. Вермас лоны, мый Чужмöр ныв (Сьöдбöж ныв) бара жö артмис татшöм важ рöдвуж прöзвищеысь. Тайö прöзвищеыслöн артманногыс гögörвоана, но муköд нимыслöн артман туйыс ёна дзуг, разьны найöс öні вывті нин сьöкыд.

Коми мифологияköд йитчöм нимъяс бара жö аслыспöлöсöсь: Ен, Омöль, Зарни ань да с. в. Став тайö нимъясыслöн аслас артман история. Енэж, енма-муа (енма-муа костын) кывъяс висьталöны-туйдöны ен нимлысь артманногсö да сылысь вöвлöм вежöртассö. Енэж, либö небеса — сійö енлöн оланін. Важ йöзлöн чайтöм серти найöс кытшалысь вöр-валöн быд юкöнлöн вöлöма аслас кöзяин. Енэжын медыджыднас вöлöма ен, рочöн кö — бог неба. Сэсся сёрöнджык, комиясöс христианскöй вераö пыртöм бöрын, еннас кутöмаöсь пасйыны Иисус Христосöс.

Исследовательяс пиысь кодсюрö чайтöны, мый Омöль вежöртасыс — (дьявол) йитчöма финнъяскöд, Юмала кывköд. Ми думысь, мый абуджык сідзи. Омöль ним, дерт, артмöма омöль (лёк, жеб) кылысь. А Омöль нима персонажсö лыддьылісны мупытшса кöзяинöн да мортлы быд лёкторсö вöчысьöн.

Роч летописьясын казьтывсьö Золотая баба ен, кодлы кевмысьлöмаöсь пермяна — миян пöч-пöльяс. Тайö зэв важся нывбаба ен ним. Колö чайтны, мый зэв

нин важӧн, христианскӧй вераӧ комиясӧс пыртӧм бӧрын тайӧ нимсӧ кутісны вунӧдны, кор сійӧс вочасӧн зырис христиана-комияслӧн зэв нималана ен мам (богоматерь) образ. А комиӧдӧм форма — Зарни аньыс, тыдалӧ, чужис неважӧн на, лӧсьӧдісны-вӧчисны сійӧс коми учёнӧйяс. Но сэк жӧ коми-пермякъяслӧн мойдъясын паныдасьлӧ Зарни аньӧкӧд быттьӧ ӧткодь Зар ань ним. Содзюрӧ весиг кӧсйысьлісны ӧткодявны «зар ань» зыряне кывкӧд. Профессор А. Н. Грен 20-ӧд воясын Зарни ань кывсӧ ас ногыс заводитліс петкӧдлыны шонді йылысь представлениеясысь. Комияслӧн важся религия йылысь гижліс сідзжӧ историк Ю. В. Гагарин. Сійӧ, мукӧд авторъяскӧд ӧтвыв, лыддис, мый Зарни ань сійӧ збыль комияслӧн важся нывбаба ен да йитліс сійӧс вӧрваысь лов сетысь да быдмӧг сетысь мувынкӧд. Унаысь шӧр нэмъясса исследовательяс пасйылісны Зарни аньлысь скульптурасӧ да уна ног серпасавлісны. Ӧні Зарни аньлысь кывсӧ да образсӧ туялӧны коми мифология велӧдысьяс. 17-ӧд Ставсоюзса финно-угръяслӧн конференция дырйи, коді вӧлі 1987 воын Ижевск карын, сы йылысь нуӧдіс сёрни тайӧ гижӧдлӧн ӧти авторыс. Видлавсис важ мифологияса шӧр образыс да торйӧдсис Зарни аньыс мукӧд ен сяма образъясысь, шуам, Ёмаысь да с. в. Тайӧ важся нывбаба енмыслӧн историяын уна на гусяторйыс да эрдӧданторйыс.

Миян чайтӧм серти, коми культура туялысьяслӧн шӧр могыс абу сӧмын сын, медым стӧча восьтыны нимъяслысь медводдза вежӧртассӧ, а сыын, медым бурджыка югдӧдны аслас йӧзлысь культура сӧвман туйсӧ, историясӧ.

□ □ □

Анатолий КОРШУНОВ

Ар йылысь

* * *

Гӧбӧчын нин картупельыс узьӧ,
Тувъяс вылӧ ӧшйис курыд лук.
Арся войяс пемыдӧсь да кузьӧсь,
Юсянь кыптысь руыс йӧв кодь сук.

Пӧрысь пӧчлӧн оз и чинлы уджыс,
Кодкӧ шуӧй: «Шойччышт нин кӧть здук...»
Печкыны да кыны бура кужысь —
Быдмӧны ӧд внучка да кык внук.

Керка пытшкӧс пельӧдӧма, сӧстӧм,
Пӧчлы сэсся нинӧм оз и ков.
Яблоняын уна рӧмӧн ӧзйӧ
Мича арлӧн зарни чӧжысь лов.

* * *

Кышакылӧны ӧшӧдлӧм корӧсьяс,
Дзик быд посйылын найӧ тыр.
Шогсьысь зэръясыс шӧйтӧны боръясӧд,
Юын ваыс тшӧтш лоӧма мырд.

Оз нин гажӧдны мичлуннас видзьясыс,
Найӧс дыр кежлӧ личкӧма ун.
Нёнь пом чаньлӧн выль гожӧмӧдз ризъявсис,
Он и вежӧрт тай: рыт али лун.

Вуджӧдіс Н. Щукин.

Кык висьт

Азя шыд

Мамыс, позьӧ шуны, бӧрдӧм сорӧн кевмис Иванӧс не эновтны школасӧ, кыдзкӧ-мыйкӧ помавны нин сизимӧд классӧ, но Иван асныраліс. Дӧзмис сійӧ тшыг нисьӧ пӧттӧ велӧдчыны. Став ёртъясыс Иванлӧн уджалісны колхозысь бокын, босьтісны сьӧм да рабочӧй карточка, а колхозад коймӧд во нин, война заводитчӧмсянь нинӧм эз сетлыны трудодень вылад. Мый град выв пуктасыд лоыштас, сійӧс и сёйыштан.

Иванлы дас вит арӧс нин матысмис, и быдмысь-нюжалысь зонкалӧн кынӧмыс век сюмаліс — мыйта эз сёй, век этша. Да и сёяныс, картупеля ваыд, зэв нин кизьӧр вӧлі. А таво и картупельыс ӧдвакӧ тулысӧдзыс тырмас: урожайыс лои жеб, и тайӧ жебсьыс на пайкӧдісны — гожӧмнас вадор град вывсьыс кодъяскӧ (дерт жӧ, сплавконтораса рочьяс) керӧмаӧсь-нуӧмаӧсь муртса гӧрддзасьӧм картупельсӧ.

И со, Иван лесопунктын возчикӧн уджалӧ, Серко нима меринӧн вӧр петкӧдӧ. Лои Иванлӧн рабочӧй карточка, код вылӧ сетсис 800 грамм нянь, но и тайӧ няньнас ковмылс сылы юксьыны мамыскӧд да чой-вокыскӧд. А кыдзи нӧ? Быть юксьы.

Возчикыдлӧн уджыс абу кокни. Лунтыр коскӧдзыд лымйын собалан да ещӧ туйясыс вӧрад лёкӧсь, керъяссӧ местаӧдзыс вайигӧн некымынысь доддьыд пӧрлас. Пессян-тільсян, зорйӧн додьтӧ бӧр сувтӧдан... Первойсӧ Иванлӧн выныс тырмыліс на, но тӧлысь-мӧд мысти сійӧ омӧльтчис, гачыс коскас эз мӧд ӧшйыны, да абу и дивӧ, кор квайт час асывсянь сёр рытӧдз ловтӧ жалиттӧг мырсян. Пажун вылӧ мамыс Иванлы пуктыліс сумкаас сола нянь шӧрӧм да пуӧм картупель, но татшӧм пажыныд пывсян горйӧ ва кӧш койыштӧм кодь — чушмунлӧ, и абу! Но Иванлӧн кӧть картупельыд вӧлі на, а сылӧн напарниклӧн, спецпереселенец Яблочкин Ёгорлӧн, и картупельыс эз вӧв. Пажнайтігас, коньӧр, тшувк-тшавк сёяс ассьыс нянь паёксӧ да сэсся нитш сора табак куритӧ, сола ва дучкӧ.

А ӧтчыд Ёгор бипур вылас мӧдіс рок тыра пӧрт шонтыны. Рокыс вӧлі турунвиж рӧма да паркйис куйӧд дукӧн.

— Ёгор, мыйсяма рок тэ сёян, дзик жӧ нин сійӧ вӧв куйӧд кодь.

— Вӧв куйӧд и эм,— вочавидзис Ёгор роксӧ панялігмоз.— Кӧсъян видлыны?

— Ог бара!

— Кыдз кӧсъян. Сідзкӧ, абу на тшыг...

А делӧыс со мыйын вӧлӧма. Дерт, йӧзыдлӧн тшыгъялӧмыд начальстволы веськодь, но вӧвъястӧ кӧ пӧттӧдзыс он верд, то и кубометрыд оз ло, планыд оз тыр. Кӧть вӧвъясыд комияслӧн абу ыръянаӧсь, вермӧны турун вылын овны, но лесопунктын бур туруныс эз вӧв. Гожӧмнас рочьясыд турунсӧ кужтӧг зорӧдалӧмаӧсь да став туруныс бакшасьӧма. Зӧрыс ОРС-ын эз жӧ вӧв, вӧвъяссӧ вердыштісны идйӧн. А ид шыдӧсыд абу зӧр, сійӧс вӧвъясыд эз вермыны бурасӧ няклявны, да няклявтӧм идйыс куйӧднас бӧр петӧ. Со и воӧма Яблочкин Ёгорлы юрас: куйӧдсӧ кӧ бура мыськавны, ид шыдӧссӧ позьӧ на и йӧзлы сёйны... Татшӧм роксӧ и сёйис ачыс.

Лесопунктын ставыс тшыгъялісны, и ӧні Ёгор моз унаӧн мӧдісны вӧв куйӧдтӧ чукӧртны, мыськыны да сёйны. Регыд мысти куйӧдыс эз мӧд тырмыны; мыськӧм да косьтӧм ид шыдӧсыс лои тӧварӧн, сійӧс мӧдісны вузавны да вежлавны табак да чай-сакар вылӧ.

Мӧдіс куйӧдтӧ чукӧртны и Иваӈ. Лӧсьӧдіс-корсис та вылӧ мешӧк да ведра. Первойсӧ куйӧдсӧ дон босьттӧг сетлывліс Ёгорлы, но ӧд важ йӧз на шулӧмаӧсь: кынӧмыд велӧдас. Ӧтчыд Иван гортас вайис куйӧдтӧ, сэсся зэв

ёна кӧдзыд ваӧн мыськалӧмӧн торйӧдіс сэтысь идсӧ. Паччӧрын косьтӧм да гырйын чирсӧм бӧрын, тайӧ шыдӧссьыс Иванлӧн мамыс пуис азя шыд. Карточка вылӧ ньӧбӧм американскӧй госӧн выялыштісны да сёйисны шыдтӧ. Да и кыдз нӧ он сёй, кор тшыгъялӧмысла Иванлӧн мамыс тувсовланьыс нач шогмытӧмӧдз омӧльтчис, а вокъяссӧ вӧдитіс слепӧкур — тешкодь вӧлі видзӧдны, кыдз найӧ рытнас керка стенӧ кутчысьӧмӧн ветлӧдлӧны. Ӧні быд рыт керкаын зутшкис тоин, а пызан выланыс быд лун руаліс азя шыд тыра бекар. И код тӧдас, вермис-ӧ овны тайӧ азя шыдтӧгыс Иванлӧн семьяыс.

Кӧрӧба дадь

Ваддорса школаын спецпереселенецъяслысь челядьсӧ, кодъяс велӧдчисны слаба, учительяс повзьӧдлісны ФЗО-ӧн:

— Юр вемнаныд кӧ дыш уджавны, ковмас уджавны кияснад!

А ФЗО-ад зонъяс эз окотапырысь мунны. Вот ремесленнӧйӧ кӧ! Ремесленникъясыд новлісны мича, лӧсьыда вурӧм форма, велӧдчисны быдлаӧ колана бур профессияясӧ, но сэтчӧ босьтлісны сӧмын сизим класс помалӧм бӧрын. А ФЗО-ын ёнджыкасӧ велӧдчисны ыстӧм-мӧдӧдӧм войтыр — найӧ, кодъяс и нёль классӧ абу помавлӧмаӧсь. ФЗО-саяс новлісны омӧлиник руд матерьеысь вурӧм форма, нёль пельӧса руд картуз да коканыс — ыджыд солдатскӧй ботинки.

Посёлокса челядь унджыкыс помавлісны сӧмын начальнӧй школа, а сиктса семилеткаӧ ветлісны джынсьыс этшаджыкӧн. Детинкаяс ар дас кыксянь мунлісны уджавны вӧрӧ.

Важӧн эськӧ эновтіс школасӧ да муніс уджавны и Колька Воронин, но мамыс сійӧс синва сорӧн корис помавны сизимӧд класс. Велӧдчис Колька бура, но школаса директор Кирушев, кор школаӧ райкомсянь воис разнарядка мӧдӧдны ФЗО-ӧ некымын велӧдчысьӧс, списокас сюйис сӧмын спецпереселенецъяслысь челядьсӧ да детдомсаясӧс.

Тайӧ списокас веськаліс и Колька — эз отсавны ни бур ӧтметкаяс, ни мамыслӧн кевмысьӧмыс, и кык вежон мысти Колька паняліс нин казеннӧй баланда Чимса ФЗО-ын, коді вӧлі 130 верст ылнаын Ваддорсянь.

ФЗО-ад олӧм йылысь Колька быдсяма сёрнисӧ нин кывліс, а ӧні аддзис аслас синмӧн. Первой луннас жӧ «старикъяс»— воддза наборсьыс зонъяс — мырддялісны выль воысьяслысь сӧмын на босьтӧм паськӧмсӧ, а сы пыдди сетісны ассьыныс важ форманысӧ. Бӧрынджык найӧ вочасӧн гусявлісны томджык велӧдчысьяслысь узьлан кӧлуйсӧ — ставсӧ, мый позьӧ вӧлі нуны да вузавны. Директор да мастеръяс, дерт, тӧдісны та йылысь, но сӧмын шпыннялісны: мӧд во пӧ асьныд татшӧмӧсь жӧ лоанныд.

А «старикъяс» дзикӧдз вельмисны: тшӧктісны вичмӧдны налы вылӧ дань — 600 грамма нянь паёкысь быд лун 100 граммӧн. Вердісны ФЗО-ын сола треска юкваӧн, черйӧн да пуӧм картупельӧн либӧ ид рокӧн.

Арнас пож кодь стенма-джоджа общежитиеын тшыгъялӧм дорӧ содіс ещӧ и кынмалӧм. Велӧдчисны лункосмӧсӧн. Лун — классын, лун — практика. Колька практикуйтчис лесопунктса кузнечаын, лунтыр сэн шковгис пуд джынъя мӧлӧтӧн. Татшӧм «практика» бӧрад Колькаӧс рытнас ӧдва кокыс новлӧдліс.

Ӧтчыд Колька эз сет «старикъяслы» няньсӧ, ачыс зэв ёна тшыгъяліс да. Сійӧс нӧйтісны. И мӧвпыштіс Колька пышйыны ФЗО-сьыс.

Регыд мысти ставыс лои дась: паёкысь чукӧртыштӧма няньтор, мыйкӧ мында сьӧм, и со зон збоя восьлалӧ вӧр пыр мунан вӧлӧк вывті фанера чемодана. Сэні, чемоданас, Колькалӧн став озырлуныс: леславтӧм дӧрӧм-гач, кружка-пань да кило кымын кос нянь.

Дерт, чемоданыс эз вӧв сьӧкыд, но кузь туй вылад пӧ тай и ем сьӧктӧдӧ. Некымын верст мунӧм бӧрын нин сійӧ мӧдіс орӧдны Колькалысь кисӧ. И тадз, и этадз, и паличӧн пельпом вылас лӧсьӧдліс зонкаыд чемодансӧ, а сійӧ ӧтарӧ сьӧктаммис. Коліс эськӧ няньсӧ зепъясас сюявны да шыбитны мешайтчысь чемодансӧ туй бокас, но Колькалы мыйлакӧ жаль вӧлі.

Лунтырӧн Колька муніс верст квайтымын, джын туйсӧ кымын, а пемдӧм бӧрас нин шуис узьмӧдчыны Возь грездын. Верст дас сайӧ бӧрӧ коли райцентр, но Колька сэтчӧ узьмӧдчыны эз лысьт, поліс милицияӧ сюрӧмысь.

Возь грезд Колька прӧйдитс ставнас, но некытчӧ эз инась — кӧть эськӧ комиӧн жӧ шыасьліс-вӧзйысис, но роч акцентыс кыліс сійӧ сёрниысь. А комиясыд тӧдісны нин: лэдзан пӧ узьнытӧ рочьястӧ, а найӧ пӧ гусясьӧны, нывъяс дорад пондӧны, а то и веськыда пакӧститчӧны. Кымӧсаныс налӧн абу гижӧма, бур морт али шпана.

Важӧн комиясыд пыдди пуктывлісны рочьястӧ. Но кор комынӧд воясӧ Войвылын котыртісны лыдтӧм-тшӧттӧм лагерьяс, ставыс мӧд нога лои. Тшыгъялӧмысла полӧмсӧ воштӧм роч йӧз мӧдісны пышйыны гортланьыс. А мед ловтӧ кутны, колӧ сёйны. Лавкаяс тыртӧмӧсь, корны весьшӧрӧ, комияс и асьныс олісны тшыг нисьӧ пӧтӧсь, со и ковмыліс войнас лукйыны сиктъясын картупель градъяс, начкыны скӧт. Вӧліны и дзикӧдз звермӧм шпанаяс, кодъяс лун шӧр лунӧ грабитісны и весиг виалісны сиктса коми йӧзӧс. Та понда комияс ӧні чорыда эскисны, мый рочьясыд сӧмын лёк вӧчӧны.

А Колькаӧс сикт мӧдар помас нин кутшӧмкӧ бур ань лэдзис шоныда ломтӧм керкаас. Пызан саяс дзузган би дорын пукалісны дзоля челядь да мыйкӧ панялісны ыджыд бекарысь. Кӧзяйкаыс тшӧктіс Колькалы пӧрччысьны:

— То паччӧр вывсьыс шоныд гын сапӧг кӧмав. Сэсся, дитяӧй-пиӧй, висьтась, коді тэ да кытчӧ мунан?

Колька висьталіс, мый велӧдчӧ ФЗО-ын, гортас кувсьӧма ыджыд мамыс да мунӧ сійӧс колльӧдны-гуавны.

Кор челядьыс чеччисны пызан сайысь, кӧзяйка пуксьӧдіс Колькаӧс пызан сайӧ, мыччис сылы пӧсь азя шыд да паренча.

— Няньыд — эн дивит — абу. Кык во нин колхозын трудодень вылӧ сетлісны кыксё граммӧн сю, шыд пуны и то оз тырмы.

Колька панясигкостті кӧзяйка вольсаліс джодж шӧрас идзас вольпась, ситеч торъясысь вурӧм шебрас да важ фуфайка.

Асывнас Колька садьмис пемыднас на. Колӧ вӧлі мунны водзӧ. Сійӧ аттьӧаліс кӧзяйкаӧс узьтӧдӧмысь, вердӧм-юктӧдӧмысь и петіс асъя лӧзовъюгыд улич вылӧ. Поссӧ лэччӧм бӧрын кильчӧ увсьыс казяліс Колька кӧрӧба дадь.

«Бур эськӧ чемоданӧс тайӧ даддяс кыскыны»,— думыштіс Колька. Шуӧма — вӧчӧма. Колька пуктіс чемодансӧ даддяс да мӧдӧдчис водзӧ. Эз думыштлы, мый тайӧ кӧрӧба даддьыс сиктса аньыслы зэв жӧ колана, да и челядьыслы нинӧмӧн лоӧ исласьнысӧ. Но Колька та йылысь эз мӧвпыштлы. Ӧнӧдз, кодӧс сійӧ эз аддзыв, ставыс тадзи вӧчлісны.

...Уна во мысти нин Николай Петрович Воронин, вӧвлӧм Колька, гӧгӧрвоис, кутшӧм пеж удж вӧчліс сійӧ ылі тӧвся асылӧ. Гусясис бур аньлысь, коді сійӧс жалитіс, шонтіс да вердіс, юкис, гашкӧ, медбӧръясӧ.

Дерт, тайӧ вӧчӧмторнас Колька нӧшта увтыртіс, омӧльтіс коми йӧз водзын рочьясӧс. Таысь пӧрысьмӧм нин Николай Петрович век яндысис. А ӧтчыд райцентрсянь Ваддорса лесопунктӧ локтігӧн, кӧні сійӧ во дас нин начальникаліс, тшӧктіс шофёрыслы кежавны Возь сиктӧ.

Со и ёна нин важмӧм керка, кӧні нелямын во сайын Николай Петрович узьмӧдчыліс бур ань ордӧ. Ӧні сэн выль йӧз нин олісны. Найӧ висьталісны Николай Петровичлы, мый важ кӧзяйкаыс война бӧрын вузаліс керкасӧ да муніс челядьнас овны карӧ.

«Кӧн тэ, бур ань? Верман кӧ, прӧстит менӧ коркӧя зэв ыджыд грекысь...»

●

Пом

ВИСЬТ

Больничаö коймöдысьсö водтöдігöн Öньö гögörвоис, мый медбöръяысь ловйöнсö гортсьыс петкöдöны, регыд нин медбöръя туйö сійöс колльöдны йöз локтасны. Овсис Öньölön. Тölысь сайын, кор сійöс гортас лэдзлісны больничасьыс, врачьяс шуисны: колö пö шыбитны юнытö да куритчынытö, организмыд пö зэв нин омölик. Та бöрын дыр кутчысис Öньö, эз ю ни эз куритчы, а öні гögörвоис: воис и сылön кад нэмыс кежлö мунны шойна ягö...

Törыт винаöн вузасян лавка дорын паныдасис Öньö тöдса том йöзкöд, кежаліс лавкаас, ньöбис доз, сёрнитігмозыс юисны куимön. Сэсся нöшта на сетіс налы сьömсö доз вылö, шуис: «Öньö дядьсö энö вунödöй, лёкön эн казьтылöй...» Қылісны том йöз тайö шуömсьыс Öньölысь дойсö, чöла кольöдісны сійöс синъяснаныс. И думыштіс Öньö öстатки лунсö овны сьölöм сертиыс, кыдзи önödз, ёна висьмытödзыс оліс. Локтіс гортас, götырсьыс дзебсьömön петкödіс göбöчсьыс сур, зептас сюйис нянь да пуксис пес видзан вевтсайса лабич вылö. Радейтіс сійö пукыштны тані гожся рытъясö: чöвлönь быдлаын, töв польыштлас небыдика. Пышкай орччön жбыр-пуксьылас амбар вевт вылас, зэв збоя чеччалыштас да бöр лэбзяс, быттьö ыджыд сёрниön воліс, да кадыс эз тырмы. «Со öд,— думыштчö Öньö.— Зептад töрас, а, тыдалö, кутшömкö мог олömас эм жö». Зэв долыд Öньölы пес видзан саяд сур дознад, став шогыс вуні. А götырыс, кылö, корсьны нин сійöс петöма, горзö, абу аддзöма да, кильчö вывсяньыс: «Öньö, пыр нин гортö, кынман!» Торкö горзömнас Öньölысь югыд мövпъяссö, олömыскöд сёрнитömсö.

Талун сылы медъёна казьтывсьö, кыдзи сійö мödödчыліс Ухтаö сьömла.

Война водзын на тайö völі. Сьökыда, гöля найö олісны. Абу дивö, кор мамыс öтнасön кökъямыс челядьöс быдтöма. Этшаник мунад ковмыліс и чörсъяс, и гырничьяс вöчавны, нинкömъяс кыны-вузавны. Сідз и быдтöма кökъямыснансö. А кор кольömаöсь сы дінын Öньö ичötджык чойыскöд, овмöсас völöма нин кык мöс, кукань да вöв. Керканыс сömын дзикödз вежыньтчис, муас пырис. Колö völі лэптыны керкасö, а сьömыс кытысь? Со и мödödіс мамыс Öньööс Ухтаö деньгала. Посёлок пö сэні стрöитöны да уджалысьяслы бура мынтысьöны. А Öньö сэки крепыд нин völі. Ачыс окотитіс крепыд овмöс лöсьödны, кок вылас сувтны. Но Ухтаас нин уджалігöн гögörвоис, мый овны аснаукön, ас овмöсön, кыдзи кöсйö völі, оз сетны. Тödысь йöз висьталісны: коммунистъяс пö олömсö бергödöны, йöзсö кулачитöны Россияад, сиктъясön став йöзсö ыстöны-вötлöны Комиö да Сибирö. Повзис сэки Öньö... Чörтыс тödö: гашкö, сылön ветлігкості мамсö кулакалісны? Мамыс öд, енмысь кындзи, некодысь эз повлы, а колхозас эз пыр грекысь полömысла. Збоялас ковтög, сійöс и кулакаласны...

Быттьö рömпöштанö видзödöма Öньö: гортас воöм бöрын аддзис, мый овмöсыс абу нин. Ичöт чойыс кöсйöма велödчыны, а сійöс абу лэдзömаöсь: колхозö пö пыр, а сэсся видзödлам, мödödны-ö тэнö бухгалтерад велödчыны. Чойыс и пырöма... Аскинас и нуömаöсь мамыслысь став овмöссö, кукань сömын кольömаöсь. А водзöсö дзик йöй нога олöм заводитчис. Быдлаын народлысь врагъясöс кутісны корсьны... Öньö тайö кадö муніс жö велödчыны шоперъяслön курсъяс вылö. Велödчис да война вылын век шопераліс. Сійön, гашкö, и колис ловъянас.

Война бöрын нöшта на водзö кутісны кыпödны Сталинтö. Сы вöсна и Öньö тшötш кутіс эскыны Сталинлы енлы моз. А кыдз нö он эскы, быд пельösын кö нимödöны-лэптöны: Сталин пö — вождь, став народъяслön бать.

Пукалö Öньö амбар сайын, лабич вылын, мövпалö: сизимдасöд во вылö вуджис, а ачыс оз töд, мыйла и оліс му вылас? И öні, олömас став вöвлömторсö казьтылігöн, дум вылас мыйлакö уси да бördмöныс лои жаль колхозас мырдön нулöм Синько вöлыс. И скörлун код вылö кö пытшкас чужö, мый сямтögыс уджödігöн Синькоыслысь синсö перйылömаöсь...

...Öньö медбöръяысь кыскыштіс чигарка помсö, юис сурсö да сьöкыда мöдöдчис гортланьыс.

Войнас быттьö мыйкö поті сы пытшкын, вир чепöсйис вом пырыс. Весьöпöрöм гöтырыс асывнас уськöдчис райцентрö звöнитны, «скорöй» корны, а Öньö чöла видзöдіс челядь вылас, кодъяс чукöртчисны гортаныс. Мый налы шуан? Ыджыдöсь нин, верстьö йöз, бать налы оз ков. Челядьыс гöгöрвоисны жö, дерт, мый аддзöны батьсö медбöръяысь. Лöня пукалöны, «скорöй» виччысьöны. Гуаліганыс, гашкö, бöрдыштасны жö, бур кывъяс шуасны.

Немтор абу жаль Öньöлы. Медічöт пиыс сöмын жаль. Радейтіс Öньö сійöс. Медічöтыд пö тай семьяад пыр медмуса. Да и ачыс дзоля пиыс батьсö медъёна жалитö, эскö сылы.

— Тэ, пиук, волы ме дорö больничаас,— корис Öньö. А пиыслы, тыдалö, некыдз оз эскыссьы, мый батьсö медбöръяысь нин аддзö. Синваыс со доршасьö коньöрлöн, кöть и батьыслöн регыд кулöмыс сылы гöгöрвотöм на.

Öньö видзöдö пиыслы синмас и аддзö асьсö томöн на, и важыс бара казьтывсьö: быттьö мунöны найö мамыскöд ытшкыны, гортса овмöсас ставыс на лючки налöн, и лöсьödчö Öньö овны бура, ас юрöн и некодысь повтöг...

— Бать эн пов, больничасьыд регыд лэдзасны,— шуö пиыс. Ышödö батьсö думнас. А батьыс оз кулöмысь пов, мödторйысь полö — мед эськö ичöт пиыс, сылöн меддона мортыс, некодлы ковтöм олöм оз ов, окота Öньöлы отсыштны пиыслы бур сöветöн, но колана кывйыс оз сюр. Со öд дивöыс: кулан выйын Öньö, а долыдмис лолыс: абу на весьшöрö олöмсö овсьöма, пиыс дзик сы кодь чужömнас, мыгöрнас, овны кольö.

* * *

...Кокньыда и кувсьöма Öньö. Асывнас пырöма палатаас томиник нывмедсестра. Шыасьöма:

— Ноко, дядя Андрей, бергödчыв, укол вöча.

— Оз ков,— вочавидзöма Öньö,— Тэ, бурджык, меным пуксьыны отсышт, мед верми вöльнöй свет вылас медбöръяысь видзödлыны.

— Эн повзьödчы, дядя Андрей,— абу эскöма нывкаыд.— Олан на.

Петалöма сэсся бöра-водза палатасьыс кутшömкö могöн, а кор воöма бöр, Öньöлöн петöма нин лолыс. Енэжыс сійö асылö зэв сöстöм вöлöма, кокньыда босьтöма Öньölысь ловсö...

Уна йöзтöг и дзебисны Öньööс. А мый паськödчынысö! Кулысьыд тай век кодкö эм. Ас рödыс вöліны-а, но и найö ёнасö эз бöрдны-вийсьыны. Сömын медічöт пиыс садь быртödзыс лимзöма пельöсын: «Бать, бать»,— шуалöма, быттьö водзвыв аслас овтöм на олöм вылас бöрдöма...

●

Эм на лачаыс

Республикаса да районъясса газетъясын, «Войвыв кодзув» журналын тшӧкыдджыка кутісны йӧзӧдны специалистъяслысь да лыддьысьысьяслысь гижӧдъяс, кӧні сёрниыс кыпӧдсьӧ вӧр-ва видзӧм, коми йӧзлысь культура кыпӧдӧм да кыв сӧстӧма видзӧм йылысь.

Збыль шог босьтлӧ, кор казялан, мый коми войтыр кутіс воштыны ассьыс нэмӧвӧйся ӧбичасӧ, сійӧ традицияссӧ, кодъясӧс чӧжлісны миян пӧльяс.

Ӧнія кадӧ торъя народлӧн культура ӧдйӧ кутіс пырны ӧтувъя культураӧ. Медым видзны важся ладсӧ, колӧ, мед эськӧ культурасӧ сӧвмӧдысьяснас вӧлі ас войтыр, чужан кывйӧн вӧдитчысь йӧз.

А ӧд вермас лоны и сідзи, мый во нелямын-ветымын мысти коми йӧзлысь культурасӧ тӧдмавны ковмас архивъясысь. Уна авторъяс гижӧны: йӧз кутісны яндысьны сёрнитны ас кыв вылын. Тасянь ӧд и заводитчӧ культура воштӧмыс, чужан му дінас веськодьлуныс. Бӧръя кадӧ коми муӧ пыр унджык воалӧны мукӧд кывъя йӧз. Артмӧны разнӧй кывъя семьяяс. Тайӧ, дерт, вайӧдӧ сыӧ, мый татшӧм семьяад сёрнитӧны сӧмын рочӧн. Зэв бур, челядь кӧ тӧдӧны некымын кыв, но мам-бать оз кӧсыны гӧгӧрвоны сійӧс, мый кымын унджык кыв тӧдӧ быдтасныс, сымын бур. Найӧ зільӧны «кокньӧдны ныв-пиыслысь велӧдчӧмсӧ.

Лёк еще и сійӧ, мый ясли-садъясын да школаясын оз сёрнитны ас кыв вылын ни оз велӧдны сійӧс. Гортаныс мам-бать сӧмын жӧ сёрнитӧны рочӧн. Со и быдмӧ налӧн кагаыс, коді оз кут тӧдны ассьыс кывсӧ, аслас муыслысь историясӧ да нэмъясӧн чӧжсьылӧм культурасӧ. Да, ставыс тайӧ зэв гажтӧмтор, но тайӧ збыль.

Некодлысь ӧні юавны: кодлы юрас воис татшӧм мӧвпыс, медым пӧдлавны коми школаяс да велӧдны сӧмын рочӧн? Позьӧ мӧй чайтны, мый ас кыв вылас кӧ кутан велӧдны челядьсӧ, найӧ лоӧны бӧбджыкӧн? Лёк ӧмӧй, мортыс кӧ тӧдӧ кык либӧ унджык кыв? Водзті тай мукӧд кывъяссӧ велӧднысӧ не сӧмын вӧлі модаӧн, но и коланлунӧн. Некод миян коми муӧ оз лок, медым дорйыны национальнӧй культура либӧ велӧдны челядьӧс чужан кыв вылын. Колӧ ставсӧ вӧчны аслыным, и медся ёна инмӧ тайӧ местаясвывса Сӧветъяслы. Миян государстволӧн мог — дорйыны быд национальностя йӧзӧс, мед кӧть кутшӧм ичӧтӧсь найӧ эз вӧвны. Вӧвлі кад, кор рочьясӧс ыдждӧдлісны «Ыджыд вокӧн». Колӧ шыбытны татшӧм лозунгсӧ. Ставӧн ми ӧткодь чойяс да вокъяс, коми кӧть роч.

Воим сэтчӧдз, мый школаясын ӧні велӧдчӧны кык, а то и куим сменаӧн, и ставыс сы вӧсна, мый школаяс оз тырмыны. Кыдзи нӧ сэсся челядьыс бурасӧ велӧдчыныс кутасны.

Меным нимкодь сійӧ, мый Кулӧмдін, Удора да Кӧрткерӧс районъясса уна школаясын челядьӧс велӧдӧны на чужан кыв вылын, сідзкӧ найӧ тӧдмасьӧны и коми культураӧн да литератураӧн. А мукӧд районъясас нӧ оз али мый комияс овны? Кыдзи нӧ сідз? Шуам: ме ола Сыктывдін районын и ог кут кужны лыддьыны «Войвыв кодзув» журнал, коми республиканскӧй газет, коми гижысьяслысь книгаяс. Мый нӧшта вермас лоны лёкджыкыс? Коми морт олӧ Коми му вылын и, позьӧ шуны, неморт.

Ӧтитор бур, мый ми повтӧг кутім сёрнитны вӧр-ва видзӧм да коми культуралань бергӧдчӧм йылысь. Но сёрниным сёрниӧн на и кольӧ: та кузя нинӧм, кывлан да, оз вӧчсьы. Кыдзи тешитчылім вӧр-ва вылас, сідзи и водзӧ сійӧс бырӧдам. Ачым ме коми морт и ог гӧгӧрво, кыдзи позьӧ овны вӧртӧгыс. Мыйлакӧ тай ни ӧти коми на абу ӧвмӧдчылӧма пустыняӧ. А комиясдлы уналы мусмис Урал да Сибирь сы вӧсна, мый сэні вӧрыс эм. Сэні бур ягъяс, сэні сӧстӧм юяс, озыр вӧр-ва, а сідзкӧ и бур сёян-юан. Дерт, ӧні сэтчӧ пырис жӧ нин «йӧйталан руа» цивилизацияыс. Но ӧд позьӧ жӧ сувтны да думыштны: «А мый нӧ ми вӧчам»?

Ӧні уна сиктъяс да посёлокъяс гӧгӧрысь вӧрсӧ нуисны нин, ӧд сэсь босьтнысӧ сійӧс вӧлі кокни. Но, абу ӧмӧй тайӧ сэтчӧс олысьяс водзын медся ыджыд мыжыс? Дерт, ӧні унатор нин лои воштӧма, да унатор нин он и бергӧд, колӧ думыштлыны: мый ми колям некымын дас во мысти челядьлы да внукъяслы сійӧ юкӧнсьыс, мый ӧні эмышт на, но кодӧс синъясӧс куньӧмӧн жуглам-бырӧдам.

Зэв окота тӧдны, мый ӧні вӧчсьӧ вӧр-ва видзӧм-дӧзьӧритӧм могысь, но вот та йылысь чӧв олӧны да водзӧ пурӧны-чашйӧны сійӧс. Абу, буракӧ, кокни та йылысь гижнысӧ, сы вӧсна мый нимӧн оз вӧчсьы. Кор волывла ас чужан муӧ да ставсӧ аддзыла аслам синъясӧн, менам синваӧй петӧ.

Неважӧн центральнӧй телевидение петкӧдліс коми сьылысь-йӧктысьясӧс. Сэтшӧм любӧ лолі меным: чайтсис, мый ме наköд орччӧн, тшӧтш сыла да йӧкта. Дыр виччыси, кор нин мися мича коми гӧлӧсъяссӧ кывла. Ме ӧд сиктын чужлӧм да быдмылӧм морт, унатор аддзывлі да тӧдыштa. Тӧда, кыдзи миян коми нывъяс гудӧк шыяс улӧ частушкаяс сьывлісны, народнӧй сьыланкывъяс лывкйӧдлісны.

Хор заводитіс сьывны Михаил Лебедевлысь «Эзысь тӧлыся вой», но дыр эг вермы гӧгӧрвоны, мый жӧ найӧ сьылӧны, кысь татшӧм глассӧ босьтӧмаӧсь? Дзикӧдз ӧд тшыкӧдӧмаӧсь сьыланкывсӧ. Ме ог кӧсйы мыжавны артистъясӧс таысь, но мен лои забеднӧ. Ме чайта, коми сиктъясад тадзтӧ некод эз сьывлы и ӧні на оз сьыв. Шусьӧ кӧ нин музыкаыс народнӧй, мед сійӧ народнӧйӧн и кольӧ. Некутшӧм роч нога глас сылы сэсся оз лӧсяв. Кутшӧм вермас лоны «обработка» народнӧйлы? Позьӧ ӧмӧй мотивсӧ вежлавны «Джуджыд керӧсын», «Мыйла нӧ, шондіӧй, вӧр сайӧ лэччӧмыд?» да мукӧд сьыланкывъяслысь? Но мед кӧть мый, век жӧ ыджыд аттьӧ коми артистъяслы кӧть нин сыысь, мый комиӧн на сьылӧны.

Ме век на лача кута, мый коми войтыр оз лэдзчысьны да видзасны асьнысӧ, оз воштыны ассьыныс чужан кывсӧ.

И. А. Касев,
Амурскӧй областьса
Зея кар.

Ыджыд аттьӧ гижысьяслы

Ме важӧн кӧсйи гижны тіян журналӧ письмӧ, да век кыдзкӧ эг слӧймыв. Уна во нин судзӧда журналсӧ, лыддя водзсяньыс да помӧдзыс. Зэв интереснӧй гижӧдъяс овлӧны. Торъя нин талантливӧя гижӧ Борис Шахов. Босьтам сылысь «Сибӧд менӧ чужан му» да «Гӧрд дзоридзьяса сьӧд шаль» повестьяссӧ, ме найӧс некымынысь лыддьылі. Кокниа лыддьыссьӧны, быттьӧ ачым тшӧтш сійӧ местаясас волывла.

Ёна воисны сьӧлӧм вылӧ и муköд повестьяс, очеркъяс, кывбуръяс, ставсӧ лыддьӧдлыны — дыр ковмас: коми гижысьяс пӧвстын эмӧсь уна талантливӧй войтыр. Ыджыд аттьӧ ставныслы коми литература да культура кыпӧдӧмысь. Ачымсӧ ме лоа вокӧн Николай Александрович (Сандрик Микол) да Егор Александрович (Сандрик Егор) Шаховъяслы — гижысьяслы.

Ыджыд аттьӧ журналлы, мый оз вунӧд менам вокъяс йылысь, тшӧкыда казьтывлӧ на йылысь, ме тшӧтш таысь кыпыдӧн ачымӧс кыла.

Ф. А. Шахов.
Оренбургскӧй область,
Медногорск кар.

□ □ □

Книгаса геройясыс — сиктса йӧз

Дона «Войвыв кодзув» журнал! Тэ дорӧ шыӧдчӧ Кулӧмдін районса Джеджим грездысь вӧвлӧм велӧдысь, пенсионерка, войнавывса ветеран Елена Васильевна Напалкова. Ме тшӧкыда лыддьывла коми гижысьяслысь книгаяссӧ. Тӧвнас карын ныв дорын олігӧн шуд уси панысдасьлыны менам вӧвлӧм велӧдчысь Виктор Напалковкӧд. Меным сійӧ козьналіс кык книга — кывбур чукӧр да «Ми томъяс» повестьяс. Ӧти книгаас гижӧма мича кывбуръяс, сиӧма и меным ӧтиӧс:

«Ӧнӧдз помнита: томиник, статя, алӧй бандзибъя, вӧсньыдик, шань... Талун аслам нин дзор юрси пратьяс, важ моз мича тэ, джеджимса ань».

Повестьяссӧ лыддьӧм бӧрын ме быттьӧ бергӧдчылі аслам том пӧраӧ. Уналаын сійӧ петкӧдлӧ миян сиктса олысьясӧс. «Козьнав муслун» висьтын петкӧдлӧма миянлысь войнабӧрся кад, сьӧкыд олӧмсӧ. Повестяс гижӧ миян грездгӧгӧрса став мича местаяссӧ. Быд гижӧдын эм кӧсйӧм, мед йӧзыс вӧліны бур сьӧлӧмаӧсь.

Журнал пыр кӧсъя висьтавны ыджыд аттьӧ Виктор Егоровичлы, сиа дзоньвидзалун да уна бур книгаяс.

Е. В. Напалкова.
Кулӧмдін район,
Джеджим грезд.

□ □ □

Техн. редактор А. Одинцов.

Адрес редакции: 167610, г. Сыктывкар, Дом печати, комн. 26.
Телефоны редакции: 2-47-52 (гл. редактор), 2-51-52 (отв. секретарь).

Сдано в набор 20.06.89. Подписано к печати 07.08.89. Ц03332. Формат 70×108 1/16. Печать высокая. Усл. печ. л 5,6+0,35; усл. кр.-отт. 6,46; учетно-изд. л. 7,42. Тираж 4837 экз. Заказ № 5907. Цена 30 коп.

Головное предприятие Коми республиканского полиграфического производственного объединения. 167610, г. Сыктывкар, ул. Первомайская, 70.

Усть-Ижмаысь Т. М. Мельник. Районлысь 60 вося юбилей пасйигӧн «Мича ижемка» конкурсын босьтіс приз.

Снимокыс М. Мельничуклӧн.

30 көп.

Индекс 73069

34-5

«Войвыв кодзувлы» 1990 воын

ВӦЗЙӦНЫ ВЫЛЬ ПОВЕСТЬЯС:

Нина КУРАТОВА. «Урӧдик кактус лэдзӧма дзоридз».
Борис ШАХОВ. «Инфаркт».
Алексей ПОПОВ. «Сӧмын ӧти гожӧм».

ВӦЗЙӦНЫ ВЫЛЬ ПЬЕСАЯС:

Александр ЛАРЕВ. «Гажтӧм вальс».
Петр ШАХОВ. «Рытъя сёрни».
Федор ТАРАКАНОВЛӦН «Мыжтӧг» документальнӧй повестьысь мӧд юкӧнсӧ водзӧ лоӧ йӧзӧдӧма дженьдӧдӧмӧн.

ВИСЬТЪЯС, КАЗЬТЫЛӦМЪЯС, ПОЭМАЯС, КЫВБУРЪЯС, ОЧЕРКЪЯС ЖУРНАЛӦ ГИЖӦНЫ:

Г. ФЕДОРОВ, Г. ЮШКОВ, И. ТОРОПОВ, П. ШАХОВ, А. ВАНЕЕВ, Ю. ВАСЮТОВ, В. НАПАЛКОВ, В. ТИМИН, А. МИШАРИНА, Е. КОЗЛОВ, В. ЛОДЫГИН, Н. БЕЛЫХ, А. ЛУЖИКОВ, А. НЕКРАСОВ, П. БУШЕНЕВ, М. ЕЛЬКИН, Е. УЛЯШЕВ, В. БАБИН, А. ШЕБЫРЕВ, А. ДЕМИН, В. БЕЗНОСИКОВ, Г. ШУКТОМОВ, В. ЛЫТКИН, Л. ОГНЕВ, В. ТОРОПОВ, Е. КОЗЛОВА, И. МАРТЮШЕВА, В. ИВАНОВА да мукӧд.

Журнал водзӧ кутас восьтавны коми йӧзлӧн культурнӧй олӧмысь да историяысь «пырзьӧдӧмторъяс». Сідз, таво медводдзаысь, уна дас вояс чӧж чӧв олӧм бӧрын, печатьын пасйӧма коми муысь петавлӧм мир пасьта нималысь учёнӧй-социолог Питирим Александрович Сорокинлысь чужӧмсянь сё во тырӧм, паськыд олӧмас коді воськовтӧма Емва вывса Туръя сиктысь. «Талунъя социологиялы подув пуктысьяс пиысь ӧти — П. Сорокин» статья гижӧ филологическӧй наукаясса кандидат В. Федорович. Дасьтыссьӧны статьяяс: «К. Жаковлӧн философия»— авторыс О. Карагодин, краевед: «Вӧр-ва видзӧм да промышленность»— биологическӧй наукаясса кандидат М. Тентюков.

Талунъя литература йылысь статьяяс гижӧны критикъяс А. Микушев, В. Латышева, В. Демин, О. Уляшев, С. Югов, Р. Куклина да мукӧдъяс.

ЛЫДДЬЫСЬЫСЬЯСЛЫ ДА АВТОРЪЯСЛЫ ТӦД ВЫЛӦ ПАСЪЯМ, МЫЙ ЛОКТАН ВОЫН СОДАС «ВОЙВЫВ КОДЗУВЛӦН» ЫДЖДАЫС 16 ЛИСТ БОК ВЫЛӦ. 80 ЛИСТ БОКА ЖУРНАЛЫН ЛОӦ ПОЗЯНЛУН ЙӦЗӦДНЫ УНДЖЫК ГИЖӦД ВЫЛЬ АВТОРЛЫСЬ.